Een soepele overgang

Eindrapportage Monitor 10-14 onderwijs

Hilde Bekkers, Rianne Exalto, Anne Luc van der Vegt

Oberon
onderzoek | advies

Inhoudsopgave

Voorwoord **5**
Samenvatting **6**

1 Inleiding **9**
1.1 Opkomst van 10-14 onderwijs in Nederland: adviezen, initiatieven en beleid 9
1.2 Monitoronderzoek naar 10-14 onderwijs 10
1.3 Opzet van het monitoronderzoek 10
1.4 Leeswijzer 12
Schoolportret - Tienerschool Sneek 13

2 Overzicht van de initiatieven **14**
2.1 Basisgegevens 14
2.2 Doelgroep 15
2.3 Motieven van initiatiefnemers 16
2.4 Doelstellingen 16
2.5 Inrichting van het onderwijsconcept 17
Schoolportret - Spring High 18

3 Waarom 10-14 onderwijs? **19**
3.1 Het onderwijsconcept 19
3.2 Meer uitdaging of ondersteuning 20
3.3 Ongelukkig op de vorige school 21
3.4 Uitstellen overstap middelbare school 21
3.5 Samenvatting 22
Schoolportret - Onderwijsroute 10-14 23

4 Geleidelijke overgang po-vo **24**
4.1 Groepssamenstelling 24
Schoolportret – Zuider gymnasiumbasisschool 30
4.2 Uitstel van de niveaubepaling 31
4.3 Andere manieren om aan de overgang po-vo te werken 33
4.4 Een soepele overgang volgens ouders en leerlingen 36
4.5 Samenvatting 36
Schoolportret - De Overstap 38

5 Vakoverstijgend en thematisch werken **39**
5.1 Vakoverstijgend en thematisch werken 39
5.2 Ontwikkelingen vakintegratie en doorlopende leerlijnen 45
5.3 Visie op lesgeven 45
5.4 Samenvatting 47
Schoolportret - De LeerOnderneming 48

6 Gepersonaliseerd leren, persoonlijke ontwikkeling en begeleiding **49**
6.1 Gepersonaliseerd leren 49

Schoolportret - Tienercollege Noordoostpolder 54
6.2 Algemene persoonsvorming en sociale competenties 55
Schoolportret - 10-15 Agora Groesbeek 58
6.3 Begeleiden en volgen van de ontwikkeling van leerlingen 59
6.4 Samenvatting 64
Schoolportret - SOOOOL 10-14 66

7 Doorstroom en uitstroom 67
7.1 Doorstroom en uitstroom 67
7.2 Ervaring met de overgang naar het regulier vo na 10-14 69
Schoolportret – NOVA Tienercollege 71
7.3 Vroegtijdige uitstroom naar het vo 72
7.4 Succesfactoren en knelpunten in de overgang naar het vo 73
7.5 Aansluiting manier van werken op regulier vo: 74
7.6 Samenvatting 74
Schoolportret - Tienerschool Groningen 75

8 Leerhouding en motivatie van leerlingen 76
8.1 Analyses 76
8.2 Mindset 77
8.3 Nieuwsgierige vragen stellen 78
8.4 Motivatie-oriëntatie 80
8.5 Samenvatting 81

9 Algemene succesfactoren en knelpunten 82
9.1 Opbrengsten van 10-14 onderwijs en succesfactoren 82
9.2 Succesfactoren 84
9.3 Knelpunten en zorgen 86
Schoolportret - Tiener College Gorinchem 90

10 Conclusies 91
10.1 Wat wordt beoogd met 10-14 onderwijs en hoe is de interventie ingericht om de gestelde doelen te behalen? 91
10.2 Hoe verloopt de uitvoering van 10-14 onderwijs? 93
10.3 Hoe tevreden zijn betrokkenen over 10-14 onderwijs? 94
10.4 Worden de gestelde doelen bereikt? 94
10.5 Wat zijn de effecten op de attitude van de leerlingen? 95
10.6 Welke knelpunten worden veroorzaakt door de huidige wettelijke kaders? 95

Bijlage 1 Format schoolprofiel 10-14 onderwijs 97
Bijlage 2 Interviewleidraden najaar 2020 99
Bijlage 3 Vragenlijsten 103
Bijlage 4 Leraarschalen 118
Bijlage 5 Leerlingschalen 120

Referentielijst 123

Voorwoord

Gedurende drie schooljaren heeft Oberon de ontwikkelingen gevolgd bij twaalf pioniers van 10-14 onderwijs. Het onderzoek startte in het schooljaar 2017-2018 met de eerste zes initiatieven; in 2018-2019 volgden de andere zes. Elk van de initiatieven hebben we meermalen bezocht, waarbij we konden spreken met alle betrokken: leraren, schoolleiding, bestuur, ouders en gelukkig ook met een flink aantal leerlingen. We willen alle initiatieven hartelijk danken voor hun medewerking. Niet alleen voor de ontvangst tijdens de bezoeken, maar ook voor het invullen van de nodige vragenlijsten.

De begeleiding vanuit het ministerie van OCW was altijd zeer prettig. Wij bedanken de betrokken ambtenaren voor de prettige samenwerking! De regiegroep 10-14 onderwijs, met vertegenwoordigers van het Lerend Netwerk 10-14 onderwijs, beide sectorraden en de Inspectie van het Onderwijs fungeerde voor ons als een prettig klankbord. Het commentaar hield ons scherp en was altijd constructief.

Gedurende het onderzoekstraject hebben diverse medewerkers van Oberon een bijdrage geleverd. Naast de auteurs van dit rapport gaat het om Benjamin Bremer, Geertje Damstra, Ton Klein, Anke Suijkerbuijk en Sanne Weijers. Bovendien hebben enkele stagiaires meegewerkt aan interviews en analyses: Leanne te Dorsthorst, Suzanne Gerritsen, Lieve Heijsters, Rikste Knijff, Demi de Ridder en Lisette Schaar. Bij de selectie en constructie van onderzoeksinstrumenten hebben we plezierig samengewerkt met prof. dr. Juliette Walma van der Molen van de Universiteit Twente.

Ton Klein en Anne Luc van der Vegt,
Projectleiders monitor 10-14 onderwijs

Samenvatting

De afgelopen jaren is de belangstelling voor 10-14 onderwijs toegenomen. De eerste initiatieven voor dit onderwijs startten in 2012 en 2016, met als doel een meer geleidelijke overgang van primair naar voortgezet onderwijs te realiseren. In het schooljaar 2018/2019 waren er inmiddels twaalf initiatieven gestart, die alle hebben meegewerkt aan de monitor 10-14 onderwijs. Deze monitor is uitgevoerd in opdracht van het ministerie van OCW tijdens drie opeenvolgende schooljaren, van 2017/2018 tot en met 2019/2020.
Jaarlijks hebben de onderzoekers schoolbezoeken afgelegd bij alle initiatieven. Tijdens deze schoolbezoeken is gesproken met alle betrokkenen: bestuur, schoolleiding, projectleiding, leraren, leerlingen en ouders. In het voorjaar 2018, voorjaar 2019 en najaar 2020 zijn er vragenlijsten afgenomen onder leraren, leerlingen en ouders. Hiermee is gevraagd naar de uitvoering van het 10-14 onderwijs en de tevredenheid daarover. Aan de leerlingen zijn ook vragen gesteld over nieuwsgierigheid, mindset en motivatie.

In deze samenvatting geven we een overzicht van de belangrijkste bevindingen en conclusies. Vooraf willen we wijzen op de grote diversiteit onder de 10-14 initiatieven. Over de hoofddoelstellingen zijn ze het eens, maar de uitwerking verschilt. We kunnen rustig stellen dat *het* 10-14 onderwijs niet bestaat. Bij een beknopt antwoord op de onderzoeksvragen, kunnen we helaas niet altijd recht doen aan de onderlinge verschillen.

Doelen van 10-14 onderwijs

De 10-14 initiatieven hebben twee hoofddoelen: het optimaliseren van de schoolloopbaan en het bieden van meer maatwerk voor leerlingen.
Alle 10-14 initiatieven streven naar een soepele doorstroom tussen primair en voortgezet onderwijs. De huidige po-vo-overgang wordt gezien als een breuk in de schoolloopbaan, doordat curriculum, pedagogiek en didactiek van po en vo onvoldoende op elkaar aansluiten. De initiatieven werken er op verschillende manieren aan om die overgang soepeler te laten verlopen. Negen initiatieven hebben heterogene groepen naar leerjaar, voor de hele leeftijdsgroep 10-14 of door combinaties van twee jaargroepen. Acht van de twaalf initiatieven hebben de groepen ook heterogeen samengesteld naar niveau, van vmbo tot en met vwo. Vier initiatieven hebben een meer afgebakende doelgroep: vmbo-, havo/vwo- of gymnasium-leerlingen. Verder werken initiatieven werken aan een doorlopende leerlijn voor 10-14-jarigen en meer afstemming tussen de vakken in primair en voortgezet onderwijs, onder meer door vakintegratie.
Het tweede hoofddoel van 10-14 onderwijs is het bieden van maatwerk. Initiatieven werken aan de doelstellingen gepersonaliseerd leren, algemene persoonsvorming versterken van sociale competenties en/of persoonlijke begeleiding en coaching. Wel verschillen initiatieven onderling in de manier waarop zij aan deze doelstellingen werken. Zo hebben de leerlingen bij het ene initiatief veel zeggenschap over hun eigen leer- en ontwikkelproces, bij het andere is er meer sturing door de leraren. Ook is er een grote verscheidenheid aan leerlingvolginstrumenten, van bestaande systemen tot maatwerksystemen.

Uitvoering van 10-14 onderwijs

Tijdens de onderzoeksperiode heeft het onderwijs zich verder ontwikkeld en is de manier van werken verfijnd. Sommige initiatieven hebben in bepaalde opzichten een koerswijziging doorgemaakt. Een

voorbeeld is het afbakenen van de doelgroep, om het scala onderwijsniveaus te beperken en te voorkomen dat het initiatief voornamelijk leerlingen met een ondersteuningsbehoefte trekt. Andere ingrijpende veranderingen zijn een verhuizing of de introductie van een nieuw onderwijsconcept. Bij andere initiatieven gaat het meer om het doorontwikkelen en verfijnen van het onderwijsconcept. Initiatieven hebben bijvoorbeeld meer structuur en overzicht aangebracht binnen thema's en domeinen en er wordt meer structureel vakoverstijgend gewerkt. Ook de ontwikkeling van leerlingvolgsysteem en portfolio's is doorgegaan.
Wat betreft de randvoorwaarden: voor 10-14 is geen subsidie beschikbaar; de meeste schoolbesturen investeren (tijdelijk) extra in de bekostiging. De meeste initiatieven zijn op of vlakbij de vo-locatie gevestigd. Dat maakt het makkelijker voor leerlingen om kennis te maken met het voortgezet onderwijs.

Succesfactoren bij de uitvoering zijn kleinschaligheid, gemotiveerd en enthousiast personeel, een goede voorbereiding en een gezamenlijk bestuur voor po en vo. Volgens de betrokkenen maakt dit het werken op een 10-14 initiatief gemakkelijker en vergroot het de kans van slagen. Ook de zelfstandigheid van de leerlingen zien initiatieven als een belangrijke succesfactor. Daardoor neemt hun gevoel van verantwoordelijkheid toe.
Daarnaast zijn er ook nog aandachtspunten. Kwaliteitsborging blijft aandacht vragen, vooral als het gaat om de overdraagbaarheid van werkwijzen en producten. Ook transparante communicatie met ouders is een aandachtspunt. Een tweede aandachtspunt is de continuïteit van de schoolloopbaan van leerlingen. Veel initiatieven hebben beperkt zicht op hoe het de leerlingen vergaat na hun overstap naar een reguliere vo-school. Verder signaleren we dat de tussentijdse uitstroom is toegenomen.

Tevredenheid van betrokkenen

Leraren, leerlingen en ouders zijn over het algemeen tevreden over het 10-14 onderwijs, met name over het onderwijsconcept. Ouders en leerlingen waarderen de geleidelijke overgang po-vo, leraren zijn positief over de totstandkoming van een doorgaande lijn. Ook is er tevredenheid over vakoverstijgend werken en gepersonaliseerd leren. Meer zelfsturing door de leerlingen vinden ouders positief, wel hebben sommige ouders behoefte aan meer zicht op de ontwikkeling van hun kinderen.
Verder zijn ouders positief over de kleinschaligheid van het onderwijs en de betrokkenheid van leraren. Voor een deel van de leerlingen geldt dat ze na negatieve ervaringen op hun vorige basisschool, nu weer met plezier naar school gaan.

Bereik van de gestelde doelen

De hoofddoelen van 10-14 onderwijs zijn een meer geleidelijke overgang tussen po en vo en onderwijskundige vernieuwing. Op beide terreinen is veel bereikt. In de uitvoering zijn belangrijke vorderingen gemaakt en de betrokkenen zijn tevreden. Naast deze resultaten zijn er nog andere opbrengsten, voor leerlingen en leraren. De relatie van leerlingen met hun leraren en medeleerlingen is goed. Ook de leraren waarderen de band met hun leerlingen. Doordat het onderwijs individueler is, ontstaat een meer persoonlijke band. Bij twee initiatieven wordt er succesvol naar gestreefd om segregatie tegen te gaan. De leerlingenpopulatie op beide initiatieven is gemêleerd. Een opbrengst voor de leraren is dat het onderwijs op een 10-14 initiatief veel energie geeft, door het persoonlijke contact met de leerlingen en het gezamenlijk ontwikkelen van onderwijs.

Het is nog vroeg om uitspraken te doen over de opbrengst van 10-14 onderwijs voor de schoolloopbaan van de leerlingen. Tussentijdse uitstroom zien we vooral na het tweede leerjaar van het 10-12 traject.

Ongeveer een kwart van de leerlingen stroomt dan uit naar een reguliere vo-school. Zij kiezen op dat moment voor een schooltype en volgen dus toch de meer traditionele route. Ook na het derde jaar stroomde in 2020 ongeveer een kwart tussentijds uit. Van de leerlingen die zijn uitgestroomd naar een andere school, is ongeveer de helft naar het vmbo gegaan, ruim een kwart naar havo of vwo. Conclusies kunnen we op grond hiervan niet trekken, omdat het beginniveau van de leerlingen niet bekend is.

Effecten op de attitude van de leerlingen

Door middel van vragenlijsten onder leerlingen is op verschillende momenten informatie verzameld over hun mindset, houding ten aanzien van nieuwsgierige vragen stellen en hun motivatie-oriëntatie. We zien geen duidelijke aanwijzingen voor een positief effect. Het lijkt er eerder op dat de 'growth mindset', de overtuiging dat je je kunt ontwikkelen, en motivatie afnemen. Dit zien we ook in ander vergelijkbaar onderzoek. We weten niet of deze afname binnen 10-14 initiatieven minder sterk is dan bij andere vormen van onderwijs. Hiervoor is meer vergelijkend onderzoek nodig.

Knelpunten door de huidige wettelijke kaders

Het 10-14 onderwijs heeft geen experimentele status en vindt plaats binnen de wettelijke kaders. Al in het eerste jaar van dit monitor-onderzoek werd duidelijk dat wet- en regelgeving een aantal knelpunten oplevert voor de 10-14 initiatieven. Een fundamenteel knelpunt was het stelsel van bevoegdheden in het Nederlandse onderwijs, waardoor er beperkingen zijn voor leraren primair onderwijs om les te geven in het voortgezet onderwijs en vice versa. Als oplossing heeft de minister een experiment Teambevoegdheid gestart. Dit houdt in dat het 10-14 onderwijs team gezamenlijk de benodigde bevoegdheden bezit, zonder dat dit hoeft te gelden voor elke individuele leraar.
Andere knelpunten blijven voorlopig bestaan. De CAO's voor het po en vo verschillen, waardoor leraren met een bevoegdheid voor po of vo een verschillende waardering krijgen voor dezelfde werkzaamheden. Administratieve last wordt veroorzaakt door gescheiden geldstromen van primair en voortgezet onderwijs en doordat een 10-14 initiatief onder verschillende BRIN-nummers valt. Verder zouden veel 10-14 initiatieven liever werken zonder eindtoets en schooladvies. Ze zien de eindtoets als een tussentoets en het schooladvies als een tussentijds advies. Ten slotte ziet de Inspectie van het Onderwijs de 10-14 initiatieven niet als één geheel maar als onderdelen van verschillende po- en vo-scholen, die apart worden bezocht.

1 Inleiding

1.1 Opkomst van 10-14 onderwijs in Nederland: adviezen, initiatieven en beleid

Sinds enkele jaren neemt de belangstelling voor onderwijs van 10 tot 14 jaar snel toe. Deze belangstelling komt voort uit het besef dat de overgang tussen primair en voortgezet onderwijs voor lang niet alle leerlingen optimaal verloopt. Al in 2010 wees de Onderwijsraad in het advies 'Vroeg of laat' op de nadelen van een vroeg selectie (Onderwijsraad, 2010). De raad baseert zich hierbij uit verscheidene studies. Deze laten zien dat Nederlandse leerlingen uit achterstandsgroepen worden benadeeld door de vroege selectie voor het voortgezet onderwijs. Internationale vergelijkingen, onder meer van de OECD (2012), laten zien dat juist deze leerlingen minder goed presteren in een stelsel met vroege selectie. Het vergroot de kans dat hun capaciteiten worden onderschat. Vier jaar later wijst de Onderwijsraad (2014) erop dat vooral 'laatbloeiers, leerlingen met taalachterstanden en leerlingen afkomstig uit lagere sociaaleconomische milieus minder kansen krijgen'. Hoe later de selectie, des te groter de kans dat een juiste inschatting wordt gemaakt van de capaciteiten van deze leerlingen. Die kans neemt nog toe als er *geen* onafhankelijke toets wordt gebruikt vóór de overgang naar het voortgezet onderwijs (Van de Werfhorst, Elffers & Karstens, 2015).

Op grond hiervan pleit de Onderwijsraad niet voor uitstel van de selectie, maar voor meer maatwerk: voor sommige leerlingen is het wenselijk dat de schoolkeuze wordt uitgesteld, voor andere leerlingen dat dit moment juist wordt vervroegd. Eén van de voorstellen die de raad doet is het stimuleren van experimenten met 'juniorcolleges', voor zowel kinderen van groep 8 als de eerste twee jaren van het voortgezet onderwijs. Ook latere adviezen pleit de Onderwijsraad voor een flexibeler stelsel, dat nieuwe initiatieven mogelijk maakt voor een soepele overgang van primair naar voortgezet onderwijs.

Inmiddels is het eerste initiatief voor 10-14 onderwijs dan al gestart. Niet als experiment vanuit de rijksoverheid, maar doordat samenwerkende schoolbesturen mogelijkheden zagen om dit binnen de huidige wetgeving te organiseren. Enkele jaren daarna volgden andere initiatieven. Bij de ontwikkeling van de initiatieven was de KPC Groep nauw betrokken en ook de PO-Raad en VO-Raad ondersteunden de ontwikkeling.

Het kabinet Rutte III ziet 10-14 onderwijs als een belangrijke nieuwe ontwikkeling. In het regeerakkoord (oktober 2017) staat: *"Sommige kinderen zijn gebaat bij een meer geleidelijke overgang van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs. De 10-14-initiatieven, een samenwerkingsvorm tussen basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs, voorzien in zo'n behoefte. Voor dergelijke vormen van samenwerking komt meer experimentele ruimte."* In een brief van juli 2019 legt minister Slob de relatie met het bevorderen van kansengelijkheid. Het kabinet ziet 10-14 onderwijs in het licht van dit beleid. De minister schrijft:
"De eerste initiatieven voor 10-14-onderwijs werken aan twee hoofddoelen:

- *het optimaliseren van de schoolloopbaan van leerlingen door het selectiemoment voor het voortgezet onderwijs uit te stellen; en*
- *het bieden van maatwerk aan leerlingen, met oog voor een brede talentontwikkeling en door de inzet van gepersonaliseerd leren.*

Dit kabinet ziet het 10-14-onderwijs in het licht van kansengelijkheid. Bij overgangen binnen het onderwijs bestaat het risico op ongelijke kansen tussen kinderen." [1]

Ten tijde van deze brief zijn er inmiddels twaalf 10-14 initiatieven, waarvan de ontwikkeling met een monitoronderzoek wordt gevolgd.

1.2 Monitoronderzoek naar 10-14 onderwijs

In opdracht van het ministerie van OCW heeft Oberon gedurende drie schooljaren de 10-14 initiatieven gevolgd. Zes initiatieven nemen deel vanaf het schooljaar 2017/18 (tranche 1). Van deze initiatieven waren er drie al vóór de monitor gestart, in 2012 en 2016. Drie initiatieven startten gelijktijdig met de monitor, bij de start van het schooljaar 2017/2018. In het schooljaar 2018/19 startten nog zes initiatieven, die ook met de monitor zijn gevolgd. Aan het onderzoek nemen dus in totaal twaalf 10-14 initiatieven deel. Voor de initiatieven die vanaf het schooljaar 2019/2020 zijn gestart, was het helaas niet zinvol op deel te nemen aan het monitor-onderzoek.

Het doel van het onderzoek is om de volgende onderzoeksvragen te beantwoorden:

1. Wat wordt beoogd met 10-14 onderwijs en hoe is de interventie ingericht om de beoogde doelen te behalen?
2. Hoe verloopt de uitvoering van 10-14 onderwijs (organisatorisch, financieel, huisvesting, belemmerende factoren, stimulerende factoren, verbeterpunten en de omgang met veranderingen)?
3. Wat is de tevredenheid van schoolleiders, leraren, leerlingen en ouders over 10-14 onderwijs?
4. In welke mate worden de door de initiatiefnemers gestelde doelen bereikt?
5. Wat zijn de effecten van 10-14 onderwijs op leerlingattitude?
6. In welke mate beknellen de huidige (wettelijke) kaders het 10-14 onderwijs?

Aanvankelijk was het de bedoeling dat het onderzoek tevens antwoord zou geven op de vraag 'Wat zijn de effecten van 10-14 onderwijs op de onderwijskwaliteit?' In overleg met OCW en de Inspectie is besloten dat deze vraag centraal zou staan in het thematische onderwijs van de Inspectie naar 10-14 onderwijs. De rapportage over dit onderzoek verschijnt ook in de eerste helft van 2021.

1.3 Opzet van het monitoronderzoek

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, is gebruik gemaakt van een mix van kwalitatief en kwantitatief onderzoek:

- Documentenanalyse.
- Interviews.
- Vragenlijsten.

Documentanalyse

Bij de start van de monitor zijn de initiatieven benaderd met de vraag om medewerking aan het onderzoek en is verzocht om het toezenden van relevante documenten, zoals het plan van aanpak. Deze

[1] Kamerbrief van 4 juli 2019 'Analyse naar aanleiding van de eerste tussenrapportage over 10-14-onderwijs' (kamerstuk vergaderjaar 2018-2019, 31293, 2019, nr. 473)

documenten werden opgevraagd in oktober 2017 bij de eerste zes initiatieven (tranche 1) en in oktober 2018 bij de zes initiatieven die in dat schooljaar zijn gestart (tranche 2).
Per school is een documentenanalyse uitgevoerd om te komen tot een *profiel* per initiatief. Verder zijn cijfermatige gegevens verzameld en geordend met betrekking tot de uitvoering en opbrengsten van 10-14 onderwijs. De cijfermatige gegevens zijn jaarlijks opnieuw opgevraagd.

Interviews
Kort na het opvragen van de documenten zijn kennismakingsbezoeken afgelegd bij alle initiatieven, in het najaar van 2017 (tranche 1) en het najaar van 2018 (tranche 2). Deze gesprekken zijn gevoerd met de schoolleiding en projectleiding, over de volgende onderwerpen:

- totstandkoming: motivatie, proces van de oprichting, inrichting schoolorganisatie;
- doelen: hoofddoelen, doelen met prioriteit, relatie doelen met kwaliteitsstandaarden van de Inspectie;
- proces: verloop van de onderwijsvernieuwing, succesfactoren en knelpunten;
- overige ervaringen.

Op basis van de informatie uit de documentenanalyse en de kennismakingsgesprekken hebben we van el initiatief een profiel opgesteld om inzichtelijk te maken op welke aspecten de initiatieven overeen komen of van elkaar verschillen. Dit profiel is ter controle voorgelegd aan de contactpersonen van de initiatieven. Zie Bijlage 1 voor het format van het schoolprofiel.

Jaarlijks hebben de onderzoekers schoolbezoeken afgelegd bij alle initiatieven. Bij de eerste tranche zijn drie schoolbezoeken afgelegd, in 2018, 2019 en 2020, bij de tweede tranche twee schoolbezoeken, in 2019 en 2020.
Tijdens deze schoolbezoeken is gesproken zoveel mogelijk betrokkenen: bestuur, schoolleiding, projectleiding, leraren, leerlingen en ouders. De interviews vonden face-to-face plaats, met uitzondering van enkele ouders, die telefonisch zijn geïnterviewd. Vanwege de corona-pandemie konden enkele schoolbezoeken helaas niet op locatie worden uitgevoerd. Met deze initiatieven zijn video-interviews gehouden.

Met verschillende betrokkenen is gesproken over:

- *motivatie* voor 10-14 onderwijs;
- *tevredenheid* over 10-14 onderwijs;
- *geleidelijke overgang po-vo:* wijzigingen, uitvoering en behalen van de doelstellingen;
- *vakoverstijgend werken:* wijzigingen, uitvoering en behalen van de doelstellingen;
- *gepersonaliseerd leren, persoonlijke ontwikkeling en begeleiding:* wijzigingen, uitvoering en behalen van de doelstellingen;
- *opbrengsten* van 10-14 onderwijs;
- *uitstroom* naar het vo.

De uitwerkingen van deze gespreksonderwerpen verschilde per respondentgroep. Aan het schoolbestuur werden andere vragen gesteld dan aan de ouders.

Vragenlijsten
In het voorjaar 2018, voorjaar 2019 en najaar 2020 zijn er vragenlijsten afgenomen onder leraren, leerlingen en ouders. Door middel van deze vragenlijsten wilden we vaststellen hoe het 10-14 onderwijs

is geïmplementeerd en hoe tevreden alle betrokkenen daarover zijn. Zie bijlage 3 voor de volledige vragenlijsten. Met de vragenlijsten is gevraagd naar:

- uitvoering 10-14 onderwijs (leraren, ouders, leerlingen);
- tevredenheid (leraren, ouders en leerlingen);
- nieuwsgierigheid, mindset, inzet en motivatie (leerlingen);
- kijk op lesgeven (leraren).

1.4 Leeswijzer

De eerstvolgende hoofdstukken van dit rapport hebben een inleidend karakter. Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van de twaalf initiatieven: doelgroep, motieven om te starten met het initiatief, doelstellingen, globale inrichting van het onderwijsconcept. In hoofdstuk 3 bespreken de motieven van leerlingen en hun ouders om te kiezen voor 10-14 onderwijs.
Vervolgens bespreken we in de volgende drie hoofdstukken enkele centrale thema's in het 10-14 onderwijs: de geleidelijke overgang van primair naar voortgezet onderwijs (hoofdstuk 4), vakoverstijgend en thematische werken (hoofdstuk 5) en gepersonaliseerd leren, persoonlijke ontwikkeling en begeleiding (hoofdstuk 6). Bij de beschrijving ligt het accent op de situatie in het schooljaar 2019/2020, van daaruit blikken we terug op de voorgaande jaren. Daarbij maken we gebruik van informatie uit de twee tussenrapportages, die tijdens het onderzoek zijn gepubliceerd.
Vervolgens gaan we in hoofdstuk 7 in op het vervolg van de schoolloopbaan van de 10-14 leerlingen. Wat weten we over tussentijdse uitstroom en doorstroom naar een volgende school? Algemene succesfactoren en knelpunten komen aan de orde in hoofdstuk 8. We sluiten het rapport af met een concluderend hoofdstuk, waarin alle onderzoeksvragen worden beantwoord.
Van elke van de twaalf initiatieven is een kort portret opgenomen. Deze staan niet in één hoofdstuk, maar verspreid door het rapport.

Schoolportret - Tienerschool Sneek

De Tienerschool Sneek is een initiatief van de schoolbesturen Stichting Odyssee (po) en RSG Magister Alvinus (vo). Het initiatief is in schooljaar 2018/2019 gestart. De Tienerschool Sneek heeft eigen huisvesting, dicht bij de vo-locatie.

Visie en doelen

De initiatiefnemers noemen als redenen voor de start van de Tienerschool Sneek om:

- de kloof tussen po en vo te voorkomen;
- aan te sluiten bij het puberbrein: elke tiener ontwikkelt zich anders, het brein is sterk in ontwikkeling;
- niveaukeuze uit te stellen;
- recht te doen aan een disharmonisch profiel;
- een minder traditionele vorm van onderwijs aan te bieden.

De focus ligt op de brede ontwikkeling van leerlingen: hun persoonlijkheid, kennis en gedrag. Coaching staat hierin centraal. Coaches bieden leerlingen steun, sturing en inspiratie, passend bij de ontwikkelingsfase van tieners.

Doelgroep

De Tienerschool Sneek richt zich op een brede doelgroep en selecteert nadrukkelijk niet op niveau. De groep leerlingen is dan ook gemêleerd, van vmbo tot vwo+.

Werkwijze

Coachgroepen

Leerlingen op de Tienerschool in Sneek zitten in een coachgroep van maximaal 20 leerlingen. In de coachgroepen zitten kinderen van alle leeftijden en niveaus door elkaar. De kernvakken worden wel gevolgd in po- en vo-groepen. Kinderen leren op hun eigen niveau. Basisschooltieners die het aankunnen, kunnen bijvoorbeeld al wiskunde of Duits volgen. ’s Ochtends geven de coaches kernvakken, ’s middags hebben de leerlingen eigen werktijd. De coaches geven extra begeleiding in de eigen werktijd. Elk kind heeft een laptop. Voor sommige vakken werkt de school met online methodes, voor andere vakken met boek en papier. De school maakt onderscheid tussen juniors (nieuwe leerlingen) en seniors (leerlingen die al langer op de Tienercollege zitten).

Thematisch en vakoverstijgend onderwijs

Op de Tienerschool Sneek wordt gewerkt met de lesmethoden IPC (voor po) en YMYC (voor vo). Thematisch en vakoverstijgend werken wordt vormgegeven aan de hand van de ontwikkelcirkel en de vijf werelden (creatieve wereld, communicatiewereld, maatschappelijke wereld, persoonlijke wereld, wetenschappelijke wereld). Na elke vakantie wordt een nieuw thema geïntroduceerd met een kick-off. Na de kick-off kunnen leerlingen verschillende workshops volgen, daarna gaan ze met hun eigen ontwikkelvragen en activiteiten aan de slag. In het thema komen verschillende vakgebieden terug. De leerlingen sluiten elk thema af met een presentatie.

Coaching en persoonlijke groei

Elke dag op de Tienerschool start met een check-in. Daarnaast begeleiden de coaches leerlingen op de verschillende vakgebieden en op ‘leren leren’. ‘s Middags begeleiden de coaches de eigen werktijd en eindigen ze met een check-out met de leerlingen.

Persoonlijke groei wordt op de Tienerschool als eerste aangepakt: competenties en vaardigheden komen daarna. Leerlingen stellen ontwikkeldoelen op, waarin ruimte is voor persoonlijke ontwikkeling. De school ontwikkelt een systeem met rubrics. Leerlingen worden gevolgd a.d.h.v. een portfolio. Daarnaast werkt de school sinds schooljaar 2020 – 2021 met formatief toetsen middels Diataal.

2 Overzicht van de initiatieven

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de basisgegevens (2.1), de doelgroep (2.2), de doelstellingen (2.3), de inrichting van het onderwijsconcept (2.4) van de twaalf initiatieven en de doorstroom en uitstroom gegevens (2.5).

2.1 Basisgegevens

De basisgegevens zijn gebaseerd op de schoolprofielen die zijn ingevuld door de initiatieven, zie Bijlage 1 voor het format van het schoolprofiel. In het najaar 2020 zijn de leerlingaantallen over het schooljaar 2019/2020 opgevraagd bij de initiatieven. In Tabel 2.1 staat een overzicht met de basisgegevens van de initiatieven.

Tabel 2.1. Basisgegevens van 10 -14 initiatieven (schooljaar 2019/20)

10 – 14 initiatieven	Plaats	Gestart	Aantal leerlingen	Aantal leerjaren
Tranche 1				
Tiener College Gorinchem (TC)	Gorinchem	2012/13	23	4
De LeerOnderneming (LO)	Ridderkerk	2016/17	77	4
Spring High (SH)	Amsterdam	2016/17	143	7
Onderwijsroute 10-14 (OR)	Zwolle	2017/18	157	4
Tienerschool Groningen (TS)	Groningen	2017/18	133	4
De Overstap (OS)	Zetten	2017/18	70	3
Tranche 2				
10-15 Agora Groesbeek (AG)	Groesbeek	2018/19	59	5
NOVA Tienercollege (NT)	Dordrecht	2018/19	42	3
Zuider gymnasiumbasisschool (ZB)	Rotterdam	2018/19	55	4
SOOOOL 10-14 (SO)	Horst aan de Maas	2018/19	29	4
Tienercollege Noordoostpolder (TN)	Emmeloord	2018/19	42	3
Tienerschool Sneek (TSN)	Sneek	2018/19	54	4

De meeste initiatieven bieden vier leerjaren aan, namelijk groep 7, groep 8, klas 1 en klas 2. Een uitzondering hierop is het Zuider gymnasiumbasisschool, daar worden de leerjaren groep 5 tot en met groep 8 aangeboden. Een aantal initiatieven heeft nu nog drie leerjaren, omdat zij pas vanaf het schooljaar 2020/21 leerlingen hebben in klas 2, 10-15 Agora Groesbeek en Spring High bieden ook leerjaren na klas 2 aan.

2.2 Doelgroep

Van de twaalf initiatieven, richt de helft zich op alle leerlingen. De andere helft van de initiatieven richt zich op een specifieke doelgroep leerlingen. Bij sommige initiatieven is die doelgroep tamelijk breed, bij andere initiatieven heel specifiek. Tabel 2.2 geeft een overzicht.

Tabel 2.2 Doelgroep van 10 -14 initiatieven

10 – 14 initiatieven	Doelgroep
Tranche 1	
Tiener College Gorinchem (TCG)	Alle leerlingen
De LeerOnderneming (LO)	Alle leerlingen
Spring High (SH)	Alle leerlingen
Onderwijsroute 10-14 (OR)	Alle leerlingen
Tienerschool Groningen (TSG)	Leerlingen die voorheen een lwoo-beschikking kregen. Het eerste schooljaar kwamen alle leerlingen uit het sbo; vanaf 2018/19 kunnen ook leerlingen uit het reguliere basisonderwijs instromen.
De Overstap (OS)	Alle leerlingen
Tranche 2	
10-15 Agora Groesbeek (AG)	Alle leerlingen
Nova Tienercollege (NTC)	Leerlingen met havo- of vwo-niveau met een neiging onder te presteren
Zuider gymnasium-basisschool (ZB)	Leerlingen met een meer- of hoogbegaafd intelligentieprofiel
SOOOOL 10-14 (SO)	Leerlingen met een vmbo-advies (eventueel havo-perspectief)
Tienercollege Noordoostpolder (TCN)	Leerlingen met een uitstroomprofiel vmbo KB tot en met vwo
Tienerschool Sneek (TSN)	Alle leerlingen

De meeste initiatieven van de eerste tranche richten zich op een brede doelgroep. De eerste drie initiatieven (Tiener College Gorinchem, De LeerOnderneming en Spring High), gestart in 2012/13 en 2016/17, zijn bedoeld voor *alle* leerlingen; hetzelfde geldt voor De Overstap en Onderwijsroute 10-14. De Tienerschool Groningen heeft een heel specifieke doelgroep: leerlingen met een lwoo-beschikking.

Sommige initiatieven met een brede doelgroep hebben de doelgroep de afgelopen jaren iets versmald of denken hier over na om dat in de toekomst te gaan doen. Bijvoorbeeld door zich in mindere mate open te stellen voor leerlingen die aan de onderkant of juist de bovenkant presteren. Het argument is dat voor deze leerlingen het passende niveau vaak al duidelijk is. Daarnaast is het de ervaring van sommige initiatieven dat het moeilijk is om voor zo'n breed scala aan niveaus het onderwijs te verzorgen. Hoewel leraren vaak creatief hebben leren differentiëren, zijn sommige groepen dermate heterogeen, dat het lastig blijkt om voor elke leerling een passend leeraanbod te verzorgen. Op het Tienercollege Gorinchem zegt de schoolleider: *"de leerdoelen voor leerlingen uit het vo van bijvoorbeeld vmbo-basis hebben veel meer verschillende leerdoelen in vergelijking met bijvoorbeeld vmbo-t, havo en vwo-leerlingen. Om leerlingen dan op hun eigen tempo te laten werken en in de gaten te houden dat ze*

de juiste stof krijgen, is dan best uitdagend." Het Tienercollege Gorinchem overweegt om de doelgroep om deze reden wat te versmallen.

Onder de initiatieven van tranche 2 (allen gestart in 2018/2019) zijn er meer die de doelgroep afbakenen. Twee van de zes initiatieven richten zich op alle leerlingen, één op leerlingen van vmbo-kader tot en met vwo, de andere drie op een bepaalde doelgroep. Eén daarvan is bedoeld voor havo/vwo-leerlingen (NOVA Tienercollege), een andere juist voor vmbo-leerlingen (SOOOOL 10-14). De meest specifieke doelgroep heeft de Zuider gymnasiumbasisschool, die bedoeld is voor (hoog)begaafde kinderen.

2.3 Motieven van initiatiefnemers

Waarom zijn de initiatiefnemers van 10-14 initiatieven met 10-14 onderwijs gestart? We kunnen vier hoofdmotieven onderscheiden:

- **School- en niveaukeuze uitstellen**: Initiatiefnemers benoemen dat het uitstellen van het keuzemoment zorgt voor meer tijd om de talenten van kinderen te ontwikkelen, zodat leerlingen verder kunnen doorgroeien.
- **Uitdaging en ondersteuning bieden voor specifieke doelgroepen**: Een aantal initiatiefnemers is 10-14 onderwijs gestart om een bepaalde doelgroep te motiveren en ondersteunen. Dit geldt voor drie initiatieven met een specifieke doelgroep (Zuider gymnasiumbasisschool, Tienerschool Groningen, SOOOOL 10-14).
- **Doorgaande leerlijn creëren**: 10-14 onderwijs is hiermee een middel voor initiatiefnemers om de overgang tussen po en vo meer geleidelijk te laten verlopen. Voor 10-15 Agora Groesbeek is de doorlopende leerlijn bijvoorbeeld een van de hoofddoelen van 10-14 onderwijs. Spring High en 10-15 Agora Groesbeek willen de doorgaande leerlijn verder doortrekken en willen ultiem een doorgaande leerlijn creëren van bijvoorbeeld 2-18 jaar.
- **Nieuw onderwijsconcept neerzetten**: 10-14 onderwijs biedt veel initiatiefnemers een mogelijkheid om onderwijsvernieuwingen een plaats te geven. Veelgenoemde voorbeelden zijn leren op een minder traditionele manier, meer leerlinggestuurd leren, gepersonaliseerd leren en een focus op 'leren leren'.

2.4 Doelstellingen

De hierboven beschreven motieven vertalen zich ook naar de doelstellingen van de initiatieven. We hebben de doelstellingen die door de initiatieven worden nagestreefd bevraagd in de schoolprofielen. Bij het categoriseren van doelstellingen maken we onderscheid in enerzijds het optimaliseren van de schoolloopbaan en anderzijds meer maatwerk voor leerlingen.

Optimaliseren van de schoolloopbaan

We zien dat alle initiatieven aangeven te werken aan het optimaliseren van de schoolloopbaan door middel van een soepele overgang tussen po en vo en een succesvolle doorstroom naar vervolgonderwijs. Twee initiatieven willen vervolgonderwijs bieden tot aan het eindexamen: Spring High en 10-15 Agora Groesbeek. Voor deze initiatieven is van 'doorstroom' niet echt sprake; ze streven naar een naadloze aansluiting. Een soepele overgang betekent niet altijd uitstel van de niveaubepaling voor het vo. Op de initiatieven met een specifieke doelgroep wordt het voorlopig moment van

niveaubepaling niet uitgesteld naar 14 jaar, maar vindt juist eerder plaats (zie ook '4.2 Uitgestelde niveaubepaling').
Behalve door een soepele overgang werken initiatieven ook op andere manieren aan het optimaliseren van de schoolloopbaan. Zo richt de Tienerschool Groningen zich sterk op het wegwerken van achterstanden en wordt er bij SOOOOL 10-14 veel aandacht besteed aan sterke taal- en rekenvaardigheden en loopbaanoriëntatie. Leerlingen maken binnen SOOOOL 10-14 al kennis met vmbo-profielvakken en gaan regelmatig op bezoek bij bedrijven, in de vorm van snuffelstages, groepsexcursies en klassikale excursies vanaf groep 7.

Maatwerk
In het schoolprofiel hebben alle twaalf de initiatieven aangegeven dat zij werken aan de doelstellingen leren in samenhang, eigenaarschap/betrokkenheid bij het leerproces, algemene persoonsvorming en sociale competenties. De mate waarin ze dit doen verschilt, maar het doel van de initiatieven is om met deze doelen meer maatwerk te bieden aan leerlingen. Daarnaast wordt nog gewerkt aan andere vernieuwingen. Drie initiatieven hebben (gedeeltelijk) als doelstelling om te werken aan onderzoekend en ontwerpend leren (De LeerOnderneming, Onderwijsroute 10-14 en NOVA Tienercollege). Het vergroten van de ouderbetrokkenheid is een doelstelling van drie initiatieven (De LeerOnderneming, Onderwijsroute 10-14 en De Overstap). Bij SOOOOL 10-14 is de samenwerking met bedrijven en organisaties buiten de school ook een belangrijke doelstelling. Deze samenwerking staat in dienst van het onderwijs, om de hogere doelstelling van "beleefonderwijs", maatwerk en loopbaan oriëntatie te bereiken.

2.5 Inrichting van het onderwijsconcept

De twaalf initiatieven hebben het onderwijsconcept zo ingericht, dat dit bijdraagt aan het behalen van de doelstellingen. Alle initiatieven geven aan dat zij het onderwijsconcept zo vormgeven, dat dit bijdraagt aan:

- een geleidelijke overgang po-vo;
- vakoverstijgend en thematisch werken;
- gepersonaliseerd onderwijs, persoonlijke ontwikkeling en begeleiding.

Binnen deze drie categorieën werken scholen aan verschillende elementen, zoals gemengde groepssamenstellingen, vakkenintegratie of het voeren van coachgesprekken. Op het eerste gezicht lijken de onderwijsconcepten van de initiatieven hierin niet veel van elkaar te verschillen. Desalniettemin zien we wel verschillen in de manier waarop de verschillende initiatieven in de praktijk invulling geven aan deze elementen. Zo is het opvallend dat initiatieven in verschillende mate gestalte geven aan de geleidelijke overgang po-vo, terwijl dit de essentie is van 10- 14-onderwijs. Werken aan thema's en projecten doen alle initiatieven, werken aan vakkenintegratie idem, al gaan sommige initiatieven daar aanzienlijk minder ver in dan andere. Zeer belangrijk binnen het onderwijsconcept van bijna alle initiatieven is het gepersonaliseerde onderwijs, waarbij gestreefd wordt naar aansluiting van het onderwijs bij de individuele leerling en een coachende manier van lesgeven. De vernieuwingen van 10-14 initiatieven gaan dus veel verder dan het streven naar een betere overgang tussen po en vo; het hele onderwijskundige concept wordt vernieuwd. De verschillen tussen initiatieven en hoe deze elementen in de praktijk worden vormgegeven bespreken we meer gedetailleerd in hoofdstuk 5 (Geleidelijke overgang po-vo), hoofdstuk 6 (Vakoverstijgend en thematisch werken) en hoofdstuk 7 (Gepersonaliseerd onderwijs, persoonlijke ontwikkeling en begeleiding).

Schoolportret - Spring High

Spring High is een initiatief van de Stichting Westelijke Tuinsteden (po) en de Esprit Scholen (vo). Het initiatief is in schooljaar 2016/17 gestart.

Visie en doelen

Spring High wil leerlingen opleiden tot de wereldburger van morgen. De school beoogt een stevig fundament te leggen op het gebied van kennis, (sociale) vaardigheden en persoonsvorming. De bildung ofwel zelfontplooiing van leerlingen staat centraal op Spring High.

Het is de ambitie van Spring High om 2-18 onderwijs te bieden in een doorlopende leerlijn. Leerlingen kunnen dan ook tot het examen onderwijs volgen op Spring High en Spring High is gestart met een basisschool, Spring High Go.

De doelen van Spring High zijn:

- Vermijden van vroege selectie;
- Zorgen dat een leerling weet wie hij is, wat hij kan en wat hij wil als hij van school komt;
- Ontwikkelen van persoonlijke en sociale competenties;
- Overdragen van (gemeenschappelijke) waarden en normen;
- Voorbereiden op burgerschap.
- Kwalificatie voor vervolgonderwijs

Doelgroep

Spring High is voor alle leerlingen vanaf 10 jaar. De populatie van Spring High vormt een weerspiegeling van de bevolking van Amsterdam Nieuw-West. Spring High streeft er ook naar p, segregatie tegen te gaan. Met de overgang naar het middelbaar onderwijs verdwijnt de diversiteit normaal door het vertrek van veel kinderen van hoogopgeleide ouders naar initiatieven in Zuid of het centrum. Spring High wil deze diversiteit onder leerlingen juist behouden door onderwijs te bieden tot aan het examen.

Werkwijze

Leerpleinen

De leerlingen zijn ingedeeld in leerpleinen. Leerlingen van verschillende leerjaren zitten door elkaar, maar zijn wel enigszins ingedeeld op leeftijd. Leerlingen uit groep 7, 8 en klas 1 zitten bij elkaar; leerlingen van klas 2 en 3; en leerlingen van klas 4 en 5. Er vinden instructiemomenten plaats gedurende de dag. Leerlingen worden voor deze instructies geclusterd op niveau. Leerlingen volgen ook het vak kunst en vijf keer per week gymnastiek. Na instructie kunnen leerlingen op individuele basis of in groepjes samen werken.

Werken in thema's en eigen leerplannen

Op Spring High maken leerlingen elke zes weken een eigen leerplan. In het leerplan stelt een leerling per domein een aantal doelen centraal in overleg met de docent. De docent en leerling spreken af hoe een leerling bewijst dat hij/zij het doel gehaald heeft (bijv. een kennismeting of een presentatie). Sinds schooljaar 2018/19 werkt de school met het eigen ontwikkelde curriculumvolgsysteem Maius. In Maius kunnen leerlingen alle leerdoelen zien, aan de hand van leerdoelkaarten. Via het volgsysteem leveren leerlingen 'bewijsstukken' in om een doel te behalen. Zo hebben docenten meer zicht op de voortgang van leerlingen. Per week zijn er twee projectmiddagen, waarin leerlingen met drie tot vier geïntegreerde vakken werken. Leerlingen van alle leerpleinen werken samen in deze projecten. De andere vakken volgen de leerlingen 'los'. Leerlingen kiezen zelf op welk moment ze aan welk vak werken.

3 Waarom 10-14 onderwijs?

In dit hoofdstuk gaan we in op de motivatie van ouders en leerlingen voor 10-14 onderwijs. Ouders en leerlingen kiezen voor 10-14 onderwijs omdat ze op zoek zijn naar een andere manier van werken, meer uitdaging of extra ondersteuning, beter passend onderwijs, of het uitstellen van de overstap naar de middelbare school. Regelmatig speelt in de keuze iets mee van onvrede met de oude situatie.

Figuur 3.1 Waarom heb je voor deze school gekozen? (Ouders, n = 361, Leerlingen, n=686)

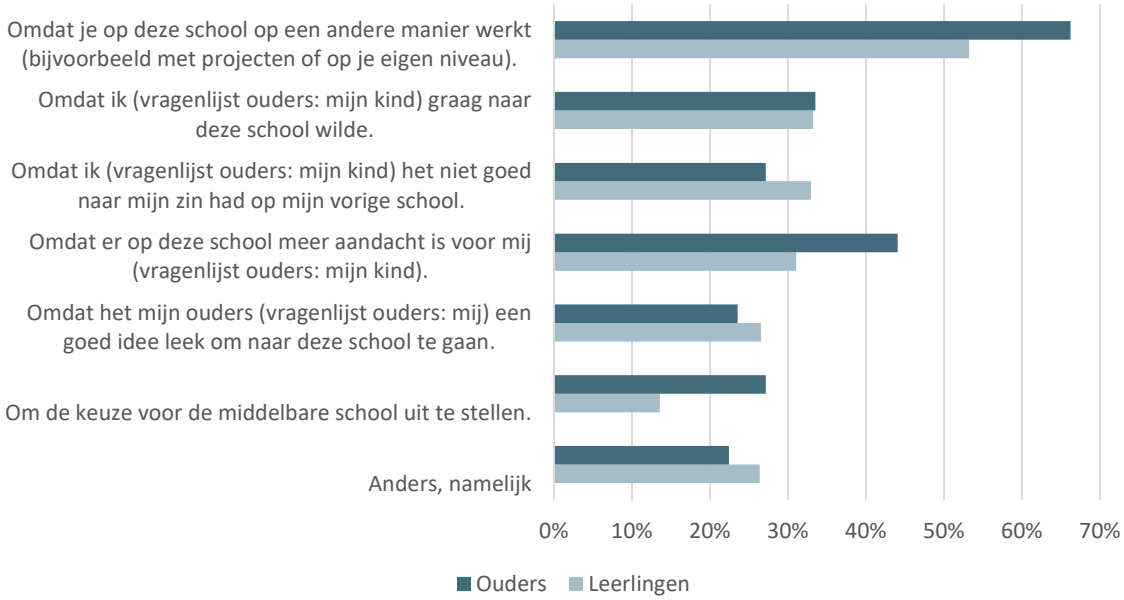

De enquête laat zien dat ouders en leerlingen uiteenlopende redenen hebben om voor 10-14 onderwijs te noemen. Vaak speelt er ook een combinatie van meerdere redenen. Dat is logisch: want de keuze om na groep 6 naar een andere school te gaan, maak je niet zomaar. Voor het overgrote deel van ouders en leerlingen speelde een andere manier van werken op 10-14 onderwijs mee in hun keuze. Ook vult bijna de helft van de ouders als reden in dat er meer aandacht is voor hun kind. Ook een aanzienlijk deel van ouders en leerlingen geeft aan dat het kind het niet goed naar zijn/haar zin had op de vorige school. In de categorie ‘anders, namelijk’, worden drie dingen veel genoemd door zowel ouders als leerlingen: pesten op de vorige school, niet genoeg uitdaging op de vorige school, of niet genoeg ondersteuning op de vorige school bij bijvoorbeeld dyslexie of achterstanden. In de volgende paragrafen gaan we wat dieper in op een aantal hoofdredenen die in de interviews en enquêtes naar voren komen.

3.1 Het onderwijsconcept

Veel ouders en kinderen geven aan voor 10-14 onderwijs gekozen hebben omwille van het onderwijsconcept. In de gesprekken, en in de vragenlijst (Figuur 3.1). Het onderwijsconcept past beter bij de kinderen dan een ‘traditioneel onderwijsconcept’. Interessant is dat enerzijds ouders voor het onderwijsconcept kiezen, maar dat er ook kinderen zijn die zelf voor het concept hebben gekozen en hun ouders overtuigen. In de enquête geeft ongeveer een derde van ouders en leerlingen aan gekozen

te hebben voor 10-14 onderwijs omdat het kind dit wilde. Een op de vier ouders en leerlingen geeft aan dat juist de ouder gekozen heeft voor 10-14-onderwijs.

"Mijn zoon paste niet in het traditionele onderwijs, hij voelde daar te veel druk" - Ouder, 10-15 Agora Groesbeek

"Mijn zoon heeft ervoor gekozen. Hij wilde naar Spring High omdat het een kleine school was, hij autonomie over zijn eigen werk zou krijgen, geen huiswerk had, en veel kon sporten." - Ouder, Spring High

"Mijn dochter kwam een tijdje geleden met een folder aan van SOOOOL 10-14, waarmee ze aangaf dat ze heel graag naar SOOOOL 10-14 wilde (…). Ze heeft zelf het initiatief gepakt." – Ouder, SOOOOL 10-14

3.2 Meer uitdaging of ondersteuning

Een ander veelgehoord motief van ouders en kinderen om voor 10-14 onderwijs te kiezen is onderwijs dat beter aansluit bij de onderwijsbehoeften van het kind: meer uitdaging en /of meer ondersteuning. In de enquête is dit vooral aangegeven bij de optie 'Anders, namelijk' (Figuur 3.1), in de interviews komt dit motief ook duidelijk naar voren.

Enerzijds geven ouders en leerlingen aan dat kinderen meer uitdaging nodig hadden en daarom voor 10-14 onderwijs kozen. De vorige (basis)school kon in dit geval de uitdaging niet bieden die kinderen nodig hadden: kinderen verveelden zich. Sommige leerlingen en hun ouders spreekt de mogelijkheid om vakken op verschillende niveaus te volgen erg aan, omdat ze uitdaging zoeken in specifieke vakken.

"Mijn zoon verveelde zich op de oude school en kan nu op zijn eigen niveau leren." – Ouder, De LeerOnderneming

"In mijn oude klas moest ik altijd heel lang wachten, het klassenniveau was te laag. Ik was er helemaal klaar mee dat alle stof keer op keer werd herhaald terwijl ik het allang begreep. Hier krijg ik meer zelfstandigheid en kan ik sneller verder werken." - Leerling, Tienercollege Noordoostpolder

"Toen we vroegen of onze dochter voor bepaalde vakken niet op een ander niveau kon leskrijgen, gaf de school niet thuis. Op de Zuider gymnasiumbasisschool krijgt ze de kans om de dingen te doen waar ze goed in is." Ouder - Zuider gymnasium¬basisschool

Anderzijds is ook een veelgehoord motief dat er juist meer ondersteuning nodig was en daarom de keuze voor 10-14 onderwijs is gemaakt. Het gaat hierbij om ondersteuning bij bijvoorbeeld leerproblemen (zoals dyslexie), of ondersteuning op gedrag of sociaal-emotionele ontwikkeling. Veel ouders en leerlingen geven aan dat er op de vorige basisschool geen adequate of voldoende begeleiding was.

"Op de oude basisschool was er geen goede begeleiding voor zijn dyslexie en faalangst" - Ouder, 10-15 Agora Groesbeek

"Als ik aangeef dat ik hulp nodig heb, dan heb ik hulp nodig. En hier helpen ze me dan gewoon" - Ouder, Tiener College Gorinchem

3.3 Ongelukkig op de vorige school

Ook noemen veel ouders en leerlingen dat als reden voor 10-14 onderwijs dat kinderen niet gelukkig waren op de oude (basis)school. Dit hangt uiteraard samen met de vorige twee besproken motieven: kinderen die geen passende ondersteuning of uitdaging krijgen of niet passen in een onderwijsconcept, zullen niet gelukkig zijn op de oude school. Een op de drie leerlingen en een op de vier ouders geven in de enquête aan voor 10-14 onderwijs gekozen te hebben, omdat de leerling het niet naar zijn/haar zin had op de oude basisschool. Specifiek geven ouders en kinderen bijvoorbeeld aan dat kinderen op de vorige school gedragsproblemen hadden, gepest werden of niet lekker in hun vel zaten. Enkele ouders geven ook aan dat hun kind thuis zat voor 10-14 onderwijs, doordat er geen passende onderwijsplek was.

"Op mijn vorige school had ik vaak ruzie" – Leerling, Tiener College Gorinchem

"Ik werd gepest. Nu ga ik weer met plezier naar school." – Leerling, Onderwijsroute 10-14

3.4 Uitstellen overstap middelbare school

Enkele ouders en leerlingen geven in de interviews aan dat de stap naar de middelbare school ze nog te groot leek. In de enquête komt dit iets vaker terug. In de enquête geeft een op de vier ouders aan dat uitstellen van de keuze voor de middelbare school meespeelde in de keuze voor 10-14 onderwijs, en een op de zes leerlingen. De middelbare school zou nog te groot zijn of kinderen nog te jong. 10-14 onderwijs dient dan als een soort tussenstap, om een meer geleidelijke overgang te bewerkstelligen.

"Mijn zoon is altijd de jongste en kleinste van de klas geweest. Ik vond het heftig dat hij op 11-jarige leeftijd al naar de middelbare school moest gaan. We waren op zoek naar de geleidelijke overgang" Ouder - Nova Tienercollege

"Ik was als ik naar de middelbare school zou gaan 10. Dat is best wel jong, en daarom ben ik hier naar toe gegaan, tussenstap, niet meteen groot gebouw, eerst op een soort basisschool verder." – Leerling, Tienerschool Sneek

3.5 Samenvatting

Leerlingen en hun ouders kiezen voor 10-14 onderwijs omdat ze op zoek zijn een beter passend onderwijsconcept, meer uitdaging, of juist extra ondersteuning bij leer- of gedragsproblemen, of een veiligere omgeving waar kinderen bijvoorbeeld niet gepest worden. Regelmatig speelt enige mate van onvrede met de oude situatie mee in de keuze. Voor een aantal leerlingen en ouders speelt een rol dat de overstap naar een ‘echte’, grote middelbare school nog te groot was. 10-14 onderwijs is dan een tussenstap, een geleidelijke overgang naar het vo.

Schoolportret - Onderwijsroute 10-14

Onderwijsroute 10-14 is een initiatief van het schoolbestuur Openbaar Onderwijs Zwolle & Regio (OOZ). OOZ bestaat uit zowel po- als vo-scholen. Het initiatief is in schooljaar 2017/18 gestart. Onderwijsroute 10-14 is gehuisvest in een eigen gebouw, op het terrein van een vo-school.

Visie en doelen
Onderwijsroute 10-14 heeft een vernieuwend onderwijsconcept dat gericht is op een evenwicht tussen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Wat betreft de overgang van pon naar vo is het doel van Onderwijsroute 10-14 duidelijk: de leerlingen kiezen voor een vo-school wanneer ze daaraantoe zijn. Hiermee wil Onderwijsroute 10-14 gelijke kansen voor alle leerlingen bevorderen.

Doelgroep
Alle leerlingen van 10-14 zijn welkom op Onderwijsroute 10-14.

Werkwijze
Onderwijsroute 10-14 zitten leerlingen in heterogene stamgroepen. De leerlingen starten de dag en sluiten de dag af in de stamgroep. Gedurende de dag volgen leerlingen workshops op hun eigen niveau. Er wordt dan gekeken naar instructiebehoefte, niet naar leerjaren. In overleg met hun coach schrijven leerlingen zich in voor een bepaald vak op een bepaald niveau. Daarnaast stellen de leerlingen hun eigen leerdoelen op, aan de hand van rubrics. Leerlingen bepalen waar ze staan en krijgen handvatten om te bepalen hoe ze de volgende stap kunnen bereiken.

Op Onderwijsroute 10-14 wordt niet onderwijs gegeven in de traditionele vakken, maar in acht *kernconcepten* vanuit drie perspectieven: mens & natuur, mens & cultuur en mens & maatschappij. Dit zijn thema's, waarbinnen de samenhang tussen verschillende vakken duidelijk wordt. Daarnaast zijn er workshops van basisvaardigheden rondom taal, lezen en rekenen/wiskunde.

Onderwijsroute 10-14 ontwikkelt doorlopende leerlijnen. Dit gebeurt in samenwerking tussen leraren po en vo. Verder wordt hierbij samengewerkt met Spring High en SLO. Binnen die leerlijnen is er maatwerk mogelijk voor elke leerling.

Onderwijsroute 10-14 bestaat uit enkele zelfstandige onderwijsunits. Het team bestaat uit po- en vo-leraren. Alle leraren zijn tevens coach van een aantal leerlingen. De Onderwijsroute 10-14 kon door de sterkte groei van het aantal leerlingen met ingang van schooljaar 2020/2021 een tweede vestiging openen.

4 Geleidelijke overgang po-vo

In Nederland maken de meeste leerlingen de overstap naar het vo probleemloos. Maar dat geldt niet voor alle leerlingen, een deel van hen ervaart overgangsproblemen. Uit onderzoek blijkt dat deze leerlingen al in de onderbouw afstromen naar een lager onderwijsniveau (Timmermans et al., 2013; Van Rooijen et al., 2016). Er zijn verschillende verklaringen voor deze overgangsproblemen, zoals verschillen in het pedagogisch klimaat tussen po en vo, het definitieve karakter van een keuze of het vroege selectiemoment (Kennisrotonde, 2017).

Wat betreft de vroege selectie: hierin verschilt Nederland van veel andere Europese landen. In de meeste landen zijn het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs samengevoegd óf volgen leerlingen een gemeenschappelijk curriculum in de onderbouw van het voortgezet onderwijs (bijvoorbeeld België, Engeland en Frankrijk) óf primair onderwijs en onderbouw vo zijn samengevoegd (bijvoorbeeld Denemarken, Zweden en Finland). Vergelijkend onderzoek laat zien dat leerlingen die te maken krijgen met vroege selectie een grotere kans hebben om te blijven zitten (Dupriez, Dumay & Vause, 2007). Daarnaast vergroot een vroege selectie de leerprestatieverschillen tussen leerlingen en werkt daarmee ongelijkheid in de hand (Naaijer e.a., 2016). Voor kinderen met hoge leerprestaties is deze vroege selectie wel overwegend positief, want zij krijgen eerder onderwijs dat goed op hun niveau aansluit (Onderwijsraad, 2010; Van der Steeg, 2011).

Alle twaalf de 10-14-initiatieven werken aan een geleidelijke overgang voor leerlingen van het primair naar het voortgezet onderwijs. Volgens de betrokkenen van de initiatieven biedt 10-14 onderwijs unieke mogelijkheden om aan de geleidelijke overgang te werken. Dat maakt het werken aan deze overgang een unieke opbrengst van 10-14 onderwijs.

In dit hoofdstuk lichten we toe op welke manier de initiatieven aan een soepele overgang po-vo werken. Zij doen dit op verschillende manieren. Door te werken met wisselende groepssamenstellingen (4.1) en het uitstel van de niveaubepaling voor het vo (4.2) streeft een aantal initiatieven ernaar leerlingen op hun eigen tempo en niveau te laten werken om zo prestatieverschillen door een vroege selectie tegen te gaan. Er zijn ook andere manieren waarop de initiatieven werken aan een geleidelijke overgang (4.3). Tot slot geven we inzicht in hoe ouders en leerlingen denken over een geleidelijke overgang (4.4). In hoofdstuk 7 gaan we verder in op de ervaringen die initiatieven hebben met doorstroom en tussentijdse uitstroom naar het voortgezet onderwijs.

4.1 Groepssamenstelling

De nadelige effecten van de vroege selectie in het onderwijs lijken versterkt te worden in homogene klassen. Ook al kan het onderwijs in homogene klassen beter op het niveau van de leerlingen worden afgestemd, toch kunnen deze klassen nadelig zijn voor leerlingen met een lager niveau. Zij hebben er baat bij om met leerlingen met een iets hoger niveau in de klas te zitten om zich aan hen op te trekken. De niveauverschillen tussen de leerlingen moeten echter ook niet te groot zijn (Naaijer et al., 2016)

In de loop van het experiment zijn er drie varianten van groepssamenstelling binnen de 10-14 initiatieven ontstaan. Op een aantal initiatieven is de groepssamenstelling gewijzigd de afgelopen jaren. In tabel 4.1 geven we een overzicht van de verschillende varianten met een korte beschrijving. Daarna beschrijven we hoe deze varianten van groepssamenstelling in de praktijk vorm krijgen.

Tabel 4.1. Overzicht varianten groepssamenstelling.

Typering		Aantal initiatieven
Variant 1 – Jaargroepen	Leerlingen zitten in een groep met leerlingen uit hetzelfde leerjaar (groep 7, groep 8, klas 1 en klas 2).	4
Variant 2 – combinaties twee of meer leerjaren	Leerlingen zitten in een groep waarbij een combinatie is gemaakt van twee of meer leerjaren, bijvoorbeeld groep 7 & 8 en klas 1 & 2.	4
Variant 3 – alle leerjaren geïntegreerd	Leerlingen zitten ingedeeld in gemengde groepen qua leeftijd, ongeacht in welk leerjaar zij zitten.	4

Variant 1. Jaargroepen

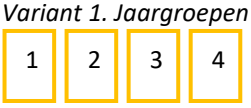

Op De Overstap, De LeerOnderneming, Tienerschool Groningen en Zuider gymnasiumbasisschool volgen de leerlingen de lessen in hun eigen jaargroep (groep 7, groep 8, klas 1 of klas 2). Wat betreft het onderwijsniveau zijn De Overstap en De LeerOnderneming heterogeen en Tienerschool Groningen en Zuider gymnasiumbasisschool homogeen.

- Op De Overstap krijgen de leerlingen in groep 7 en groep 8 les op een basisschool. Aanvankelijk waren dit de leerlingen die al op deze basisschool zaten; alle leerlingen stroomden na groep 6 door naar 10-14 onderwijs. Sinds het schooljaar 2019/2020 stromen er ook leerlingen van andere basisscholen in om vanaf groep 7 of 8 10-14-onderwijs te volgen. Leerlingen in leerjaren 1 en 2 van het voortgezet onderwijs volgen het onderwijs op de aangesloten vo-school.
- Leerlingen op De LeerOnderneming zijn ingedeeld in jaargroepen. Gedurende het schooljaar 2019/2020 is geëxperimenteerd met een pilot groepsdoorbrekend werken voor drie dagdelen per week. Uit de pilot bleek dat het groepsdoorbrekend werken teveel onrust veroorzaakte en daarom is besloten om dit terug te brengen naar één dagdeel per week. Tijdens dit dagdeel werken leerlingen aan projecten, zoals ICT-skills of 3D printen. De rest van de tijd volgen leerlingen onderwijs in hun eigen jaargroep. Naast groepsdoorbrekend werken in de projecten, wil De LeerOnderneming groepsdoorbrekend werken ook meer gaan laten plaatsvinden binnen de modules. Daarmee wordt het groepsdoorbrekend werken ook meer vakinhoudelijk.
- De leerlingen op de Zuider gymnasiumbasisschool zijn ingedeeld in hun eigen jaargroep, dit is de stamgroep van de leerling. Niettemin zijn deze jaargroepen toch tamelijk heterogeen wat betreft leeftijd. Dat komt doordat een aantal van de leerlingen in het verleden vaak al één of meerdere klassen heeft overgeslagen. Ook zijn er veel leerlingen die versneld door de lesstof heengaan, waardoor zij verschillende vakken niet in de eigen stamgroep volgen, maar in een andere groep. Ook hier wordt dus groepsdoorbrekend gewerkt.
- Op Tienerschool Groningen zijn leerlingen ingedeeld in hun jaargroep. De lessen rekenen en het werken aan projecten gebeurd wel in een gemengde groepssamenstelling.

"We werken veel stamgroep-overstijgend. Leerlingen kunnen de lesstof compacten, waardoor er ruimte is voor andere programmaonderdelen. Wij houden goed bij of leerlingen helemaal 'afgetoetst' zijn. Leerlingen slaan niet snel een heel leerjaar over, maar we kijken per vak waar ze kunnen compacten en daarmee versnellen. Dit heeft onze voorkeur, want we zagen bij leerlingen van andere basisscholen die leerjaren hadden overgeslagen dat ze dan toch een lacune in hun ontwikkeling hebben en dan vastlopen in klas 2 of 3 van het gymnasium." (schoolleiding Zuider gymnasiumbasisschool)*
*met compacten wordt bedoeld dat de leerstof ingedikt wordt.

"Het groepsdoorbrekend werken is heel leuk, omdat we dan met alle leerlingen van de LeerOnderneming samen zijn. We hebben een goede band met elkaar. Met groepsdoorbrekend werken gaan we bijvoorbeeld schaken of kleding maken. Het is fijn dat er zoveel keuze is, dan kun je echt kiezen wat je leuk vindt." (leerlingen de LeerOnderneming)

Variant 2. Combinaties van twee of meer leerjaren
De tweede variant, waarin combinatieklassen worden gemaakt van een aantal leerjaren, bestaan eigenlijk uit twee verschillende (sub)varianten. Er is namelijk een variant waarbij de leerjaren uit het po en de leerjaren uit het vo van elkaar zijn gescheiden (variant 2a) en een variant waarbij de leerjaren uit het po en de leerjaren uit het vo in de klas worden gecombineerd (variant 2b).

Variant 2a. po en vo gescheiden

1 & 2	3 & 4

Op het Tiener College Gorinchem en het Tienercollege Noordoostpolder zitten de leerlingen in combinatiegroepen van twee leerjaren. Hierbij is wel sprake van een wisselende groepssamenstelling, maar niet tussen het po en vo. De klassen van beide initiatieven hebben een heterogene samenstelling naar onderwijsniveau.

- Ook op het Tiener College Gorinchem zitten de leerlingen uit groep 7 en 8 bij elkaar in één groep en de leerlingen uit klas 1 en 2. Tijdens het werken aan projecten of bij uitstapjes die bij het project aansluiten worden de leerlingen uit alle groepen met elkaar gemengd.
- Ook op het Tienercollege Noordoostpolder zijn er twee groepen: namelijk groep 7/8 en klas 1/2. Er zijn momenten waarop leerlingen van alle leeftijden en niveaus met elkaar samenwerken, dat is tijdens projecten.

"Soms moet ik als leerling uit de tweede klas samenwerken met jongere leerlingen. Dat is soms wel moeilijk, omdat deze leerlingen heel anders denken en anders leren." (leerling Tienercollege Noordoostpolder)

Variant 2b. sector doorbrekend

1 & 2	2 & 3	3 & 4

Met ingang van het schooljaar 2019/2020 zijn er twee initiatieven met combinatiegroepen die sectordoorbrekend zijn ingedeeld: het NOVA tienercollege en Spring High. Tot dit schooljaar kwam deze variant nog niet voor.

- In 2018/2019 waren er op het NOVA tienercollege alleen nog leerlingen uit groep 7 en 8. Inmiddels zitten deze leerlingen ook in hogere leerjaren en heeft dat invloed op de groepssamenstelling. Op het NOVA tienercollege zijn er combinatieklassen van twee leerjaren, waarbij de samenstelling van de groep ook sector doorbrekend is. De leerlingen die in groep 7/8 zijn gestart, zijn het schooljaar daarna naar groep 8/klas 1 gegaan. Het initiatief vindt het belangrijk de leerlingen die bij elkaar in dezelfde groep zijn gestart op het NOVA tienercollege bij elkaar in dezelfde groep te houden gedurende de jaren op het initiatief.
- Op Spring High worden de leerlingen ingedeeld in leerpleinen. Voorheen werden alle leerjaren in één leerplein geïntegreerd. Daar is vanaf schooljaar 2020/2021 een wijziging in aangebracht. Groep 7, groep 8 en klas 1 zitten nu in één leerplein. Klas 2 en klas 3 zitten ook samen op één leerplein. Spring High heeft deze keuze gemaakt omdat de betrokkenen merkten dat de verschillen in de ontwikkeling tussen leerlingen uit groep 7 en klas 2 erg groot waren.

> *"De afgelopen jaren is Spring High gestaag gegroeid en hebben we de tijd gehad om te voelen welke indeling beter bij de leerlingen past. We hebben voor deze nieuwe indeling gekozen, omdat de verschillen qua ontwikkeling tussen de leerlingen nu minder groot zijn." (schoolleiding en schoolbestuur Spring High)*

Variant 3. Alle leerjaren geïntegreerd

1, 2, 3 & 4

Bij SOOOOL 10-14, 10-15 Agora Groesbeek, Tienerschool Sneek en Onderwijsroute 10-14 zitten po en vo leerlingen gemengd door elkaar in de klassen. Deze groepen zijn ook heterogeen naar niveau; leerlingen van vmbo- tot en met vwo-niveau zitten bij elkaar.

- Bij SOOOOL 10-14 zitten de leerlingen in een gemengde groepssamenstelling, waarbij leerlingen van verschillende niveaus en leeftijden samen in één groep zitten. Vakken zoals rekenen, taal en Engels volgen leerlingen op hun eigen niveau. De betrokkenen bij het initiatieven vinden groepsvorming een belangrijk onderdeel van het onderwijs. Zij besteden hier dan ook veel aandacht aan de groepsvorming in de gemengde klassen.
- De leerlingen op 10-15 Agora Groesbeek zitten allemaal in één groep. Hierdoor is er meer contact tussen leerlingen van verschillende leeftijden. De dag starten de leerlingen met z'n allen bij de dagstart. Daarna gaan zij uiteen in coachgroepen. Leerlingen en leraren stellen vast wie in welke coachgroep komt, ongeacht de leeftijd en het niveau van de leerling. Zij bepalen dit op basis van een klik tussen het type leerling en type coach.
- Op Tienerschool Sneek zitten de po- en vo-leerlingen gemengd in één groep. Het initiatief heeft hiervoor gekozen op basis van onderzoek, waaruit blijkt dat er voordelen zijn om leerlingen in deze leeftijd bij elkaar in groepen te plaatsen.
- Op Onderwijsroute 10-14 zijn stamgroepen gevormd met leerlingen uit het po en vo gemengd. In deze groep volgen zij ook coaching. Instructiemomenten volgen de leerlingen in een instructiegroep die past bij het niveau van de leerling.

> *"Bij de meeste vakken merk je bijna niets van de verschillende leeftijden van leerlingen, dat valt echt reuze mee. Behalve bij gym. Maar dat komt misschien meer door hele fanatieke en minder fanatieke leerlingen en niet door leeftijd." (leerling SOOOOL 10-14)*

Uit de bovenstaande beschrijvingen blijkt dat de homogeniteit van de groepen binnen de 10-14 initiatieven verschilt, zowel wat betreft leeftijd als niveau. Bij sommige initiatieven zitten leerlingen alleen bij leeftijdsgenoten in de klas, bij andere zitten leerlingen van verschillende leeftijden door elkaar. Daar komt bij dat sommige initiatieven een zeer heterogene samenstelling naar niveau hebben, van vmbo-bb tot en met vwo, en andere een homogene samenstelling, bijvoorbeeld alleen vmbo- of gymnasium-leerlingen.

Deze groepssamenstellingen kunnen er toe leiden dat leerlingen lessen volgen met leerlingen uit andere leerjaren. Ongeveer de helft van de leerlingen heeft tenminste één keer per dag les met leerlingen van een ander leerjaar. Het aantal leerlingen dat aangeeft nooit les te hebben met leerlingen van een ander leerjaar is de afgelopen jaren gedaald van 20% in 2019 naar 9%. In Figuur 5.1 zien we dat het aantal leerlingen dat regelmatig les heeft met leerlingen van een ander leerjaar toeneemt naarmate de groepssamenstelling gemengder is.

Figuur 4.1. Heb je les met leerlingen van een ander leerjaar? Leerlingen.

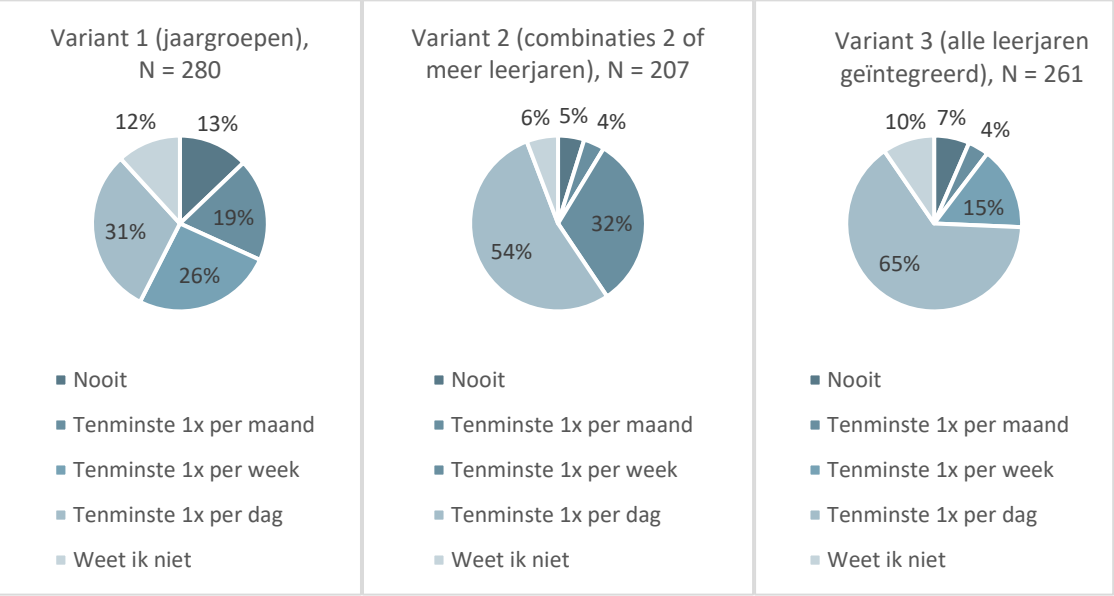

Leraren geven in gemengde samenstelling les

Als leerlingen in een gemengde samenstelling les krijgen, komt het voor dat po-leerlingen les krijgen van een vo-docent of andersom. Bij alle twaalf initiatieven werken leraren vanuit het po en het vo met elkaar samen. [2]

Op de vier initiatieven waarbij alle leerjaren geïntegreerd zijn (variant 3), geven leraren dan ook het grootste deel van de tijd les aan leerlingen in een gemengde samenstelling. Bij de andere initiatieven krijgen de leerlingen vooral les van een vaste groepsleerkracht. Bij enkele vakken of tijdens projecten

[2] Recentelijk is vanuit het Ministerie van OCW het experiment Teambevoegdheid gestart voor 10-14 initiatieven.

krijgen leerlingen dan les van vo-docenten. Vaak worden vakken als wiskunde of Engels structureel door een vo-docent gegeven of volgen leerlingen gastlessen van vo-docenten. De initiatieven, ouders en leerlingen vinden dat dit bijdraagt aan een soepele overgang tussen po en vo. Zo kunnen de jonge leerlingen alvast wennen aan de manier van lesgeven en/of kennen ze straks op het vo alvast een aantal docenten.

Figuur 4.2. Tevredenheid leraren over lesgeven aan zowel po als vo leerlingen en de samenwerking tussen leerlingen van verschillende leeftijden. Leraren, N = 85

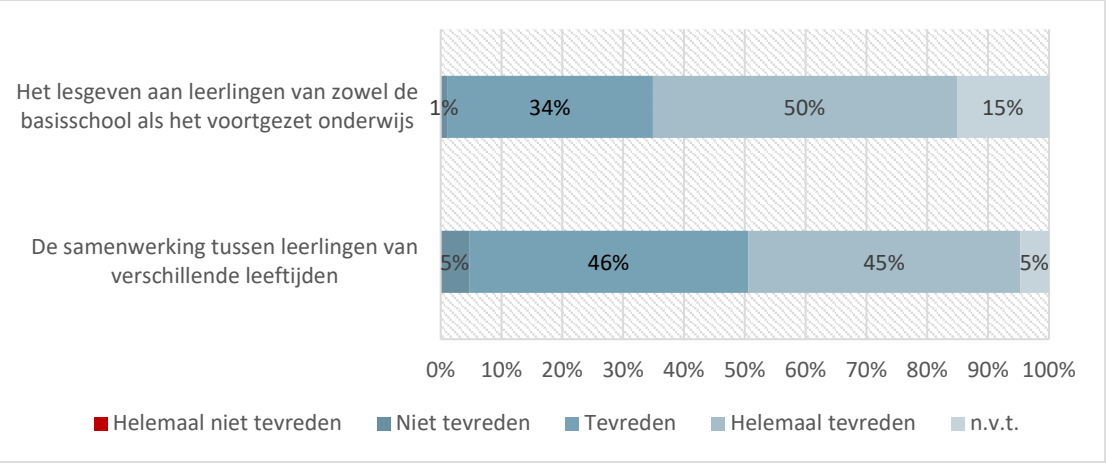

Uit Figuur 4.2 blijkt dat de meeste leraren (zeer) tevreden zijn over het lesgeven aan leerlingen van zowel de basisschool als het voortgezet onderwijs en over de samenwerking tussen leerlingen van verschillende leeftijden.
Een aantal leraren merkt op dat zij meer betrokken raken bij het onderwijs van de andere sector. Ze krijgen ook meer kennis over de andere sector, bijvoorbeeld over de leerlijnen, doordat zij gezamenlijk aan doorgaande leerlijnen werken en een bredere groep leerlingen lesgeven.

Schoolportret – Zuider gymnasiumbasisschool

De Zuider gymnasiumbasisschool is het resultaat van samenwerking tussen schoolbestuur PCBO Rotterdam en het Zuider Gymnasium, een school met een begaafdheidsprofiel. Het initiatief is in schooljaar 2018/19 gestart. De Zuider gymnasiumbasisschool heeft een eigen vleugel met lokalen in het gebouw van het Zuider Gymnasium.

Visie en doelen
Het doel van de Zuider gymnasiumbasisschool is om het onderwijs af te stemmen op (hoog)begaafde leerlingen), zodat zij zich optimaal kunnen ontwikkelen. De visie van de school is om leerlingen vaardigheden aan te leren die zij straks nodig hebben voor een goede doorstroom naar het voortgezet onderwijs, zoals samenwerken, leren-leren en zelfstandig werken. Daar wordt in het po al aan gewerkt.

Doelgroep
De Zuider gymnasiumbasisschool is er voor (hoog)begaafde leerlingen vanaf groep 5. Het initiatief begint al bij groep 5, omdat hoogbegaafde leerlingen vaak al jong vastlopen en beschadigd raken in het basisonderwijs. Er is geen vergelijkbaar aanbod voor deze leerlingen in de omgeving en basisscholen kunnen dit type leerling vast lastig herkennen en bedienen.

Werkwijze
Het initiatief werkt met het International Primary Curriculum (IPC), een vorm van thematisch werken. IPC is ingericht met basiskennis (wat moet een leerling kennen) en werkt erg vanuit de interesse van kinderen. Aan de hand van opdrachten sluiten leerlingen de thema's af en verwerken dit in het portfolio.
Een dagdeel per week krijgen de leerlingen pre-gymnasium lessen. Dit zijn lessen die aangeboden worden vanuit het vo. Leraren zoeken ook veel in de verrijking, verbreding en verdieping van de leerstof om leerlingen toch zoveel mogelijk bij elkaar te houden. Versnelling ligt minder voor de hand. Veel van deze leerlingen hebben namelijk al een jaar overgeslagen. Bij meer versnelling kunnen hiaten ontstaan, bijvoorbeeld op het vlak van sociale vaardigheden. Zij hebben vaak een individueel traject doorlopen en zijn 'buiten het systeem' geplaatst. Dat kan leiden tot een moeizame aansluiting met andere leerlingen.

Het grootste voordeel van de samenwerking tussen po en vo ziet de Zuider gymnasiumbasisschool in het aanbod vanuit de vo school voor begaafde basisschoolleerlingen. De samenwerking met het Zuider Gymnasium is goed te organiseren, omdat de school modulair werkt. Leerlingen kunnen ook op de vo-school versneld examen doen voor vakken of extra vakken volgen ter verrijking.

4.2 Uitstel van de niveaubepaling

De uitgestelde niveaubepaling is voor de meeste initiatieven een belangrijke manier om te werken aan een geleidelijke overgang voor leerlingen van po naar vo. De verwachting van de initiatieven is, dat de overgang soepeler verloopt als de niveaubepaling voor het vo plaatsvindt op een moment dat dat bij de leerling past. Niet alle initiatieven stellen dit moment uit. Sommige initiatieven halen het voorlopig moment van niveaubepaling juist naar voren of laten dit moment aan het einde van groep 8 plaats vinden (zie tabel 4.2).

Tabel 4.2 Overzicht niveaubepaling per initiatief

Initiatief	Voorlopige niveaubepaling bij start 10-14	Voorlopige niveaubepaling na groep 8	Niveaubepaling na 10-14
Tranche 1			
Tiener College Gorinchem (TCG)			X
De LeerOnderneming (LO)			X
Spring High (SH)			X
Onderwijsroute 10-14 (OR)			X
Tienerschool Groningen (TSG)	X		
De Overstap (OS)		X	
Tranche 2			
10-15 Agora Groesbeek (AG)			X
NOVA Tienercollege (NTC)	X		
Zuider gymnasium-basisschool (ZB)	X		
SOOOOL 10-14 (SO)	X		
Tienercollege Noordoostpolder (TCN)			X
Tienerschool Sneek (TSN)			X

Op zeven initiatieven wordt het moment van de niveaubepaling voor het vo uitgesteld. Op vijf van deze initiatieven is dit moment uitgesteld naar uiterlijk het einde van het tweede leerjaar vo. De andere twee initiatieven, 10-15 Agora Groesbeek en Spring High, stellen de niveaubepaling nog langer uit. Op deze initiatieven kunnen leerlingen onderwijs tot en met het eindexamen volgen. Vier initiatieven stellen de niveaubepaling niet uit, op deze scholen wordt de voorlopige niveaubepaling naar voren gehaald. Op één initiatief wordt de voorlopige niveaubepaling niet naar voren gehaald, maar ook niet uitgesteld. De leerlingen maken in groep 8 de keuze of zij naar een kader-mavo of mavo-havo brugklas doorstromen waar het onderwijs volgens het concept van Kunskapsskolan wordt voortgezet. Leerlingen die niet voor deze klassen kiezen, verlaten het initiatief en stromen door naar een reguliere vo-klas.

Voorlopige niveaubepaling naar voren halen

Op vier initiatieven, Tienerschool Groningen, NOVA Tienercollege, SOOOOL 10-14 en Zuider gymnasiumbasisschool wordt de voorlopige niveaubepaling niet uitgesteld maar juist naar voren gehaald, doordat leerling er voor kiezen naar een 10-14 initiatief te gaan met een nauwere doelgroep qua onderwijsniveaus. Bij het NOVA Tienercollege betreft het een brede doelgroep, namelijk leerlingen met een havo of vwo-perspectief. Ook bij SOOOOL 10-14 gaat het om een tamelijk brede groep, met een range van vmbo-basis tot en met 'zicht op havo'. Leerlingen van de Zuider gymnasiumbasisschool starten in groep 5 en verlaten de school na groep 8. Het verwachte uitstroomniveau is gymnasium. Voor deze leerlingen is er dan geen sprake van een uitgestelde niveaubepaling. Voor de leerlingen van de Tienerschool Groningen, NOVA Tienercollege en SOOOOL 10-14 is er meer sprake van een gefaseerde niveaubepaling. Deze leerlingen maken aan het einde van het tweede leerjaar vo de definitieve niveaukeuze. Als leerlingen van SOOOOL 10-14 na groep 8 beter lijken te passen op havo of vwo, in plaats van vmbo, wordt overstap naar een havo/vwo-school geadviseerd. Daarom vindt de schoolleiding dat hier niet echt sprake is van vroegere niveaubepaling. Desalniettemin vindt er toch al een eerste overgangsmoment plaats op tienjarige leeftijd, doordat deze initiatieven zich richten op leerlingen met een leerachterstand en/of gedragsproblemen of sociaal-emotionele problematiek uit het (speciaal) basisonderwijs, vmbo-leerlingen of havo/vwo-leerlingen. Na klas 2 kiezen deze leerlingen het uiteindelijke niveau.

Niveaubepaling uitstellen

Zeven initiatieven stellen de niveaubepaling van leerlingen uit tot het einde van het 10-14 traject. Op deze initiatieven zit dan ook een brede doelgroep leerlingen wat betreft onderwijsniveau. Gedurende de jaren op het 10-14 initiatief werken de leerlingen vaak wel al op een onderwijsniveau, maar dit niveau kan bijgesteld worden. Zo weten de leerlingen van het Tiener College Gorinchem of zij Engels op vmbo, havo of vwo niveau volgen, maar dit niveau kan in de loop van de schooljaren per vak bijgesteld worden. Volgens de initiatieven biedt het uitstellen van de niveaubepaling de leerlingen meer tijd om zich te ontwikkelen, waardoor ze vervolgens op de juiste plek terecht komen. Een passend niveau draagt volgens de initiatieven bij aan een soepele overgang naar het vo. Het kan ook zijn dat een leerling de niveaukeuze al eerder wil maken omdat hij/zij daaraan toe is. Als dat zo is, dan maakt de leerling al eerder de overstap naar het vo.

> "*Leerlingen kiezen voor een niveau wanneer ze het weten en wanneer ze het kunnen. Leerlingen die tussen wal en schip vielen, bijvoorbeeld geen kader maar ook geen mavo, krijgen nu echt meer de mogelijkheid om zich te ontwikkelen en komen daarna op de juiste plek terecht." (leraren Onderwijsroute 10-14)*

10-14 onderwijs tot aan het eindexamen

Op Spring High en 10-15 Agora Groesbeek kunnen leerlingen tot aan het eindexamen blijven. Op deze initiatieven stappen de leerlingen in principe niet meer over naar een andere vo-school. De initiatieven geven aan dat de leerlingen zo geen overgang van po naar vo meer ervaren en zich in één lijn kunnen door ontwikkelen. In schooljaar 2019-2020 hebben vijf leerlingen voor het eerst eindexamen gedaan op Spring High. Dit schooljaar zijn er 21 leerlingen op Spring High die examen gaan doen voor vmbo, havo of vwo.

Maar ook al maken deze leerlingen niet de overstap naar een andere school, er komt wel een moment dat ze moeten kiezen op welk niveau zij eindexamen willen doen. Op 10-15 Agora Groesbeek besluiten

de leerlingen dit na klas 3. Op dat moment maken de leerlingen dan ook de overstap naar Agora Nijmegen waar volgens hetzelfde onderwijsconcept wordt gewerkt. Voor de leerlingen op Spring High wordt er na klas 2 gekeken of vmbo-t een haalbaar niveau voor de leerling is. Zo niet, dan moet de leerling naar een andere vo-school. Is vmbo-t of hoger wel haalbaar, dan kiezen de leerlingen twee jaar voor het eindexamen op welk niveau zij eindexamen willen doen. Het niveau kan verschillen per vak, wat leerlingen de mogelijkheid geeft om sommige vakken op een hoger niveau af te sluiten. De leerlingen van Spring High merken wel dat het er vanaf klas 4 wel wat anders aan toe gaat, want ineens zijn zij meer bezig met de examenvakken en minder met hun eigen leerdoelen zoals in de leerjaren daarvoor.

> *"Opeens wordt het allemaal wel wat strenger en serieuzer. Dat is ook wel fijn, want dan kun je je richten op de vakken waarin je examen doet. En dan weet je dat je die stof ook wel echt nodig hebt voor het eindexamen". (leerling Spring High)*

4.3 Andere manieren om aan de overgang po-vo te werken

Naast de indeling in heterogene groepen en het uitstellen van de keuze voor een schooltype zijn er ook andere manieren om een soepele overstap te maken van po naar vo te bevorderen. De initiatieven noemen de volgende manieren om aan de overgang te werken:

- alvast kennismaken met de **vo-locatie;**
- al eerder **vo-vakken** volgen;
- **overleg** tussen po-leerkrachten en vo-docenten;
- het aanleren van belangrijke **vaardigheden** voor op het vo.

Een aantal van deze manieren hebben betrokkenen uit zichzelf genoemd. Het kan zijn dat andere initiatieven dit ook doen, maar dat dit in de gesprekken niet aan bod is gekomen.

Alvast kennismaken op de vo-locatie

Zeven initiatieven zijn gehuisvest op of vlakbij de vo-locatie waar zij mee samenwerken. Daardoor is het eenvoudiger te realiseren dat de leerlingen regelmatig op de vo-locatie zijn en zo alvast kennismaken met de vo-school. Leerlingen maken op verschillende manieren kennis met de vo-school, bijvoorbeeld doordat de leerlingen een kluisje op de vo-locatie hebben, zij pauze houden in de aula, lessen op de vo-locatie volgen of gebruik maken van voorzieningen op de vo-locatie zoals de mediatheek of het gymlokaal. Zo zien de leerlingen hoe het er op een vo-locatie aan toe gaat en raken zij stapsgewijs vertrouwd met het gebouw, de docenten en de leerlingen.

Twee initiatieven, het Tiener College Gorinchem en Tienerschool Sneek, waren eerst gehuisvest in een basisschool. Inmiddels zijn beide initiatieven verhuisd naar een vo-locatie. Betrokkenen op deze initiatieven merken dat het door deze verhuizing eenvoudiger is geworden om leerlingen alvast kennis te laten maken op het vo en dat de verhuizing er ook voor zorgt dat er meer contact is met de vo-docenten.

De Tienerschool Groningen, Tiener College Gorinchem en De LeerOnderneming bieden leerlingen structureel de mogelijkheid om op verschillende momenten alvast mee te draaien op de vo-locatie waar zij naar uitstromen. Dat kan zijn om alvast te wennen of om te oriënteren welke vo-school het beste bij

hen past. Leerlingen van de Tienerschool Groningen bezoeken ook de mediatheek op een vervolgschool in de buurt.

> *"Als leerlingen weten naar welke vo-school zij willen uitstromen, dan kunnen ze alvast structureel meelopen op deze school door één of meerdere vakken te volgen of een proefdag mee te draaien. Dat kan ook een vo-school buiten onze stichting zijn. We bekijken per leerling wat mogelijk en wenselijk is." (bestuur en schoolleiding Tiener College Gorinchem)*

Al eerder vo-vakken volgen

Tien initiatieven noemen dat po-leerlingen al lessen op het vo kunnen volgen als zij daar aan toe zijn. Op de Zuider gymnasiumbasisschool gebeurt dit het meest, hetgeen ook past bij de behoefte van de doelgroep van dit initiatief. Op dit initiatief kunnen leerlingen vanaf groep 6 al vo-vakken volgen zoals Latijn, Engels of biologie. Zodra deze leerlingen na groep 8 naar het vo gaan, wordt er voor hen een traject op maat opgesteld zodat niet alle lesstof dan nogmaals herhaald wordt. Op negen andere initiatieven (NOVA Tienercollege, SOOOOL 10-14, Tiener College Gorinchem, Tienerschool Sneek, Tienercollege Noordoostpolder, Tienerschool Groningen, Spring High, 10-15 Agora Groesbeek en Onderwijsroute 10-14) kunnen leerlingen al eerder vo-lessen (op de vo-locatie) volgen. Op De Overstap en De LeerOnderneming is het niet gebruikelijk dat po-leerlingen alvast vo-lessen kunnen volgen als zij daar aan toe zijn.

> *"Dat leerlingen al veel eerder aan vo-stof werken, heeft wel als consequentie dat deze leerlingen daarna op de vo-school op een ander punt starten dan de rest van de klas. De school moet dan kunnen organiseren." (schoolleiding Zuider gymnasiumbasisschool)*
>
> *"We zijn ook gestart met een 'sprintklas'. Dat is voor leerlingen die behoefte hebben aan meer dan alleen versnelling, namelijk ook verdieping en verbreding. Zij krijgen lessen beeldende vorming, Latijn en biologie. Als ze overgaan naar de vo-school, wordt daarmee in het aanbod rekening gehouden. Ze krijgen een traject op maat en gaan verder waar ze gebleven zijn." (leraren Zuider gymnasiumbasisschool)*

> "*Ik vind het heel leuk dat je alvast vo-vakken kan volgen, want zo kun je jezelf echt uitdagen om dingen te proberen. En als het niet lukt, is dat ook niet erg." (leerling Tienercollege Gorinchem)*

Op de meeste initiatieven is het mogelijk om alvast vo-vakken te volgen voor po-leerlingen of om als vo-leerling nog vakken op po-niveau te volgen. Een deel van de leerlingen maakt hier gebruik van, zie Figuur 4.3. Leerlingen uit het po lijken hier wat vaker gebruik van te maken (38%) dan leerlingen uit het vo (27%). Opvallend is dat een aanzienlijk deel van de (vo)-leerlingen dit niet weet. Dit is voor een aantal initiatieven passend bij het onderwijsconcept, waarin leerlingen op hun eigen niveau werken en zich wellicht niet altijd bewust zijn of ze een vak op po- of vo-niveau volgen.

Figuur 4.3 Volg jij vakken van het voortgezet onderwijs terwijl je nog op de basisschool zit of andersom?

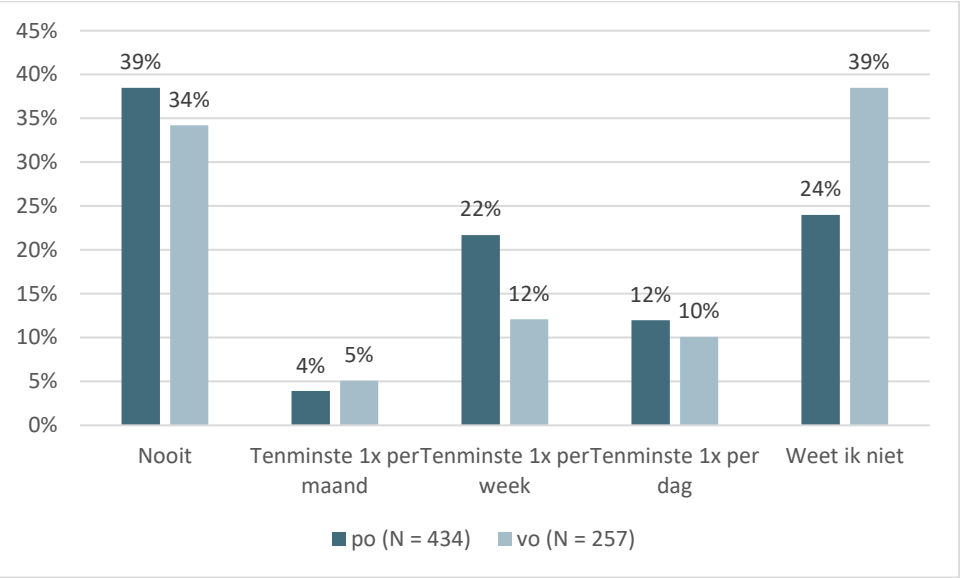

Overleg tussen po-leerkrachten en vo-docenten

Po-leerkrachten en vo-docenten werken nauwer samen en overleggen daardoor ook vaker. Op het Tienercollege Noordoostpolder en Tiener College Gorinchem zijn de vo-docenten de afgelopen jaren steeds meer betrokken geraakt bij de ontwikkeling van het onderwijs. Zo denken de vo-docenten mee over het thematisch onderwijs vanuit hun vakgebied, maar zijn zij ook betrokken bij leerlingbesprekingen.

> "*Elke week is er een ontwikkelvergadering, waarbij de po-leerkrachten en de vo-docenten aanwezig zijn. Hierdoor voelen ook de vo-docenten zich steeds meer bij het 10-14 onderwijs betrokken." (leraren Tienercollege Noordoostpolder)*

Aanleren van belangrijke vaardigheden voor op het vo

Op alle initiatieven worden leerlingen gestimuleerd om te werken aan vaardigheden die zij nodig hebben in het vo, zoals zelfstandig werken, plannen en presenteren. Het werken aan deze vaardigheden zit veelal in het onderwijsconcept verworven zodat de leerlingen hier al vroegtijdig kennis meemaken.

Twee initiatieven noemen dat ook het maken van huiswerk (Tienerschool Sneek) en het voorbereiden op toetsen (De LeerOnderneming) vaardigheden zijn die zij leerlingen bij willen brengen voordat zij de overstap naar het vo maken. Huiswerk en toetsen zaten niet in de onderwijsconcepten van de initiatieven, maar zijn nu aan het laatste leerjaar toegevoegd om leerlingen zo voor te breiden op de stap naar het vo.

> *"Leerlingen worden voorbereidt op het maken van toetsen en leren, dat is namelijk niet iets wat ze in leerjaar 1, 2 en 3 krijgen. Het is wel verstandig om ze in leerjaar 4 te laten proeven aan hoe je toetsen moet maken. Daarom oefenen we daar mee." (leraren De LeerOnderneming)*

4.4 Een soepele overgang volgens ouders en leerlingen

Ook ouders herkennen dat de initiatieven aan een soepele overgang naar het vo werken. Over het algemeen zijn ouders hier erg tevreden over, met name over de volgende mogelijkheden:

- Vertrouwd raken met de **vo-locatie**, doordat leerlingen hier alvast lessen te volgen, gebruik maken van de faciliteiten op de locatie of meeloopdagen volgen.
- Alvast kennismaken met **vo-vakken** en **vo-docenten.**
- Er wordt een beroep gedaan op de **zelfstandigheid** van de leerlingen.

"Mijn zoon vindt het heel leuk om dan op de vo-locatie echt al tussen de oudere leerlingen te lopen." (ouder NOVA Tienercollege)

"Er worden echt serieuzere gesprekken met de leerlingen gevoerd. Ze worden op een hoger niveau begeleid en mede daardoor wennen ze aan meer zelfstandigheid." (ouder SOOOOL 10-14)

"Twaalf weken per jaar gaan de leerlingen twee uur per week naar de vo-locatie. Ze kijken dan met drie vakken mee. Zo kunnen ze alvast zien hoe het er op een vo-school aan toe gaat." (ouder Tienerschool Groningen)

De ouders van leerlingen op De Overstap geven aan dat zij nog geen hele soepele overgang ervaren. Volgens hen is het voor de leerlingen alsnog een echte overgang naar het vo, ook al maken zij in groep 7 en 8 al kennis met de vo-locatie. Ouders vinden dat het geen naadloze overstap is, want de leerlingen zijn over twee verschillende locaties verdeeld (groep 7 en 8 op een basisschool en klas 1 en 2 op een vo-school). Ook de manier van werken van de basisschool en de vo-school verschilt.

Leerlingen van de 10-14 initiatieven waarderen het dat zij een geleidelijke overstap van po naar vo kunnen maken. Zij zien dat vooral terug in de volgende mogelijkheden:

- de **vo-locatie** alvast leren kennen, door hier lessen te volgen of pauze te houden;
- door al **vo-vakken** te volgen van **vo-docenten**.

Verder noemen leerlingen dat zij alvast kunnen oefenen met vaardigheden die op het vo van hen gevraagd worden, zoals het maken van huiswerk of plannen.

"*We krijgen alvast een beetje huiswerk, zodat we daar aan kunnen wennen. Ook leren we op deze school hoe we handig kunnen leren en hoe we moeten goed kunnen plannen." (leerling Tienerschool Sneek)*

4.5 Samenvatting

Voor alle twaalf de initiatieven is een geleidelijke overgang van po naar vo een doelstelling. We zien dat de initiatieven hier op verschillende manieren en in verschillende mate aan werken. Eén van de manieren is door leerlingen in gemengde groepssamenstellingen in te delen.

Daarin onderscheiden we drie varianten:

Variant 1. Jaargroepen (drie initiatieven).
Variant 2. Combinaties van twee leerjaren (vijf initiatieven).
2a. po en vo gescheiden
2b. sector doorbrekend
Variant 3. Alle leerjaren geïntegreerd (vier initiatieven).

Vooral de initiatieven die variant 2b en 3 hanteren werken met gemengde groepssamenstellingen. Bij de andere initiatieven is daar weinig of geen sprake van. Ook door de niveaubepaling uit te stellen tot klas twee of later werken acht initiatieven aan een geleidelijke overgang. Op drie initiatieven wordt deze keuze juist eerder naar voren gehaald omdat deze initiatieven ook gericht zijn op een specifieke doelgroep leerlingen waar het niveau al (enigszins) duidelijk is. Tot slot zien we dat de initiatieven op verschillende manieren leerlingen alvast laten wennen aan het onderwijs op het vo. Bijvoorbeeld door gastlessen van vo-docenten te volgen, les te krijgen van verschillende leraren of lessen te volgen op een vo-locatie.

Zowel de betrokkenen op de initiatieven als ouders en leerlingen zijn over het algemeen tevreden over de manier waarop de initiatieven kunnen werken aan een soepele overgang. Verschillende betrokkenen van de initiatieven noemen het een unieke opbrengst van 10-14 onderwijs dat zij op deze manier aan een soepele doorstroom van po naar vo kunnen werken.

Schoolportret - De Overstap

De Overstap is een samenwerking tussen de Dr. Lammerts van Buerenschool (LvB) en het Hendrik Pierson College (HPC).[1] Het initiatief is in schooljaar 2017/18 gestart. Groep 7 en 8 van De Overstap zijn gehuisvest in de Dr. Lammerts van Buerenschool, de 1e en 2e klas zijn gevestigd in het gebouw van het Hendrik Pierson College.

Visie en doelen

Volgens de initiatiefnemers is de belangrijkste doelstelling om de overgang van de basisschool naar de middelbare school soepeler te laten verlopen en de keuze voor een niveau uit te stellen. Daarbij staat 'leren op maat' en 'leren met plezier' voorop: *met een op maat gemaakt doorlopend onderwijsprogramma tussen het po en het vo begeleiden we leerlingen in het maken van de juiste keuze in hun onderwijstraject*[1]. De initiatiefnemers willen toe naar een doorlopende lijn van po naar vo, onderwijskundig én op gebied van begeleiding. Ook willen de initiatiefnemers toe naar een andere manier van onderwijs: van docentgestuurd naar leerlinggestuurd.

Doelgroep

De Overstap richt zich in principe op de brede doelgroep, maar de school geeft aan dat het concept iets minder geschikt is voor de 'flanken': pro of vmbo-b leerlingen, en 'vwo+'/gymnasiumleerlingen.

Werkwijze

De leerlingen werken in jaargroepen (groep 7, groep 8, klas 1, klas 2). In groep 7 en 8 werken leerlingen veel op Chromebooks. De methode Blink wordt gebruikt voor vakintegratie en projectmatig werken. Er wordt gewerkt met weektaken, waarin leerlingen zelf moeten plannen wanneer ze welke taak doen. Ook hebben leerlingen coachingsgesprekken (elke 5-7 weken). Methodetoetsen en eindtoetsen worden afgenomen, en leerlingen krijgen twee keer per jaar een rapport. Naast de verplichte basiskennis en vaardigheden die de leerlingen aangeboden krijgen, wordt op De Overstap ook 'anders' geleerd. Leerlingen voeren meer opdrachten uit in de praktijk, zoeken zelf informatie op hun laptop, leren van medeleerlingen en krijgen in groep 7 en 8 al les van vakdocenten uit het voortgezet onderwijs (o.a. voor Engels). Het programma is ontwikkeld vanuit de vijf V's:

- Verbinden: iedere leerling zit in zijn of haar eigen klas. Hier wordt lief en leed gedeeld en krijgen alle leerlingen de basisinstructies;
- Verdiepen: Leerlingen krijgen de kans om dieper op de leerstof in te gaan;
- Verbreden: Leerlingen krijgen de kans zich al breder te oriënteren op het vervolgonderwijs door bijvoorbeeld al met nieuwe vakken kennis te maken;
- Versnellen: een leerling die zich bepaalde lesstof sneller eigen maakt, krijgt daarvoor alle ruimte;
- Verlengen: een leerling die wat langer over de leerstof moet doen krijgt daarvoor extra tijd.

Het vervolg van De Overstap is de eerste en tweede klas op de middelbare school HPC. Hier stromen niet alleen kinderen in vanaf de Dr. Lammerts van Buerenschool die dus groep 7 en 8 op 'de Overstap' hebben gevolgd), maar ook kinderen van andere basisscholen. In het vervolg van De Overstap, klas 1 en klas 2, wordt gewerkt met Kunkapsskolan. Hiermee wordt gepersonaliseerd onderwijs aangeboden. Leerlingen werken veel op de computer. De jaargroepen op het HPC zijn zo samengesteld dat leerlingen van verschillende basisscholen bij elkaar zitten, en niet op niveau. Kinderen krijgen in klas 1 en 2 meer coaching dan in groep 7 en 8, namelijk wekelijks een kwartier individueel.

5 Vakoverstijgend en thematisch werken

Vakintegratie houdt in dat afzonderlijke schoolvakken worden samengevoegd tot een leergebied. Leerlingen werken dan vakoverstijgend, vaak aan de hand van thema's. Vakintegratie kan op uiteenlopende manieren worden ingezet. Zo kunnen zaakvakken geïntegreerd worden, kan taal geïntegreerd worden aangeboden in andere vakken en het komt zelfs voor dat alle vakken volledig geïntegreerd worden aangeboden. Er is weinig empirisch onderzoek naar de effectiviteit van vakintegratie (Pang & Good, 2000). In een recente Nederlandse reviewstudie (Wilschut & Pijls, 2018) zijn de resultaten van 140 internationale empirische studies geanalyseerd. Ten eerste wordt duidelijk dat het ingewikkeld is om de effectiviteit van vakintegratie te bepalen, omdat het begrip vakintegratie een grote variëteit kent; de mate van vakintegratie en de onderwerpen van vakintegratie kunnen erg verschillen. Op basis van alle studies samen concluderen de onderzoekers dat niet aangetoond is dat de vakintegratie de motivatie van leerlingen bevordert, leerprestaties verbetert of het kritisch denken en hogere-orde-denken bevordert. Vakintegratie leidt dus niet vanzelf tot betere resultaten. Het is daarom interessant om goed na te gaan wat vakintegratie op de 10-14 initiatieven inhoudt en oplevert voor de leerlingen. Wellicht geeft dit meer inzicht in de succesfactoren.

Op de meeste 10-14 initiatieven wordt veel vakoverstijgend en thematisch gewerkt. We onderscheiden drie gradaties van vakintegratie: *vergaande* vakintegratie, *gedeeltelijke* vakintegratie, en *geen* vakintegratie (maar (soms) wel vakoverstijgend projectonderwijs). We zien bij geen enkel initiatief *volledige* vakintegratie. Alle initiatieven hebben – ieder op hun eigen wijze– ook aandacht voor de kernvakken taal en rekenen als aparte vakken.

In dit hoofdstuk beschrijven we hoe de initiatieven vorm geven aan vakoverstijgend en thematisch werken (5.1) en welke ontwikkelingen op het gebied van vakoverstijgend werken de afgelopen schooljaren hebben plaatsgevonden (5.2).

5.1 Vakoverstijgend en thematisch werken

Alle 10-14 initiatieven zetten vakoverstijgend en/of thematisch werken in. Leren in samenhang is vaak een belangrijk doel. In de enquêtes geeft het grootste deel van de leraren aan tenminste een keer per week vakoverstijgend les te geven (Figuur 5.1), een derde geeft zelfs aan elke dag vakoverstijgend les te geven. Vrijwel geen leraren geven aan niet vakoverstijgend te werken. Een vergelijkbaar beeld komt naar voren uit de enquête onder leerlingen (Figuur 5.1) als we in aanmerking nemen dat een deel van de leerlingen aangeeft niet weet wat vakoverstijgend werken precies inhoudt. Vakintegratie is dus op veel initiatieven een belangrijk onderdeel van 10-14 onderwijs.

Figuur 5.1 Leraren: Hoe vaak werken leerlingen vakoverstijgend? Leerlingen: Hoe vaak werk jij aan een project of thema?

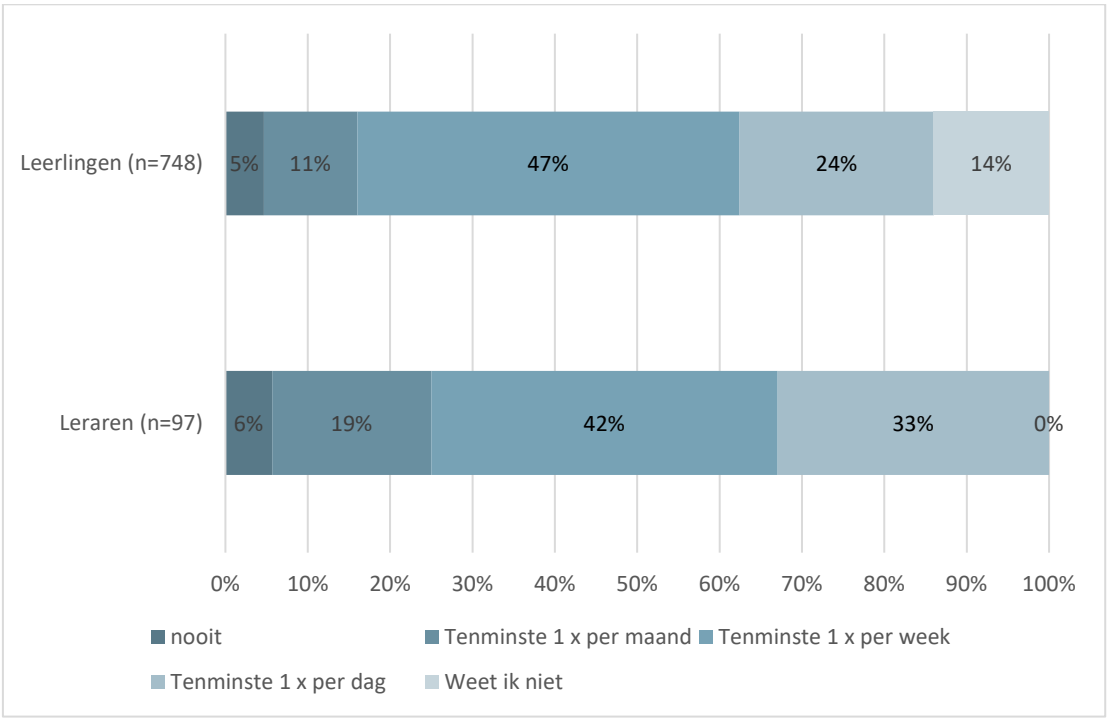

Op hoofdlijnen kunnen we drie gradaties van vakintegratie onderscheiden:

Variant 1. Vergaande vakintegratie (twee initiatieven).
Variant 2. Gedeeltelijke vakintegratie (negen initiatieven).
Variant 3. Geen vakintegratie, (soms) vakoverstijgend projectonderwijs (drie initiatieven).

Hieronder geven we een schematisch overzicht van de drie varianten en vermelden we welke initiatieven welke varianten gebruiken. We zien dat sommige initiatieven zich in twee verschillende varianten laten kenmerken: voor leerlingen van po-leeftijd wordt met een andere variant van vakintegratie gewerkt dan voor leerlingen met vo-leeftijd. Figuur 5.3 geeft een overzicht van de vormgeving van vakoverstijgend en thematisch werken op alle 10-14 initiatieven.

Figuur 5.2 Vormgeving vakoverstijgend onderwijs 10-14 initiatieven

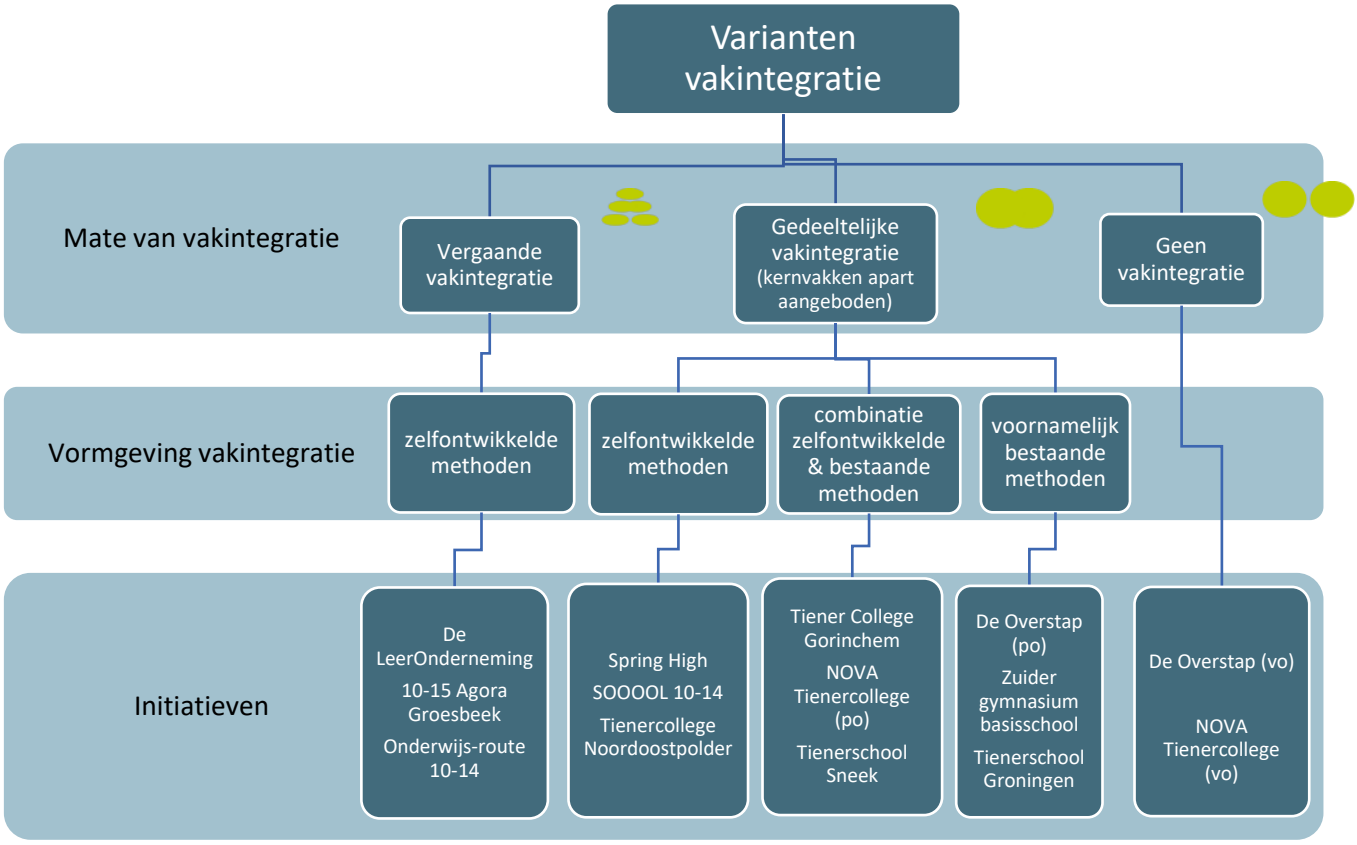

De meeste leraren zijn tevreden of helemaal tevreden over het vakoverstijgend lesgeven (Figuur 5.3). Ongeveer één op de vijf leraren is niet tevreden. We zien hier wel duidelijke verschillen tussen de drie varianten van vakoverstijgend werken (Figuur 5.4). Leraren die met variant 1 of 2 werken, zijn over het algemeen tevreden of heel tevreden. Bij variant 2 is zelfs slechts 3 procent van de leraren ontevreden. Bij variant 3 is de tevredenheid duidelijk lager: een op de drie leraren geeft aan niet tevreden te zijn.

Figuur 5.3 Tevredenheid vakoverstijgend werken (Leraren, n = 81)

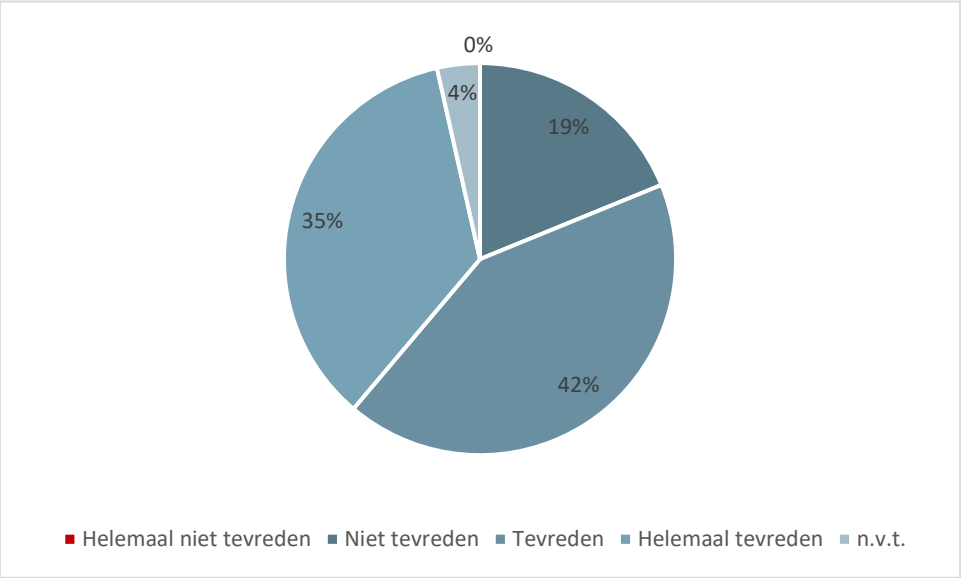

Figuur 5.4 Tevredenheid vakoverstijgend werken uitgesplitst per variant (Leraren, n = 81)

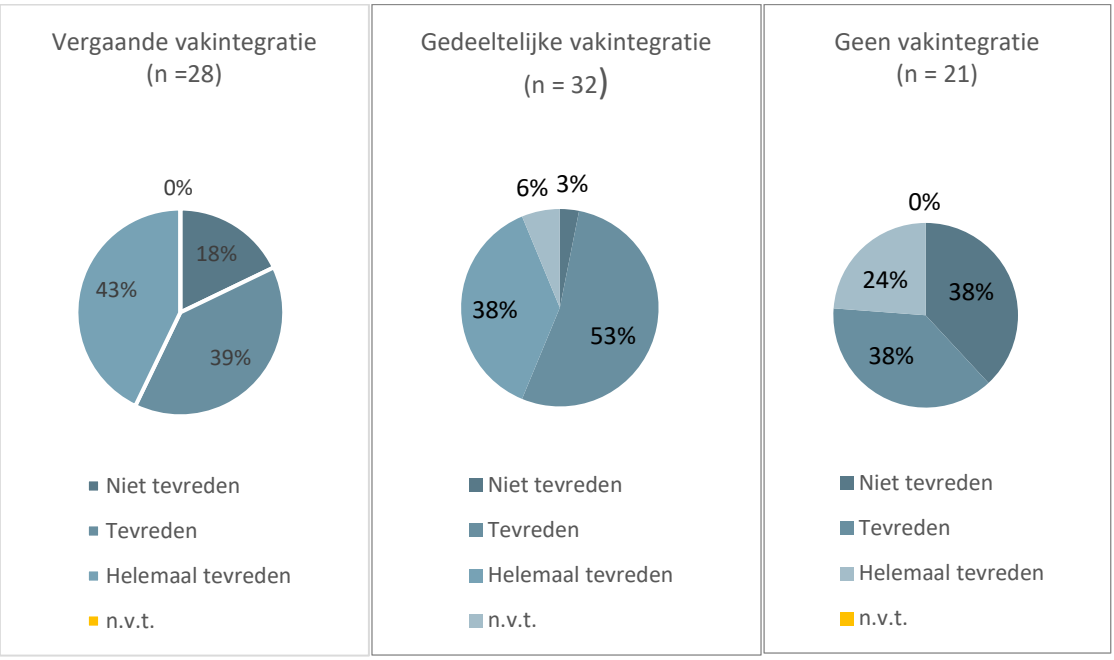

Vergaande vakintegratie

Drie initiatieven werken met vergaande vakintegratie. Alle vakken worden geïntegreerd aangeboden. De kernvakken zijn ook verweven in geïntegreerde vakken. Echter, werken beide initiatieven nog wel met losse digitale opdrachten specifiek voor de kernvakken (taal/Nederlands en rekenen/wiskunde).

- De LeerOnderneming werkt met zes domeinen: math, science, creation, culture, communication en care & choice. In elk domein worden verschillende vakgebieden en kerndoelen gecombineerd. Per leerjaar worden zes modules behandeld, waarin alle kerndoelen van het leerjaar verwerkt zijn. De kernvakken zijn geïntegreerd in de modules, maar krijgen daarnaast expliciet apart aandacht via digitale oefenprogramma's. Leerlingen van de basisschoolleeftijd werken met taal en rekenen op

Snappet, leerlingen van middelbare schoolleeftijd met Bettermarks voor rekenen/wiskunde en Studyflow voor Nederlands.

- Op 10-15 Agora Groesbeek werken leerlingen aan 'challenges', persoonlijke vragen waarop de leerling zelf een antwoord gaat zoeken. Challenges worden uitgevoerd binnen de vijf 'werelden': de kunstzinnige, wetenschappelijke, spirituele, maatschappelijke en sociale/ethische wereld. Leren over de wereld om zich heen staat centraal: ontdekken en kennis opdoen. Taal en rekenen zitten verweven in de challenges, maar er wordt ook apart aan gewerkt met inspiratiesessies, minilesjes en het digitale programma Studyflow.
- Op Onderwijsroute 10-14 wordt gewerkt met acht kernconcepten. Dit zijn grote thema's waarbinnen de kern- en tussendoelen een plek krijgen. Elk kernconcept is uitgewerkt in vier dimensies: Mens en Maatschappij, Mens en Natuur, Mens en Cultuur en Technologie en Wetenschap. Per jaar komen vier kernconcepten aan de orde. In een kernconcept/thema staat een onderwerp centraal, bijvoorbeeld 'energie'. Het thema komt terug in verschillende vakken.

"We krijgen voor elke module nieuwe werkkaarten, waarop nieuwe opdrachten staan. Afgelopen module moesten we een DNA-paspoort maken. Nu zijn we voor de module science bezig met bouwen van bruggen van kapla en plakband. Aan het einde presenteren we wat we hebben geleerd in de vorm van een eindproduct, zoals een tijdschrift, poster of presentatie." – Leerling, De LeerOnderneming

Gedeeltelijke vakintegratie

Verreweg de meeste initiatieven werken met gedeeltelijke vakintegratie (negen initiatieven). Een deel van de vakken wordt geïntegreerd aangeboden (met name zaakvakken, culturele vakken en sportvakken). De kernvakken (taal, rekenen/wiskunde en in vo-setting Engels) worden apart aangeboden. We onderscheiden drie subvarianten: gedeeltelijke vakintegratie aan de hand van bestaande methoden, aan de hand van eigen ontwikkelde methoden of een combinatie.

Zelfontwikkelde methoden

Drie initiatieven werken met zelfontwikkelde thema's of kernconcepten.

- Op Spring High zijn verschillende vakken geïntegreerd in domeinen: Mens & Maatschappij, Natuur & Technologie, Sport, Lifestyle & Bewegen en Taal & cultuur. Daarnaast wordt elke periode gewerkt met een overkoepelend thema voor alle leerlingen (bijvoorbeeld 'verbinding').
- Op SOOOOL 10-14 werken leerlingen met Quests: vragen waar de leerlingen onderzoek naar doen. De Quests zijn gekoppeld aan grote thema's. Door de inzet van Quests hoeven leerlingen zo min mogelijk vakken los te volgen. Er zijn verplichte Quests (leerstof uit de kerndoelen), keuze-Quests (bestaande schoolvakken) en vrije Quests (zelfbedacht, alle leergebieden).
- Op het Tienercollege Noordoostpolder worden zaakvakken geïntegreerd in zelf ontwikkelde thema's, bijvoorbeeld 'Wat is leven?'. Er wordt gewerkt met acht thema's per jaar. Alle leerlingen werken aan hetzelfde thema. De projectlessen worden gegeven door eerste- en tweedegraads docenten.

Een combinatie van zelfontwikkelde en bestaande methoden

Drie initiatieven werken met een combinatie van zelfontwikkelde en bestaande methoden.

- Op de Tienerschool Sneek werken leerlingen vakoverstijgend aan een overkoepelend thema, bijvoorbeeld 'adaptability', aan de hand van de ontwikkelcirkel. Er wordt gestart met een kick-off, daarna volgen inspiratieworkshops en vervolgens werken leerlingen vanuit de vijf werelden (communicatiewereld, wetenschappelijke wereld, creatieve wereld, maatschappelijke wereld, persoonlijke wereld) aan eigen leervragen. Voor de ontwikkeling van thema's wordt voor po-

leerlingen gebruik gemaakt van International Primary Curriculum (IPC) en voor vo-leerlingen van International Middle Years Curriculum (IMYC) en VO-content.

- Het Tiener College Gorinchem werkt voor thematisch en vakoverstijgend onderwijs met de Noordwijkse methode. Dit is een methode voor po-leerlingen. In ateliers wordt aan projecten gewerkt vanuit een bepaald thema. Voor de vo-leerlingen wordt binnen de thema's gekeken naar doelen voor het vo en passen leraren van het Tiener College de methode zelf aan.
- Het NOVA Tienercollege werkt voor leerlingen in de po-leeftijd met de methode Blink, waarin de zaakvakken gecombineerd worden. Deze thema's worden door leraren verder verrijkt met verschillende vakgebieden (zoals economie, wiskunde, filosofie en klassieke talen). Daarnaast wordt er gewerkt met bestaande modules van het Wetenschapsknooppunt Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR-colleges). De EUR-colleges gaan over onderwerpen als gaming en rechten.

> *"We zijn nu bezig met het afronden van een thema 'Wat is leven'. Binnen dit thema hebben we geleerd wat een stamboom is, wat DNA is en hebben we het bijvoorbeeld over het ecosysteem. Het hele Tienercollege is dan bezig met hetzelfde thema, waardoor de leerlingen van alle groepen kunnen samenwerken. Aan het einde van de acht weken zijn presentaties, waarin we laten zien wat we geleerd hebben."* – Leerling Tienercollege Noordoostpolder

Voornamelijk bestaande methoden

Drie initiatieven werken met bestaande methoden voor gedeeltelijke vakintegratie.

- De Overstap werkt voor de po-leerlingen met Blink, een bestaande methode om wereldoriëntatie (aardrijkskunde, geschiedenis, en natuur en techniek) aan te bieden op onderzoekende wijze.
- De Zuider gymnasiumbasisschool werkt met International Primary Curriculum (IPC). Dit is een vergaande vorm van vakintegratie, waarbij geen boeken worden gebruikt. De zaakvakken, taal/woordenschat, wereldburgerschap, muziek en beeldende vorming komen aan bod. Kerndoelen van SLO zitten verwerkt in de methode.
- Op de Tienerschool Groningen wordt gewerkt met de vakgebieden Mens en Natuur, Mens en Maatschappij (bestaande methoden) en CKV (eigen methode) Daarnaast wordt gewerkt met een taal- en rekenwerkplaats en werken leerlingen elke dinsdagmiddag aan projectonderwijs, waarin ze vijf weken aan een onderwerp werken. Leraren organiseren projecten op basis van eigen interesse of hobby's: bijvoorbeeld zwemmen, schaken, koken, henna, kano's en 3d-tekenen.

Geen vakintegratie, soms wel aanvullend vakoverstijgend projectonderwijs

Tot slot zijn er twee initiatieven die niet structureel vakoverstijgend werken. Bij één van de twee wordt wel vakoverstijgend projectonderwijs aangeboden naast het reguliere programma.

- Op het vo-gedeelte van het NOVA Tienercollege wordt niet met een vakoverstijgende methode gewerkt. Vakken worden los aangeboden. Naast het reguliere programma wordt wel het Erasmus Science Programma gegeven, waarin vakoverstijgend gewerkt wordt. Leerlingen werken in dit vak aan een onderzoeksthema. Dit is ontwikkeld in samenwerking met het Wetenschapsknooppunt Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Op het vo-gedeelte van De Overstap wordt gewerkt met het onderwijsconcept Kunskapsskolan. Dit is een bestaande methode voor gepersonaliseerd leren. De content van Kunskapsskolan is gericht op leerdoelen en ontwikkeld met medewerking van SLO, op basis van de kerndoelen. In deze methode werken leerlingen met losse vakken, en wordt dus niet vakoverstijgend gewerkt.

> *"Op de projectmiddag op dinsdagmiddag werken we aan thema's"* - Leerling, Tienerschool Groningen

5.2 Ontwikkelingen vakintegratie en doorlopende leerlijnen

Sommige initiatieven hebben de afgelopen jaren de beslissing genomen om over te stappen op een andere vorm van vakintegratie, maar de meeste hebben zonder drastische wijzigingen hun bestaande manier van werken verder verfijnd. Een leraar van De LeerOnderneming verwoordt dit mooi: *"Modules groeien mee met de school".* In de ontwikkelingen valt een grote lijn te ontdekken: structuur. Hierbij kun je denken aan:

- **Meer structuur en overzicht voor leerlingen binnen grote thema's.** Enkele initiatieven hebben meer overzicht aangebracht voor leerlingen. Zo zijn bijvoorbeeld de grote thema's uitgewerkt in kleinere thema's (Onderwijsroute 10-14), of worden er concretere stappenplannen gemaakt voor leerlingen (SOOOOL 10-14).
- **Structureler vakoverstijgend werken.** Op sommige initiatieven wordt bekeken hoe vakken beter en structureler aangesloten kunnen worden bij de overkoepelende thema's. Op de Tienerschool Sneek wordt hieraan gewerkt door middel van een bord, waarop docenten per week invullen wat ze bij hun vak doen met het overkoepelend thema. 10-15 Agora Groesbeek heeft de vijf wereldbeelden een prominentere plek gegeven in de lessen. De LeerOnderneming werkt aan de versmelting van de bètavakken.
- **Structurele overleg- of ontwikkeltijd voor leraren.** Enkele initiatieven hebben expliciet aandacht besteed aan overleg- en ontwikkeltijd. Zo heeft het Tienercollege Noordoostpolder ontwikkelmiddagen en wordt op Spring High voor elk trimester het thema voorbereid in een studiedag. Dit heeft volgens leraren voordelen. Een leraar noemt van Spring High: *"We zijn nu veel beter voorbereid om één lijn te vormen binnen de gehele school."* Bij SOOOOL 10-14 zijn er ieder schooljaar zes ontwikkeldagen en is maandagmiddag de vaste middag waarop het team samenkomt.

Naast alle ontwikkelingen is er ook een aandachtspunt: de doorlopende leerlijn van vakoverstijgend onderwijs voor leerlingen van po- en vo-leeftijd bij initiatieven die (deels) werken met bestaande methoden van vakintegratie. Een aantal initiatieven heeft gekozen om alleen een methode voor vakoverstijgend werken aan te schaffen voor het po (Tiener College Gorinchem, NOVA Tienercollege, De Overstap). Op het Tiener College Gorinchem wordt de methode door leraren zelf aangepast voor vo-leerlingen, om ook voor vo leerlingen vakoverstijgend te werken. Dit is echter lastig en kost veel tijd, geven docenten aan. De Tienerschool Sneek liep hier ook tegenaan, en heeft om deze reden vanaf schooljaar 2019/2020 ervoor gekozen om dezelfde vakoverstijgende methode (IPC / YMYC) aan te schaffen voor zowel po- als vo-leerlingen. De schoolleiding zegt hierover: *"Er wordt sinds dit jaar gewerkt met de lesmethode IPC. Eerder moest het materiaal makkelijker gemaakt worden voor het po, maar met IPC is er een lesmethode gericht op po gekomen. Dit maakt het makkelijker voor de leraren om te differentiëren naar niveau"*

Op het NOVA Tienercollege en De Overstap heeft de keuze voor alleen een vakoverstijgende methode voor het po andere gevolgen. Hier wordt voor de vo-leerlingen niet vakoverstijgend gewerkt in het reguliere programma. Een leraar van het NOVA Tienercollege zegt hierover: *"de projecten die we in 7-8 doen, doen we niet in 1-2."*

5.3 Visie op lesgeven

Dat er op 10-14 initiatieven over het algemeen niet 'standaard' wordt lesgegeven, is duidelijk. Er wordt veel vakoverstijgend en thematisch gewerkt. Maar hoe kijken leraren die lesgeven op 10-14 initiatieven

naar lesgeven en lesontwerp? Identificeren ze zich meer met standaard lesontwerp of met creatief lesontwerp? Zien ze lesgeven meer als kennisoverdracht of kennisconstructie? Om hier een beeld van te krijgen, hebben we leraren op 10-14 initiatieven stellingen voorgelegd. Ze konden op een vijfpuntschaal aangeven in hoeverre ze het met een stelling eens waren (1: Helemaal niet mee eens; tot 5: Helemaal mee eens). Hieronder beschrijven we kort de resultaten. In Bijlage 3 zijn de vragen te vinden, inclusief een verantwoording van de schalen en betrouwbaarheid.

Standaard versus creatief lesontwerp

Standaard lesontwerp en creatief ontwerp zijn te zien als verschillende, maar gerelateerde, werkwijzen van leraren rondom lesontwerp (Post & van der Molen, 2020). We spreken over *creatief lesontwerp*, als leraren zelf hun onderwijs ontwikkelen, van bijvoorbeeld leerkracht-gestuurde lessen naar meer leerling-gestuurde lessen, om de onderzoekende houding van leerlingen te stimuleren. We spreken over *standaard lesontwerp*, als leraren de voorgeschreven lessen en materialen vanuit methoden volgen. Aangezien op veel 10-14 initiatieven de onderzoekende houding wordt gestimuleerd, zou je verwachten dat leraren veel creatief lesontwerp laten zien.

Hoe kijken leraren van 10-14-initiatieven naar lesontwerp? De vragen hierover zijn beantwoord door 84 leraren. Zij lijken zich meer te kunnen vinden in creatief lesontwerp dan in standaard lesontwerp. De leraren(n=84) scoren namelijk hoger op de schaal creatief lesontwerp (gemiddeld 3.77) dan op de schaal standaard lesontwerp (gemiddeld 2.10). Dit past ook bij de filosofie van veel 10-14 initiatieven, waarbij niet op een standaard manier les wordt gegeven en niet strikt methodes worden gevolgd. Op veel initiatieven wordt vakoverstijgend gewerkt en worden eigen lessenseries, leergebieden of projecten ontwikkeld. We zien aanzienlijke verschillen tussen leraren, maar ook tussen 10-14 initiatieven onderling. Scoren leraren op 10-14 initiatieven waar methodes grotendeels zelf ontwikkeld worden, dan ook hoger op creatief lesontwerp? Deze relatie komt niet naar voren uit de vragenlijst. We zien ook geen noemenswaardige verschillen tussen de meting bij de start van 10-14 onderwijs en de meting uit het najaar 2020.

Kijken 10-14 leraren anders naar lesontwerp dan andere leraren? Het is moeilijk om hier iets over te zeggen, maar in eerder onderzoek (Post & Walma van der Molen, 2020) is een kleine vergelijkingsgroep (n=34) vanuit drie basisscholen. 10-14 leraren scoren, in vergelijking met deze groep, ongeveer gelijk voor Creatief Lesontwerp (gemiddelde eerder onderzoek 3.71), en iets lager voor Standaard lesontwerp (gemiddelde eerder onderzoek 2.40). Het type leraren dat bij 10-14 onderwijs werkt, lijkt daarmee iets te verschillen van leraren op een ‘gewone’ basisschool, maar niet heel veel.

Kennisoverdracht versus kennisconstructie

We spreken over *kennisoverdracht* als de leraar een leidende en structurerende rol heeft. Het overdragen van kennis, in kleine stappen, staat centraal. Een bekende vorm hiervan is het model van directe instructie. *Kennisconstructie* verwijst naar het stimuleren van de leerling om opdrachten of problemen zelf te verkennen en oplossingen te zoeken. De leraar heeft vooral een begeleidende rol. Leerlingen werken individueel of in groepen actief aan het eigen leren. Denk hierbij bijvoorbeeld aan onderzoekend leren. Op veel 10-14 initiatieven wordt gewerkt met (een vorm van) onderzoekend leren.

Welke aanpak een leraar kiest, hangt van veel verschillende factoren af, bijvoorbeeld opvattingen over onderwijs, over de vaardigheden van leerlingen, de aard en de voorkennis van leerlingen (van Gennip e.a., 2008). De ene aanpak sluit de andere niet uit: leraren kunnen, afhankelijk van de context, keuzes

maken om op bepaalde momenten met kennisoverdracht te werken, en op andere momenten met kennisconstructie. Beide varianten zijn van cruciaal belang, beschrijft Walma van der Molen (2020). Voor het aanleren van basisvaardigheden als taal- en schrijfvaardigheid en rekenen is kennisoverdracht van belang (bijv. door middel van directe instructie). Bij dieper, en langdurig leren is kennisconstructie meer van toepassing. Daarvoor moeten leerlingen ook problemen leren oplossen, zelf oplossingen bedenken en kennis vanuit verschillende contexten combineren.

Voor welke aanpak voelen leraren op 10-14 onderwijs het meeste? De leraren op 10-14 onderwijs lijken zowel kennisconstructie als kennisoverdracht belangrijke aanpakken in hun lesgeven te vinden. De leraren (n=84) scoren namelijk hoog op zowel de schaal Kennisconstructie (gemiddeld 4.17) als op de schaal Kennisoverdracht (gemiddeld 4.08). Op de schaal Kennisconstructie wordt dus ongeveer even hoog gescoord als op de schaal kennisoverdracht. We zien geen noemenswaardige verschillen tussen de meting bij de start van 10-14 onderwijs en de meting uit het najaar 2020. Het feit dat leraren op 10-14 onderwijs beide aanpakken belangrijk lijken te vinden, past bij uitkomsten uit eerder onderzoek (van Gennip e.a., 2008). In dit onderzoek werd gevonden dat innovatieve leraren over een breed repertoire beschikken, en afhankelijk van een aantal randvoorwaarden een keuze te maken voor ofwel kennisoverdracht (meer leraar gerichte benadering) of kennisconstructie (meer leerlinggerichte benadering). Traditionele leraren zouden meer vasthouden aan een leraargerichte benadering. Het feit dat 10-14 leraren op zowel kennisconstructie als kennisoverdracht, past bij innovatieve leraren, en past daarmee bij het – vaak innovatieve- 10-14 onderwijs.

5.4 Samenvatting

Op hoofdlijnen kunnen we drie varianten van vakintegratie onderscheiden: vergaande vakintegratie, gedeeltelijke vakintegratie en geen vakintegratie (maar vaak wel vakoverstijgend projectonderwijs). Er is geen sprake van volledige vakintegratie: alle initiatieven besteden structureel ook tijd aan de kernvakken apart. De initiatieven hebben hun manier van werken rondom vakoverstijgend en thematisch werken door de schooljaren heen verfijnd. Wat we met name zien is dat initiatieven meer structuur en overzicht voor leerlingen aanbrengen binnen grote thema's, structureler vakoverstijgend werken en vaste ontwikkel- of overlegtijd voor leraren bieden. Een aandachtspunt voor een aantal initiatieven is de doorlopende leerlijn van vakoverstijgend werken voor leerlingen van po- en vo-leeftijd, die ontbreekt soms.

Hoe kijken leraren van 10-14-initiatieven naar lesontwerp en lesgeven? De 10-14 leraren kunnen zich meer vinden in creatief lesontwerp dan in standaard lesontwerp. Dit sluit aan bij de filosofie van veel 10-14 initiatieven, waarbij niet op een standaard manier les wordt gegeven en niet strikt methodes worden gevolgd. Daarnaast wordt duidelijk dat de leraren op 10-14 onderwijs zowel kennisconstructie als kennisoverdracht belangrijke aanpakken in hun lesgeven vinden. Dit past volgens de literatuur bij innovatieve leraren, en daarmee bij het – vaak innovatieve- 10-14 onderwijs.

Schoolportret - De LeerOnderneming

De LeerOnderneming is een initiatief van het schoolbestuur Onderwijsgroep Zuid-Hollandse Waarden voor po en vo (OZHW). Het initiatief is in schooljaar 2016/17 gestart. De LeerOnderneming is gehuisvest in een vleugel van een vo-school, het Gemini College. Vanaf augustus 2021 komt er een nieuw gebouw voor het Gemini college en De LeerOnderneming.

De belangrijkste pijlers van De LeerOnderneming zijn 'leren door doen' en 'autonomie voor het eigen leerproces'. Leren door doen is een pijler in het onderwijs van De LeerOnderneming, omdat de ontwikkeling van vaardigheden net zo belangrijk is als de cognitieve ontwikkeling van een kind. Met de andere pijler beoogt De LeerOnderneming leerlingen meer betrokken te laten zijn bij hun eigen leerproces. Er wordt toegewerkt naar zelfstandige, zelfredzame kinderen met een zelfsturende regie op hun eigen leerproces en ontwikkeling. De LeerOnderneming wil leerlingen niet alleen kennis mee te geven, maar ook werken aan leerattitude, leergedrag, leerstrategieën en persoonlijke ontwikkeling. Zo kennen de leerlingen hun potentie, en hebben ze zelfvertrouwen.

Doelgroep

De LeerOnderneming is een breed initiatief, gericht op alle leerlingen van 10 tot 14 jaar.

Werkwijze

Het onderwijsaanbod van De LeerOnderneming bestaat niet uit vakken, maar uit domeinen waarin verschillende vakken bij elkaar zijn gebracht. Dit heeft als doel dat leerlingen leren in samenhang. Voor elk domein zijn modules ontwikkeld. Een module bestaat niet uit lessen, maar uit leeractiviteiten, waarbij het leren door doen centraal staat. Het ontwikkelen van vaardigheden, gevat in 10 bouwstenen, is een belangrijk element van het onderwijsconcept van De LeerOnderneming:

In de modules wordt gewerkt aan de verschillende bouwstenen. Niet alle bouwstenen komen nadrukkelijk in elke module aan de orde, maar in de modules van een jaar komen ze wel allemaal aan bod.

De leraren van De LeerOnderneming treden voornamelijk op als coach. Ze begeleiden de leerlingen bij hun programmalijnen, geven de leerlingen feedback en helpen de leerlingen om kritisch met hun eigen leerproces bezig te zijn. Aan het einde van elke module vullen leerlingen het leerplanformulier in, dan reflecteren ze op de leerdoelen van de bouwstenen. Tijdens de modules bespreken de leraren regelmatig met elke leerling individueel de ontwikkeling op de leerdoelen. Dit zijn geen formele momenten, maar talloze momenten tijdens de lesdag.

6 Gepersonaliseerd leren, persoonlijke ontwikkeling en begeleiding

Gepersonaliseerd leren en de persoonlijke ontwikkeling en begeleiding van leerlingen zijn twee belangrijke onderdelen van het onderwijsconcept van de 10-14 initiatieven. De betrokkenen ervaren dat dit verschillende positieve opbrengsten heeft voor de leerlingen. In de afgelopen schooljaren hebben de initiatieven zich steeds verder ontwikkeld op dit vlak, vooral op het gebied van het coachen en begeleiden van leerlingen. De betrokkenen zijn dan ook tevreden over het behalen van hun doelstellingen op dit gebied. Tegelijkertijd zien zij ook nog voldoende mogelijkheden tot doorontwikkeling. Daarbij wordt vooral gedacht aan de begeleiding, bijvoorbeeld meer tijd om de persoonlijke leerdoelen in coachgesprekken te bespreken (De Overstap) of meer begeleiding bij het plannen (Tienerschool Sneek).

In dit hoofdstuk beschrijven we hoe de initiatieven vorm geven aan gepersonaliseerd leren (paragraaf 6.1), hoe zij werken aan algemene persoonsvorming en sociale competenties (paragraaf 6.2) en hoe leerlingen in hun ontwikkeling worden begeleid en gevolgd (paragraaf 6.3).

6.1 Gepersonaliseerd leren

Bijna alle initiatieven streven naar gepersonaliseerd onderwijs. Dat is in het hedendaagse onderwijs een veel gehoorde term, maar wat betekent het precies? Als we het begrip helder willen afbakenen, is het goed om onderscheid te maken tussen differentiëren, individualiseren en personaliseren. Bij alle drie deze werkwijzen komt de leraar tegemoet aan verschillende onderwijsbehoeften van leerlingen binnen één klas. Bij differentiëren wordt onderscheid gemaakt tussen groepen leerlingen, bij individualiseren tussen individuele leerlingen. Bij beide varianten ligt de sturing voornamelijk bij de leraar. Bij gepersonaliseerd onderwijs krijgt de leerling meer verantwoordelijkheid over het eigen leerproces. De definitie van Stichting VO Content luidt: "*Gepersonaliseerd leren is het leerproces waarbij leerlingen op hun eigen wijze en tempo werken aan leerdoelen. Leerlingen en leraren zijn, ieder met een eigen rol, samen verantwoordelijk voor het leerproces*". NB: gepersonaliseerd leren betekent niet dat het onderwijs volledig geïndividualiseerd is. Samenwerkend leren kan een belangrijke rol spelen; een groepje leerlingen kan samen doelen stellen en daaraan werken.

Alle 10-14 initiatieven bieden maatwerk, maar niet alle initiatieven bieden gepersonaliseerd onderwijs. Op de Tienerschool Groningen is dit bijvoorbeeld niet het geval. Leerlingen krijgen bij sommige vakken wel les op verschillende niveaus, maar het leerlinggestuurd werken gebeurt voornamelijk bij de projecten.

We bespreken hieronder twee aspecten van het gepersonaliseerde onderwijs op de 10-14 initiatieven:
1. Leerlinggestuurd onderwijs, met persoonlijke leerdoelen
2. Werken op verschillende niveaus

Leerlinggestuurd onderwijs
Onder leerlinggestuurd onderwijs verstaan we dat leerlingen eigen leerdoelen stellen en vervolgens het leerproces zelf plannen, bewaken, controleren en evalueren. Zelfsturende leerlingen zetten verschillende leerstrategieën in om de leerdoelen te behalen: cognitieve, metacognitieve en

motivationele leerstrategieën. Binnen leerlinggestuurd onderwijs zijn er verschillende gradaties. Maximale sturing betekent dat leerlingen zelf hun doelen stellen. In een minder vergaande variant plannen leerlingen wel zelf hun leerproces, maar stellen niet hun eigen doelen.
Leerlingen krijgen op veel 10-14 initiatieven (een bepaalde mate van) zelfsturing over hun eigen leren. Op vrijwel alle initiatieven formuleren leerlingen hun eigen leerdoelen, en bespreken ze de voortgang hiervan in coachgesprekken. We onderscheiden twee aspecten: 1. Inhoud van de eigen leerdoelen, 2. Mate van vrijheid bij het formuleren van eigen leerdoelen.

1. Inhoud van eigen leerdoelen
Uit de interviews komt naar voren dat leerlingen op de initiatieven veelal eigen leerdoelen formuleren op twee vlakken: op persoonlijk vlak (sociaal-emotioneel) en op cognitief vlak (de vakgebieden).

> *"De leerdoelen gaan over wat je aan het einde van het schooljaar wil kunnen, dat ga je dan extra oefenen. Het zijn schoolvakken, zoals beter worden in rekenen of Chinees, maar ook sociaal-emotionele doelen, zoals lekker in je vel zitten."* – Leerling, Tiener College Gorinchem

Uit de enquête onder leraren komt een vergelijkbaar beeld naar voren. Volgens de meeste leraren gaan de zelfgekozen doelen zowel over schoolvakken als over persoonlijke ontwikkeling. Leraren op de Tienerschool Groningen, De LeerOnderneming, 10-15 Agora Groesbeek, SOOOOL 10-14 en het Tienercollege Noordoostpolder antwoorden dit unaniem. Bij de leerlingen is het beeld iets minder duidelijk (Figuur 6.1). Een groot deel van de leerlingen zegt ook dat de doelen op beide betrekking hebben (45%), maar daarnaast zegt een aanzienlijk deel van de leerlingen dat de doelen vooral over de schoolvakken gaan (24%) of vooral over de persoonlijke ontwikkeling (20%).

Figuur 6.1 Waar gaan de leerdoelen van leerlingen over?

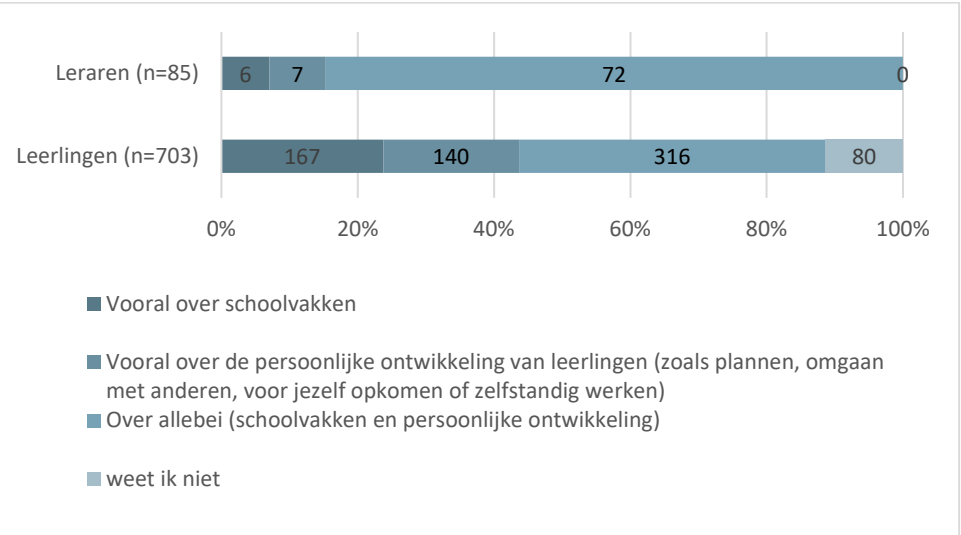

2. Mate van vrijheid bij het formuleren van eigen leerdoelen
We zien verschillen in de mate van vrijheid voor leerlingen bij het opstellen van eigen leerdoelen. Op sommige initiatieven hebben leerlingen veel vrijheid bij het kiezen van hun leerdoelen. Zo werken de leerlingen van 10-15 Agora Groesbeek met 'challenges'. Ze kiezen zelf een onderwerp voor een

challenge. Dat kan individueel, maar ook in duo's of in een groepje. Een leerling kan een medeleerling vragen met een challenge mee te doen, omdat hij/zij kennis heeft van het onderwerp of erin geïnteresseerd is. Leerlingen werken niet honderd procent leerlinggestuurd. Zo bepaalt de coach bijvoorbeeld dat er een aantal challenges over taal en rekenen/wiskunde gevolgd moeten worden. Leerlingen kiezen zelf op welk leerdoel ze zich focussen binnen het vakgebied.

> *"We bepalen zelf op welke onderwerpen we focussen in ons leerproces en in de challenges."* – Leerling, 10-15 Agora Groesbeek

Op andere initiatieven worden leerlingen iets minder vrij gelaten. Ze kiezen vooral uit vooraf opgestelde leerdoelen, maar bepalen ze zelf hoe ze dit leerdoel gaan behalen. Dit zien we bijvoorbeeld bij Spring High. Leerlingen kiezen leerdoelen uit een leerdoelkader, en bedenken zelf hoe ze kunnen laten zien dat ze dit doel behaald hebben. In het leerdoelkader staan zowel cognitieve doelen als de 'Spring High skills', doelen op gebied van bijvoorbeeld samenwerking en mediawijsheid.

> *"Je hebt een bepaald doel als leerling, en dan kan je zelf kiezen met welke opdrachten je dat doel behaald. Dit kan met een poster zijn, maar ook met een toets."* – Leerling, Spring High

Vaak zien we ook de mate van vrijheid bij het formuleren van eigen leerdoelen afhankelijk is van de inhoud van de leerdoelen. Leerlingen worden dan vrijer gelaten in het formuleren van doelen op persoonlijk vlak, dan op cognitief vlak. Zo ook op de Tienerschool Sneek. Daar stellen leerlingen eigen (vrije) leerdoelen op gebied van persoonlijke ontwikkeling op. De cognitieve leerdoelen liggen vast, maar leerlingen mogen wel invulling van opdrachten bepalen.

> *"we mogen eigen leerdoelen opstellen in bepaalde lessen. Dit zijn periodegerichte doelen. Het heeft niet per se met de vakken te maken, maar gaat om persoonlijke ontwikkeling."* – Leerling, Tienerschool Sneek
>
> *"De leerlingen krijgen de opdracht om een mindmap te maken over een bepaald onderwerp. Het format staat vast, maar de invulling ervan mogen ze zelf bepalen."* – Ouder, Tienerschool Sneek

De resultaten van de enquête onderstrepen de verschillen in de mate van vrijheid die leerlingen krijgen bij het formuleren van leerdoelen (Figuur 6.2). Over de mate waarin leerlingen zelfsturend zijn, oordelen de leerlingen positiever dan de leraren. Bijna de helft van de leerlingen geven aan dat ze *groten*deels zelf mogen kiezen waar hun leerdoelen over gaan. Leraren zijn iets terughoudender: het grootste deel van de leraren (55%) geeft aan dat leerlingen dit *deels* zelf bepalen. Het initiatief met de meeste zelfsturing is, blijkens de enquête, 10-15 Agora Groesbeek. Leraren en leerlingen zeggen unaniem dat leerlingen de doelen tenminste *grotendeels* zelf kunnen bepalen.

Figuur 6.2 Mogen leerlingen zelf kiezen waar hun leerdoelen over gaan?

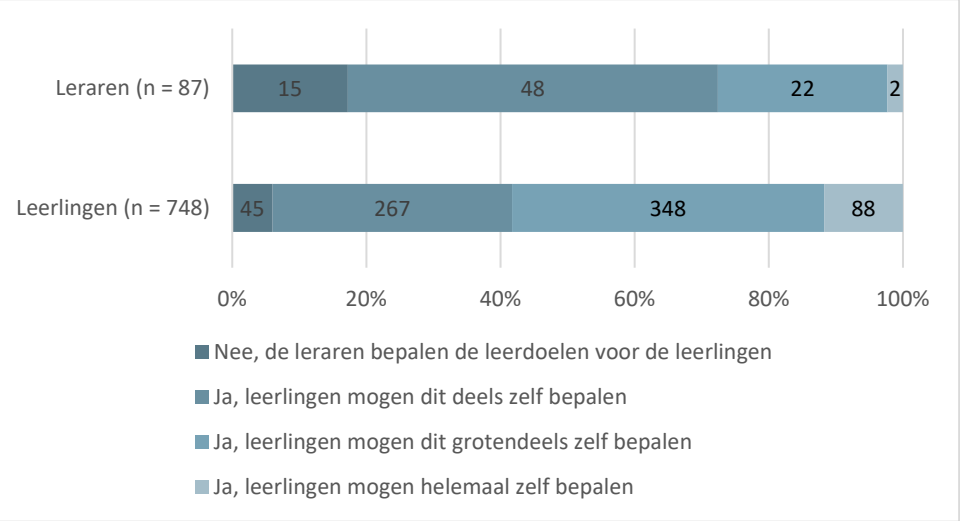

Werken op verschillende niveaus

Op alle initiatieven kunnen leerlingen op verschillende niveaus werken. Soms binnen een leerjaar, maar vaak over de grenzen van de leerjaren heen. Bij de meeste initiatieven zitten de leerlingen in heterogene (stam)groepen. Bijvoorbeeld bij Onderwijsroute 10-14. Leerlingen van verschillende leeftijden – en dus uiteenlopende niveaus van beheersing – zitten bij elkaar in de klas. Dit maakt het ook noodzakelijk om te kunnen werken op verschillende niveaus.

Sommige initiatieven hebben een eigen systeem ontwikkeld om het werken op verschillende niveaus te faciliteren. Zo werkt De LeerOnderneming met een kaartensysteem. Per vakgebied bestaan er kaarten met een aantal opdrachten van een bepaald niveau. De kaarten bouwen op in moeilijkheid. Daardoor werken leerlingen met het kaartensysteem allemaal aan hetzelfde onderwerp, maar op hun eigen niveau. Ouders zijn tevreden over het kaartensysteem: *"omdat de leerlingen dan met hetzelfde onderwerp bezig zijn, maar iedere leerling wel op zijn of haar eigen niveau de opdrachten kan uitvoeren."*

Ook Spring High heeft een systeem ontwikkeld om te werken op verschillende niveaus: Maius. Daarin staan voor elk vakgebied stappen van 10 t/m 50 (waarbij 50 vwo-niveau is). Leerlingen kunnen bij verschillende vakken op verschillende stappen werken, en kunnen ook eerder examen doen in een vak als ze hier al op een hoog niveau werken. Zo houden ze meer tijd over voor vakken die lastiger zijn, vertelt een ouder van een leerling van Spring High: *"Mijn dochter zit bij Engels al op niveau 50, waardoor ze volgend jaar al examen Engels kan doen. Hierdoor houdt ze vervolgens tijd over vakken waarvoor ze meer tijd nodig heeft, zoals wiskunde."*

In de enquête zien we terug dat bijna alle leerlingen ervaren dat ze vaak vakken op hun eigen niveau kunnen volgen: vier op de vijf leerlingen geeft aan een keer per week of een keer per dag vakken op eigen niveau te kunnen volgen (Figuur 6.3). Leerlingen zijn hier over het algemeen ook heel tevreden over. Ze noemen het werken op eigen niveau vaak als punt waar ze tevreden over zijn in de vragenlijst. Zo ook deze leerling van Agora 10-15: *"het feit dat ik op mijn eigen niveau kan werken is heel fijn".*

Figuur 6.3 Hoe vaak kun jij vakken op je eigen niveau volgen? (leerlingen, n = 748)

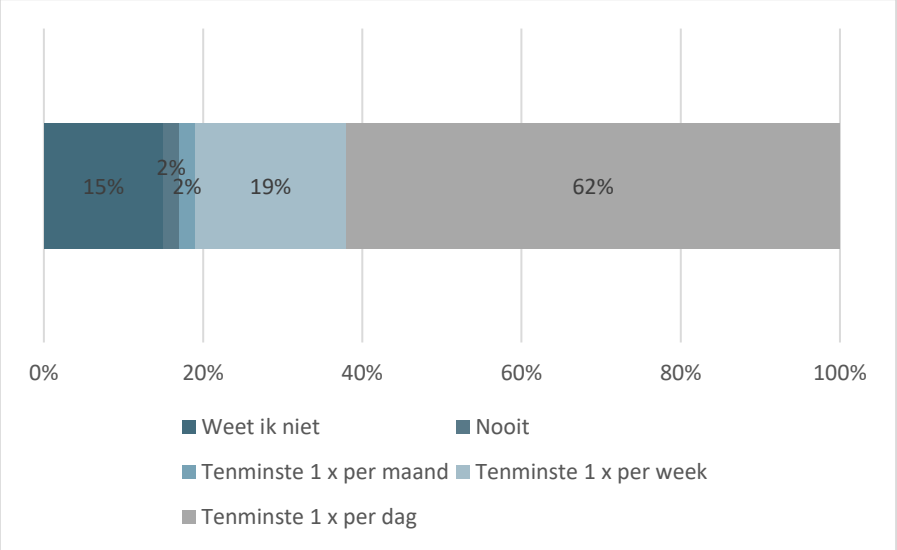

Ook kunnen op veel initiatieven leerlingen van po-leeftijd al (deels) vakken uit het vo volgen (zie ook 4.3). Zo kunnen leerlingen van Spring High, NOVA Tienercollege, Tienerschool Sneek bijvoorbeeld Nederlands, wiskunde, Latijn of Engels volgen als ze nog in 'groep 8' zitten. Op de Zuider gymnasiumbasisschool kan dit zelfs ook voor leerlingen die nog veel jonger zijn (bijvoorbeeld uit groep 6 of 7): voor Engels, Nederlands en Wiskunde.

Gebruik digitale leermiddelen

In het onderwijs van de 10-14 initiatieven worden digitale leermiddelen en tools ingezet. Deze leermiddelen maken het makkelijker om leerlingen individueel, adaptief en op hun eigen niveau te laten werken. Het verschilt per initiatief in hoeverre digitale middelen breed ingezet worden, of specifiek voor enkele vakken.

Verschillende initiatieven werken voor de kernvakken (taal/Nederlands en rekenen/wiskunde) met digitale oefenprogramma's, zoals Snappet en Numo. Op een aantal initiatieven wordt vrijwel geheel digitaal gewerkt. Bijvoorbeeld bij Onderwijsroute 10-14, de Zuider gymnasiumbasisschool en het Tienercollege Noordoostpolder. Niet alle initiatieven streven naar vergaande digitalisering. Op andere initiatieven worden nog meer papieren methodes gebruikt, of een combinatie van digitaal en papier.

Schoolportret - Tienercollege Noordoostpolder

Het Tienercollege Noordoostpolder (NOP) is een initiatief van het Emelwerda College (vo) en stichting Aves (po). Het initiatief is in het schooljaar 2018/19 gestart. Het Tienercollege Noordoostpolder is gehuisvest in een vo-school, het Emelwerda Collega.

Visie en doelen

Het belangrijkste doel van het Tienercollege Noordoostpolder (NOP) is een brug slaan tussen primair- en voortgezet onderwijs. Dat geldt voor de leerlingen, maar zeker ook voor de leraren. Leraren van het Emelwerda College zien en leren op het Tienercollege hoe ze meer en beter kunnen differentiëren, leraren basisonderwijs leren veel op vakinhoudelijk gebied van hun collega's in het vo. Samen bieden ze maatwerk aan de leerlingen van het Tienercollege. Het onderwijsaanbod is gericht op wat leerlingen nodig hebben om hun doel te bereiken, een ontwikkelingsgerichte benadering waarbij coaching en feedback centraal staan. Door leraren uit po en vo nauw samen te laten werken bij de voorbereiding van de lessen en de themaprojecten wordt gewerkt aan een meer natuurlijke overgang tussen po en vo.

Doelgroep

Aanmelding staat open voor leerlingen met het niveau kaderberoepsgerichte leerweg of hoger. Het zijn vaak leerlingen die behoefte hebben aan een kleinere setting of leerlingen die op hun basisschool op een of andere manier zijn vastgelopen. Er melden zich ook leerlingen aan voor wie de overstap naar de middelbare school erg spannend is. De leerlingen zitten in een gemengde klas, zowel qua niveau als leerjaar, en krijgen lesaanbod op hun eigen niveau. Er wordt veel zelfstandigheid van de leerlingen verwacht en er wordt veel samengewerkt, dit is iets wat leerlingen wel moeten kunnen of willen leren. Kinderen leren op het Tienercollege meer verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen leerproces en voor de gang van zaken in de klas.

Werkwijze

Het Tienercollege Noordoostpolder werkt met twee groepen: groep 7/8 en klas 1/2. Er zijn momenten waarop leerlingen van alle leeftijden en niveaus met elkaar samenwerken, dat is tijdens projecten.
De lokalen zijn ingericht om (zelfstandig) te kunnen werken in kleine groepen aan verschillende opdrachten. Er is een kookeiland waar aan praktische opdrachten gewerkt kan worden, er zijn leer-werkplekken en er zijn plekken waar instructie gegeven wordt aan kleine groepen leerlingen. Leerlingen hebben de beschikking over een laptop en (werk)boeken of werkbladen. Naar aanleiding van formatieve toetsen gaan de leerlingen zelfstandig, in duo's of onder begeleiding aan de slag met opdrachten op hun niveau. Ze kiezen daarbij zelf een geschikte werkplek. Het is mogelijk om op verschillende manieren bezig te zijn met de lesstof. Bijvoorbeeld bij het onderdeel breuken. Sommige leerlingen krijgen meer tijd om zich dit eigen te maken, andere leerlingen werken met tastbare materialen of gaan buiten de school op onderzoek om de breuken in de vingers te krijgen of om meer verdieping aan te brengen. Tijdens wekelijkse coachgesprekken zijn met de leerlingen afspraken gemaakt over hun doelen (sociaal-emotioneel, werkhouding of vakinhoudelijk) en hoe de leerlingen eraan gaan werken om deze te bereiken.

6.2 Algemene persoonsvorming en sociale competenties

Alle initiatieven besteden aandacht aan de algemene persoonsvorming en aan de sociale vaardigheden van leerlingen. Dit zijn belangrijke onderdelen van het onderwijsconcept. Bij enkele initiatieven gaat de persoonlijke groei zelfs vooraf aan het traditionele leren. De persoonlijke groei van leerlingen onderscheiden we in het ontwikkelen van een zelfbewuste leer- en werkhouding en het ontwikkelen van sociale competenties. Schoolleiding, leraren en leerlingen hechten vooral waarde aan een zelfbewuste leer- en werkhouding: verantwoordelijkheid nemen, initiatief tonen, keuzes maken en plannen. Bij de sociale competenties gaat het vooral om leren samenwerken.

Leer- en werkhouding
Leerlingen op de 10-14 initiatieven krijgen veel verantwoordelijkheid en regie over hun eigen leerproces. Om goed met deze verantwoordelijkheid te kunnen omgaan, vraagt dit begeleiding bij het ontwikkelen van een zelfstandige leerhouding. Leerlingen moeten begeleid worden bij het stellen van doelen, plannen, monitoren en reflecteren.

Doelen stellen en keuzes maken
Om regie te voeren over het eigen leerproces, moeten de leerlingen deels zelf ook doelen stellen waar zij aan willen werken. De leraren begeleiden de leerlingen daarbij. Op verschillende initiatieven is er ruimte voor leerlingen om eigen doelen te stellen, zowel vakinhoudelijke doelen als meer sociaal-emotionele doelen. Ook bieden een aantal initiateven leerlingen de ruimte om zelf te kiezen wanneer ze aan welke opdrachten werken, hoe ze bepaalde opdrachten aanpakken en of ze wel of geen instructie willen volgen. Ouders en leerlingen zijn over het algemeen tevreden over de ruimte die leerlingen hierin krijgen en hoe zij hierbij begeleid worden.

Plannen
Goed kunnen plannen is van belang om de verantwoordelijkheid voor het eigen leerproces aan te kunnen. Plannen is op de meeste initiatieven een belangrijke vaardigheid waar veel aandacht voor is. De Tienerschool Groningen werkt hiertoe samen met een huiswerkinstituut. Twee keer per week wordt in samenwerking met dit instituut een huiswerkklas gegeven op de Tienerschool. Leerlingen hebben vanuit zichzelf vaak geen zin om daarnaartoe te gaan, maar als de mentor ze wijst op het belang van de huiswerkklas voor hen, dan gaan ze wel. De leerlingen leren hier ook om te plannen. De verwachting is dat ze dankzij de huiswerkklas leren om thuis zelfstandig huiswerk te maken. Op Onderwijsroute 10-14 maakt plannen deel uit van de coaching die leerlingen krijgen. Deze coaching is gericht op formatief toetsen en metacognitieve vaardigheden, waaronder plannen. Ook het Tienercollege Noordoostpolder, het NOVA Tienercollege, De Overstap en de Zuider gymnasiumbasisschool besteden aandacht aan het leren plannen, onder andere in relatie tot het maken van huiswerk. Leraren van het NOVA Tienercollege voeren persoonlijke leergesprekken. Daarin gaat het bijvoorbeeld over ervaringen met vakken en hoe leerlingen het beste kunnen plannen. Ook klassikaal wordt er regelmatig aandacht besteed aan plannen. Op de Zuider gymnasiumbasisschool voeren de leraren gesprekken met leerlingen over het organiseren en plannen van hun eigen onderwijs.

Leerlingen op 10-14 onderwijs vinden plannen overigens vaak nog wel moeilijk. Een op de zes leerlingen geeft bij een open vraag in de vragenlijst aan plannen het moeilijkste te vinden op school.

> *"Stel een leerling volgt wiskunde in een hoger leerjaar. Dan stelt de leraar vragen als 'Hoe maak je daarover afspraken met docenten?' en 'Hoe plan je de toetsen in, hoe maak je je werk inzichtelijk?'. De vakinhoud staat in deze begeleiding niet voorop".* – Schoolleiding en bestuur, Zuider gymnasiumbasisschool

Monitoren en reflecteren

Om leerlingen hun eigen voortgang in de gaten te laten houden en hierop te reflecteren, bieden verschillende initiatieven coachingsgesprekken aan. Zo ook op 10-15 Agora Groesbeek. Tijdens deze wekelijkse gesprekken stellen de coaches de leerlingen veel vragen over het leerproces, wat moet leiden tot eigenaarschap bij de leerlingen. De vo-leerlingen van De Overstap reflecteren ook regelmatig met een docent. Samen kijken zij dan naar de werkhouding van de leerling, waar de leerling mee bezig is en wat de leerling heeft geleerd.

> *"De leerkracht helpt mijn zoon ook met reflecteren. Daardoor krijgt hij het inzicht dat zijn resultaten vooruitgaan als hij aanwezig is bij de instructie".* – Ouder, NOVA Tienercollege

Sociale competenties

Een belangrijk aspect van sociale competenties is het leren samenwerken. Dit krijgt aandacht op vrijwel alle initiatieven. De schoolleiding van 10-15 Agora Groesbeek zegt het zo: *"Leerlingen hebben voortdurend gesprekken met elkaar, gaan samen in dialoog om verder te komen. Dit draagt bij aan de sociale ontwikkeling en de executieve functies."* Ouders van leerlingen op Spring High zien dat de school functioneert als een community: leerlingen hebben contact met kinderen van verschillende leeftijden. Ouders zien dat invloed heeft op het ontwikkelen van sociale vaardigheden: leerlingen leren om elkaar te helpen, elkaar iets uit te leggen. Sommige initiatieven benadrukken dat het voor de ontwikkeling van het leren samenwerken niet voldoende is leerlingen in groepen te laten werken. Samenwerken gaat niet vanzelf, dat moet je leren. Op De LeerOnderneming krijgen leerlingen veel hulp bij de samenwerking.

Op de Tienerschool Groningen is de ontwikkeling van sociale competenties een aandachtspunt tijdens alle lessen. Tijdens de projecten is er specifiek aandacht voor het leren samenwerken en met elkaar omgaan. Ook tijdens mentoruren wordt veel aandacht besteed aan sociale competenties. De sociale ontwikkeling wordt in kaart gebracht met een competentielijst. Hoe de sociale competenties van leerlingen zich tijdens een project hebben ontwikkeld wordt teruggekoppeld naar de mentor. Speciale aandacht is er voor de groepsindeling. Een lerares van de Tienerschool Groningen vertelt dat de leerlingen tijdens een project aanvankelijk zelf een groepje mogen kiezen, maar daarna zorgt ze dat men afwisselt in plek en samenwerkingspartners. Op het NOVA Tienercollege mogen leerlingen vaak kiezen met wie ze samen willen werken, maar niet altijd. *"Dat is niet erg hoor, want iedereen kan goed met elkaar samenwerken. Aan het begin was het even zoeken hoe, maar het komt altijd goed".*

Ondanks de aandacht van de 10-14 initiatieven voor samenwerken, is het samenwerken met (veel) oudere of jongere kinderen voor 10-14 leerlingen soms wel een uitdaging, en vinden ze dit niet altijd even leuk. Verschillende leerlingen geven dit aan in de vragenlijst, als antwoord op de vraag waar ze ontevreden over zijn. Een leerling op de Overstap verwoordt dit bijvoorbeeld als: *"het samenwerken met andere leeftijden, want ik vind het toch fijner met mijn eigen leeftijdsgenoten".* Een leerling van het Tienercollege Noordoostpolder zegt het zo: *"het samenwerken met klas 1 en 2 is niet zo goed omdat zij ook aan het puberen zijn"*.

Bij het ontwikkelen van sociale competenties hoort ook de aandacht voor conflicthantering. Ouders van leerlingen op Spring High zien dat er bij ruzies veel wordt uitgesproken en dat er gekeken wordt naar onderliggend gedrag. Op het Tiener College Gorinchem is het regel om bij conflicten altijd met elkaar in gesprek te gaan. Leerlingen zijn gewend feedback te geven aan elkaar.

Op de 10-14 initiatieven is er naast aandacht voor samenwerken en omgaan met conflicten ook begeleiding op andere sociale competenties. Zo werkt de Zuider gymnasiumbasisschool vanaf groep 5 met positieve psychologie. Ook in de hogere leerjaren wordt dit nu toegepast, door middel van de methode 'Next Skills'. De methode richt zich op de cognitieve-, sociale- en persoonlijke ontwikkeling van de leerlingen. Hiermee leren de leerlingen om op hun eigen vaardigheden te reflecteren. De schoolleiding geeft aan dat de leerlingen een grote behoefte hebben aan deze begeleiding op sociaal-emotioneel vlak. Veel van de leerlingen waren vastgelopen op de vorige school. Zij werden niet begrepen of konden geen aansluiting vinden bij andere leerlingen.

Ook op de Tienerschool Sneek wordt sterk ingezet op de persoonlijke begeleiding van leerlingen en het ontwikkelen van sociale competenties.

> *"Leerlingen worden uitgenodigd om zich te uiten, voor zichzelf op te komen en te zeggen wat ze willen. We krijgen terug dat leerlingen daar enorm in groeien.", schoolleider Tienerschool Sneek*

Een ouder van het Tiener College Gorinchem ziet dat leraren oog hebben voor waar de persoonlijke uitdagingen van de leerling liggen. Ook ouders van De LeerOnderneming noemen dit. *"Er wordt gekeken naar het kind zelf en wat hij of zij nodig heeft. Dit kan je ook terugzien in de beoordelingen. Leerlingen worden niet onderling met elkaar vergeleken, er wordt specifiek gekeken naar de situatie van de leerling zelf, onafhankelijk van de rest".*

> *"Sociaal-emotioneel gaan ze hierdoor echt groeien en dat gun je ze. Dat ze sterk in de wereld staan en van zich af praten als ze het ergens niet mee eens zijn". Ouder, Tiener College Gorinchem*
>
> *"De coach zorgt ervoor dat ook kinderen die even niets zeggen, ook even het podium krijgen. Kinderen die niet haantje de voorste zijn, worden niet overgeslagen". Ouder, Tienerschool Sneek*

De leraren van Spring High hebben het idee dat leerlingen steeds meer durven. Zo durven leerlingen vrijer Engels te spreken. Dit wordt deels verklaard doordat er een aantal native speakers in de klas zitten en doordat sommige leraren alleen Engels spreken. Maar het heeft volgens de leraren ook te maken met het leerplein: kinderen zijn gewend om veel te switchen. In het algemeen durven leerlingen ook meer te vragen, volgens de leraren. Ze denken dat dit komt door de relatie die leerlingen opbouwen met de leraren, doordat er veel contacttijd is. Toegenomen zelfvertrouwen blijkt ook bij het geven van presentaties. Een leerling van het Tiener College Gorinchem vertelt dat ze vijf krantenkoppen uit mocht kiezen en die voor alle leerlingen in de aula presenteerde. "Daardoor leer je lef te hebben om voor een grote groep te staan en te presenteren!". De ouders van het Tiener College Gorinchem signaleren dat het presenteren van hun kinderen steeds beter gaat. Ook op Onderwijsroute 10-14, De LeerOnderneming en SOOOOL 10-14 is presenteren vanzelfsprekend. Als SOOOOL 10-14-leerlingen iets onderzocht hebben, moeten ze het sowieso presenteren. Alleen als een leerling dat echt niet leuk vindt, kan hij/zij dat overleggen met de juf. Leerlingen waarderen het dat ze die verantwoordelijkheid krijgen.

Schoolportret - 10-15 Agora Groesbeek

10-15 Agora Groesbeek is een initiatief van het Montessori College en de Stichting Primair Onderwijs Groesbeek (SPOG). Het initiatief is gestart in het schooljaar 2018/19. 10-15 Agora Groesbeek is gevestigd in het Montessori College Groesbeek.

Visie en doelen

Het Agora-concept is radicaal anders dan het traditionele onderwijs, doordat leerlingen werken vanuit hun eigen interesses, met leerlingen van verschillende leeftijd en van verschillende niveaus. Het onderwijs is vergaand gepersonaliseerd, vanuit de overtuiging dat je kinderen gelijke kansen kunt geven door ze ongelijk te behandelen. Het Agora-onderwijs is in 2014 gestart op Niekée in Roermond, inmiddels zijn er vijf Agora-vestigingen in Nederland, die samenwerken aan de ontwikkeling van hun onderwijs. Het is de bedoeling dat leerlingen ook na het 10-15 traject Agora-onderwijs blijven volgen, totdat ze een diploma hebben behaald. Het moment van overgang naar een vervolgschool is flexibel. Uitstel van schoolkeuze is niet het hoofddoel, maar een logische consequentie van het Agora-onderwijs.

Doelgroep

Het Agora-onderwijs richt zich op een brede doelgroep, van vmbo tot en met vwo. Van leerlingen die voor 10-15 Agora Groesbeek hebben gekozen, was op hun vorige school niet duidelijk welk niveau het beste bij hen zou passen. Sommigen leken stil te staan in hun ontwikkeling of hun ontwikkeling was niet meetbaar. De schoolleiding zegt dat 10-15 Agora Groesbeek vooral geschikt is voor kinderen van wie de talenten niet voldoende onderkend en ontwikkeld zijn in het traditionele basisonderwijs.

Werkwijze

Leerlingen werken aan de hand van ‘challenges’, die ze zelf bedenken, in overleg met de coaches. In elke challenge worden verschillende vakgebieden gecombineerd. Leerlingen kunnen individueel of groepsgewijs een challenge kiezen. Op 10-15 Agora Groesbeek werkten aanvankelijk drie coaches, maar inmiddels zes. Elke coach begeleidt een groep leerlingen. De rol van de coaches is de leerlingen te begeleiden bij de challenges. De leerling heeft de regie, de coach helpt de leerling die regie op te pakken. De coach heeft een stimulerende, sturende en monitorende rol. Hoe ouder de leerlingen, des te meer worden de challenges gericht op de ambities van de leerlingen en de vakken en het diploma die daarvoor nodig zijn. Naast de coaches zijn er de ‘vakexperts’. Zij geven inspiratiesessies op hun eigen vakgebied, om leerlingen op ideeën te brengen voor een challenge.
Lesmateriaal wordt ontwikkeld door het team. Ook de wijze het leerlingvolgsysteem is ontwikkeld door het team. Dit bestaat uit een ‘challengemonitor’ per challenge en een ‘voortgangsmonitor’ voor het volgen van meer algemene vaardigheden.
Leerlingen houden samen met hun coach bij wat hun doelen zijn. Zij hebben de regie en moeten deze doelen niet alleen formuleren, maar ook beschrijven en vastleggen, met begeleiding van hun coach. Dat gebeurt per challenge in de *challengemonitor.* Sinds schooljaar 2019-2020 wordt de ontwikkeling van algemene vaardigheden apart bijgehouden aan de hand van rubrics, in de zogenoemde *voortgangsmonitor.* Drie keer per jaar wordt de voortgang besproken door leerling, ouders en coach.

6.3 Begeleiden en volgen van de ontwikkeling van leerlingen

Op alle 10-14 initiatieven worden leerlingen begeleid aan de hand van coaching. Daarnaast volgen de initiatieven de ontwikkeling van leerlingen aan de hand van leerlingvolginstrumenten en portfolio's. Bij de meeste initiatieven zien we dat de coaching door de afgelopen schooljaren heen een duidelijkere rol gekregen heeft en er meer gebruik gemaakt wordt van portfolio's en leerlingvolginstrumenten. Daardoor ontstaat meer transparantie over de voortgang van de leerling, voor zowel ouder, leraar als leerling.

Coaching

Coaching neemt op alle 10-14 initiatieven een belangrijke plek in. De precieze invulling van de coaching verschilt per initiatief. Op de meeste initiatieven is een vaste structuur voor de coachingsgesprekken. Het doel van coachingsgesprekken is helder, de vorm is vastgelegd en de gesprekken vinden plaats met een vaste frequentie. In de interviews geven ouders op alle initiatieven aan dat de persoonlijke begeleiding bij de coachgesprekken goed is. Ouders zijn hier veelal erg tevreden over.

> *"De leerkrachten hebben oog voor waar de persoonlijke uitdagingen voor de leerling liggen. Samen met de leerling wordt dan gekeken naar de mogelijkheden (bijvoorbeeld Engels of Wiskunde op een hoger niveau volgen). Daarnaast worden de leerlingen ook gehoord en gesteund wanneer zij ergens mee zitten en dit aankaarten bij de leerkracht."* – ouder Tiener College Gorinchem

Ook leerlingen zijn over het algemeen erg tevreden over de coaching, Dit blijkt uit de leerlingenenquête. Op de vraag waarover leerlingen tevreden zijn, schrijft een leerling van Tienercollege Noordoostpolder "de coachgesprekken, dat ze je helpen als je iets lastig vindt." Een andere leerling, van Onderwijsroute 10-14, verwoordt het zo: "met coaching kan je alles bespreken en dat vind ik heel fijn".

Onderwerpen en structuur coaching

Coaching kan over veel verschillende onderwerpen gaan, zowel op het gebied van persoonlijke ontwikkeling als cognitieve vaardigheden. Onderwerpen van coaching zijn bijvoorbeeld studievaardigheden, ontwikkeling van executieve functies, samenwerking, gedrag, persoonlijke of vakspecifieke kwesties. De inhoud van de coaching wordt op de leerling afgestemd.

Op veel initiatieven wordt de koppeling gemaakt tussen de coachgesprekken en de leerdoelen (op cognitief en sociaal vlak). Vaak worden de coachingsgesprekken gekoppeld aan een persoonlijk leerplan, en wordt het plan bijgesteld na het gesprek. Zo ook bij de Tienerschool Groningen. Docent en leerling kijken na elke leerbespreking gezamenlijk welke leerdoelen meegaan naar de nieuwe periode, en welke behaald zijn.

> *"Het is ook mooi om terug te komen bij een leerling met iets op papier, met iets wat ze vooraf hebben afgesproken. De leerlingen zijn nu veel meer eigenaar van hun eigen leren, de leerlingen beseffen dat ze hun eigen leerproces kunnen beïnvloeden."* – Leraar Tienerschool Groningen

Initiatieven gebruiken verschillende hulpmiddelen om structuur aan te brengen in de coachgesprekken. De coaches bij 10-15 Agora Groesbeek maken bijvoorbeeld gebruik van de zogenaamde challenge-monitor, voor een duidelijke leidraad in het coachgesprek. Hiermee volgen ze de voortgang van de leerlingen. Onderwijsroute 10-14 hanteert formatieve evaluatievragen in de coachgesprekken,

gebaseerd op een onderzoek van Gulikers en Baartman (2017). Deze zijn herschreven in leerlingentaal. Het gaat hierbij om zelfregulerende vragen zoals; *Wat wil ik leren? Hoe ga ik hieraan werken? Hoe ga ik dit bewijzen?*

Frequentie

De meeste 10-14 initiatieven werken met een vaste frequentie van coaching. Niet allemaal, De LeerOnderneming plant bijvoorbeeld de coachmomenten niet vast in. Leraren geven flexibel, op allerlei momenten coaching en feedback. Het verschilt per initiatief hoe vaak coaching plaatsvindt. De frequentie van coaching hangt deels samen met de organisatie van het onderwijs. Naar mate het onderwijs meer gepersonaliseerd is, neemt het belang (en dus de frequentie) van coaching toe. Bij 10-15 Agora Groesbeek, Onderwijsroute 10-14 en SOOOOL 10-14 zijn er volgens de meerderheid van de leraren en de leerlingen tenminste wekelijks gesprekken over de leerdoelen. Wanneer meer klassikaal wordt gewerkt, zoals bij de Zuider gymnasium basisschool en de Tienerschool Groningen, hebben coachingsgesprekken een aanvullende rol en vinden minder frequent plaats. In de interviews geven de betrokkenen van alle 10-14 initiatieven aan dat leerdoelen minimaal 1 keer per maand worden besproken. Dit beeld komt ook naar voren uit de enquête onder leraren en leerlingen (Figuur 6.4).

Figuur 6.4 Hoe vaak worden de leerdoelen besproken?

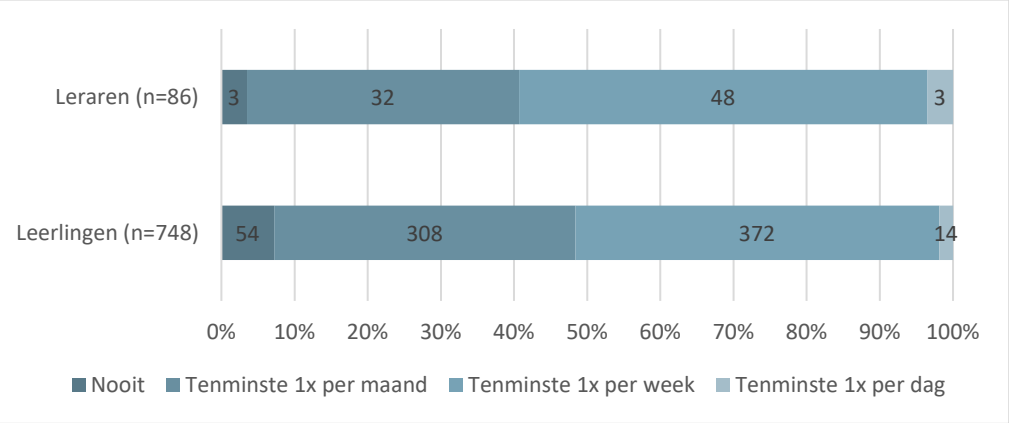

Op sommige initiatieven verschilt de frequentie van coaching tussen leerjaren. Bij het Tienercollege Noordoostpolder worden leerlingen uit groep 7 bijvoorbeeld nog veel intensiever begeleid dan de leerlingen die al in klas 2 zitten. De frequentie van coachgesprekken wordt geleidelijk afgebouwd, om de zelfstandigheid van leerlingen op te bouwen. Op De Overstap wordt daarentegen in het po juist minder gecoacht dan in het vo (1 x per maand versus 1 x per week), omdat er in het vo meer gepersonaliseerd gewerkt wordt.

Individueel/groepsgewijs

Coaching vindt plaats in verschillende vormen. Sommige initiatieven werken met coachgroepen, andere initiatieven werken met individuele coaching. Er komen ook combinaties van beide voor. Als er groepsgewijs gecoacht wordt, is dit vaak in kleine groepen. Op Spring High ziet elk kind zijn eigen coach één keer per week in een groepje van 3 á 4 leerlingen. Ook bijvoorbeeld op SOOOOL 10-14 zijn er coachingsgroepjes.

> *"De kinderen zitten in een coachinggroepje. Ze hebben elke week een uur een gesprek. Elke kind heeft een kwartier de tijd voor zichzelf. De kinderen vinden het heel fijn, want ze sluiten met z'n allen af."* – Ouder SOOOOL 10-14

Leerlingvolginstrumenten en portfolio's

Op de 10-14 initiatieven wordt gewerkt met een grote verscheidenheid aan leerlingvolginstrumenten. In tabel 6.1 zijn de leerlingvolginstrumenten kort benoemd per initiatief:

Tabel 6.1 Leerlingvolginstrumenten en portfolio's

10 – 14 initiatieven	Leerlingvolginstrumenten en portfolio
Tranche 1	
Tiener College Gorinchem (TCG)	Cito Volgsysteem po en vo, methodetoetsen en portfolio
De LeerOnderneming (LO)	Simulise, digitaal portfolio
Spring High (SH)	Maius, digitaal leerlingvolgsysteem, waarin leerdoelen en leerdoelkaarten van zijn opgenomen; TOA-toetsen
Onderwijsroute 10-14 (OR)	Diatoetsen, portfolio (combinatie van formatieve en summatieve toetsing)
Tienerschool Groningen (TSG)	Cito Volgsysteem en Diatoetsen, zelf ontwikkeld leerlingvolgsysteem met methodeonafhankelijke toetsen, Bareka-toetsen voor rekenen, methode-gebonden toetsen
De Overstap (OS)	Cito Volgsysteem en Diatoetsen, methodegebonden toetsen
Tranche 2	
10-15 Agora Groesbeek (AG)	Rubrics en matrices, voortgangsmonitor
NOVA Tienercollege (NTC)	Cito Volgsysteem, portfolio, methodegebonden toetsen
Zuider gymnasium-basisschool (ZB)	Cito Volgsysteem, methodegebonden toetsen, digitaal portfolio
SOOOOL 10-14 (SO)	Simulise, Cito Volgsysteem, portfolio, verslag coachgesprekken, dyslexiescreening, Numo
Tienercollege Noordoostpolder (TCN)	Cito Volgsysteem, Diatoetsen, SCOL, RTTI/OMZA, Rubrics
Tienerschool Sneek (TSN)	Rubrics, portfolio

De meeste initiatieven werken met een leerlingvolgsysteem om de cognitieve ontwikkeling te volgen. Hiervoor worden bestaande leerlingvolginstrumenten gebruikt (Zoals Cito en Diatoetsen), of maatwerkvolgsystemen (zoals Maius en Simulise). Voor het volgen van de sociaal-emotionele ontwikkeling wordt weinig gebruik gemaakt van een gestandaardiseerd volgsysteem. Methodetoetsen worden op veel initiatieven gebruikt als aanvulling.

Naast de meer traditionele leerlingvolginstrumenten gebruiken veel initiatieven portfolio's, waarin de voortgang van de leerdoelen van leerlingen wordt bijgehouden. De meeste initiatieven maken gebruik van portfolio's (zoals SOOOOL 10-14, het NOVA Tienercollege, 10-15 Agora Groesbeek, Tiener College Gorinchem en Onderwijsroute 10-14). De manier waarop het portfolio is samengesteld verschilt per

initiatief. Op sommige initiatieven wordt alleen vakspecifieke voortgang bijgehouden, bij andere initiatieven worden ook (sociale) vaardigheden en competenties meegenomen. Ook de vorm van de portfolio's verschilt: sommige initiatieven werken met fysieke portfolio's, andere met digitale. Het Tiener College Gorinchem heeft bijvoorbeeld een fysieke map die leerlingen twee keer per jaar mee naar huis krijgen. De Zuider gymnasiumbasisschool werkt met een digitaal portfolio sinds het schooljaar 2020-2021. Daarin worden ook onderdelen als werkhouding, kritisch denken en analytisch denken in opgenomen (zie kader).

> *"in het portfolio zijn onderdelen verwerkt over vaardigheden met betrekking tot het zelfregulerend leren met de kopjes; Zo ben ik, Zo leer ik, Zo werk ik."* – Leraar, Zuider gymnasiumbasisschool

Figuur 6.5 Hoe houdt u de voortgang van uw leerlingen in de gaten? (leraren, n = 89)

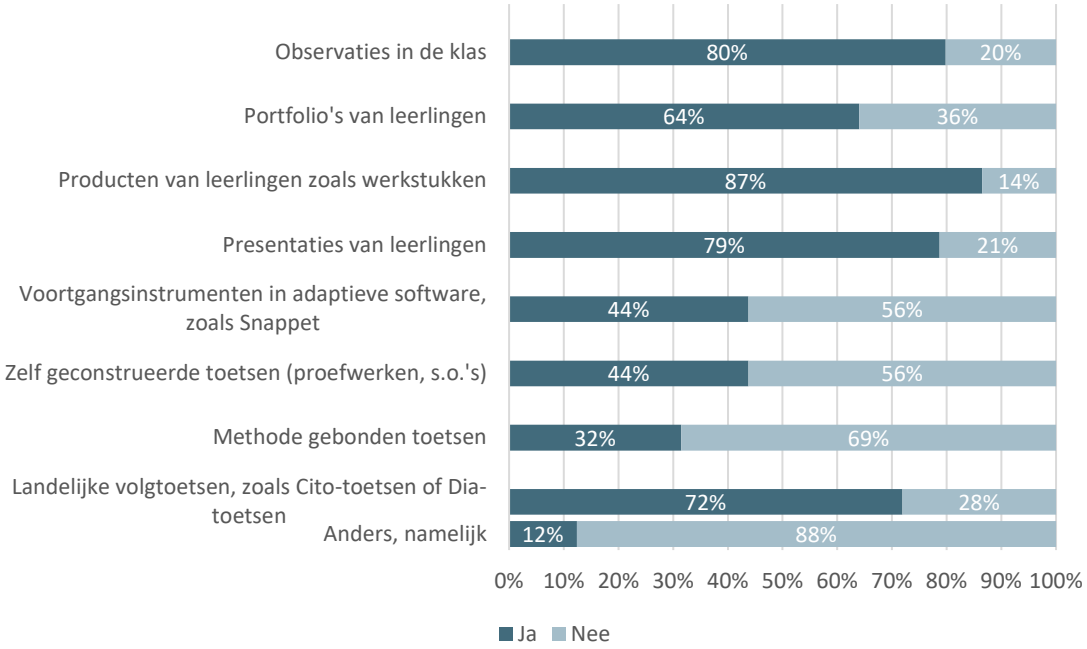

Uit Figuur 6.5 blijkt op welke manieren leraren de voortgang van leerlingen in de gaten houden. Dit doen zij veelal door producten van leerlingen te bekijken, observaties in de klas en presentaties van leerlingen. Daarnaast maakt de ruime meerderheid van leraren ook gebruik van de uitkomsten op landelijke volgtoetsen. Onder 'Anders, namelijk' benoemen leraren met name coachgesprekken en reflecties.

Communicatie over het volgen van leerlingen

Ouders geven aan op verschillende manieren op de hoogte te blijven van de ontwikkeling van hun kind. Enerzijds via de digitale leerlingvolginstrumenten of portfolio's, maar ook aan de hand van ouder-kindgesprekken. De ouder-kind gesprekken zijn voor ouders op veel initiatieven de belangrijkste bron van informatie en vinden meerdere keren per jaar plaats. Op nagenoeg alle initiatieven geven ouders in de gesprekken aan een duidelijk beeld te hebben van de ontwikkeling van hun kind. Alleen bij de Tienerschool Sneek en Spring High geven meerdere ouders aan relatief weinig zicht te hebben in de ontwikkeling – en het niveau- van hun kind.

"Ja, ik heb het gevoel dat ik hier goed zicht op heb. Als ouder kan je ook inloggen op het online portal waar je kunt kijken welke opdrachten ze hebben gedaan. Hier zie je geen cijfers, maar wel stappen. Er staat beschreven hoeveel opdrachten er al goed gaan bij de leerling en welke nog niet. Ook geven docenten op tijd aan als er iets niet lekker loopt." Ouder - SOOOOL

Uit de enquête onder ouders en leerlingen komt een ander beeld naar voren. Op het eerste gezicht lijkt het algemeen beeld redelijk positief: de meerderheid van de leerlingen en ouders is tevreden, een kwart tot een derde is deels tevreden (zie Figuur 6.7). Eén op de tien ouders geeft aan onvoldoende zicht op de ontwikkeling en voortgang te hebben.

Als we echter kijken naar het beeld onder ouders per initiatief, zien we onder ouders grote verschillen. Er zijn een aantal initiatieven waar een duidelijke meerderheid van de ouders tevreden is. Maar, er zijn ook initiatieven waar de helft van de ouders aangeeft *soms* of *niet* voldoende zicht te hebben op de voortgang en ontwikkeling van het kind (De LeerOnderneming, NOVA Tienercollege). Bij twee initiatieven zegt zelfs slechts een derde van de ouders volmondig ja op de vraag of ze voldoende zicht hebben (Spring High, Tienerschool Sneek). Bij de Tienerschool Sneek wordt wel aan dit punt gewerkt: sinds dit schooljaar wordt formatief met Diatoetsen gewerkt om ouders (en leerlingen) meer zicht op de voortgang te geven.

Figuur 6.6 Weten leerlingen en ouders voldoende over hun voortgang?

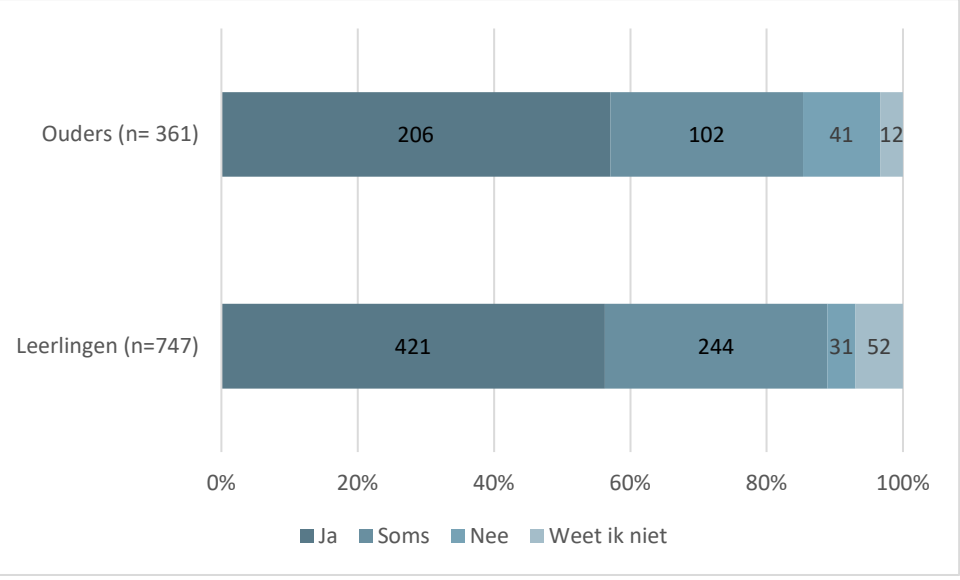

Het verschilt overigens in hoeverre ouders behoefte hebben om de ontwikkeling van hun kind op de voet de volgen. Sommige ouders blijven bewust wat meer op afstand. Zo kijken bepaalde ouders niet zelf in het leerlingvolgsysteem.

"Om eerlijk te zijn kijk ik er zelf niet naar. Ik volg het via mijn kind. Dat is een keuze die wij hebben gemaakt en heeft te maken met hoe mijn dochter in elkaar zit. Ze is heel zelfstandig."
Ouder – Spring High

Ontwikkelingen in het begeleiden en volgen van leerlingen

Op het gebied van het begeleiden en volgen van de leerlingen hebben er op de 10-14 initiatieven de afgelopen jaren veel ontwikkelingen plaats gevonden. Voor een aantal initiatieven was het volgen van de voortgang van leerlingen nog een aandachtspunt. De afgelopen periode hebben zij daar aandacht aan besteed. Wij zien de volgende ontwikkelingen:

- **Meer online volgsystemen en portfolio's**: De 10-14 initiatieven zijn door de schooljaren heen vaker gebruik gaan maken van digitale leerlingvolginstrumenten en portfolio's. Zo heeft de Zuider gymnasiumbasisschool een digitaal portfolio ingevoerd. Leraren merken dat het digitale portfolio het eigenaarschap over hun eigen leren verhoogt. Leerlingen kunnen makkelijker zelf in het portfolio werken, ook thuis, waardoor ze ouders ook makkelijker dingen kunnen laten zien.
- **Structureler/systematischere inzet van volgsystemen:** Initiatieven hebben meer grip op de ontwikkeling van een kind door systematischere inzet van volgsystemen en kunnen waar nodig makkelijker en sneller bijsturen. Doordat er op verschillende initiatieven een kwaliteitsslag heeft plaatsgevonden, worden de systemen en portfolio's in de praktijk ook meer in gebruik genomen.
- **Beter in beeld brengen waar de leerling staat:** Veel initiatieven hebben de afgelopen schooljaren een kwaliteitsslag gemaakt in de manier van volgen, om beter in beeld te brengen waar leerlingen staan. Het gaat daarbij zowel om de leerprestaties van leerlingen als de ontwikkelingen in andere vaardigheden. Zo noemt de schoolleider van het Tiener College Gorinchem over de portfolio's: *"Het portfolio was heel veelomvattend. We moesten vinklijsten bijhouden, feedback schrijven… En nu proberen we het behapbaar te maken, inzichtelijk en overzichtelijk. Ik denk dat we daar nu steeds meer vorm in vinden."*. Ouders op verschillende initiatieven merken dit ook. Ze geven in schooljaar 2020-2021 aan beter zicht te hebben op de ontwikkeling van hun kind. Maar, voor een aantal initiatieven blijft dit een aandachtspunt.

Ook de begeleiding van de leerlingen heeft zich de afgelopen schooljaren op verschillende manieren doorontwikkeld op de 10-14 initiatieven. Over het algemeen zien we dat de coaching meer structuur heeft gekregen. In toenemende mate is het op de initiatieven vastgelegd hoe de coaching uitgevoerd wordt, wat hier de 'rode draad' in is. Dat geeft leraren meer houvast om de coaching op eenzelfde wijze aan te bieden en zo weten leerlingen ook beter wat zij van de coaching kunnen verwachten. Op verschillende initiatieven zijn er nu vaker vaste momenten voor coaching en wordt ook de voortgang van de leerlingen systematischer vastgelegd. Daarnaast noemen enkele initiatieven dat zij coaching nu vaker aanbieden, dat de doelen van coaching duidelijker worden gecommuniceerd naar leerlingen en dat coachgroepen kleiner zijn gemaakt om zaken makkelijker bespreekbaar te maken.

6.4 Samenvatting

Bijna alle initiatieven streven naar gepersonaliseerd onderwijs. Er wordt leerlinggestuurd gewerkt. De mate waarin verschilt. Bij sommige initiatieven, zoals 10-15 Agora Groesbeek, hebben leerlingen veel zeggenschap over hun eigen leer- en ontwikkelproces. Op andere initiatieven is dat minder het geval, maar werken leerlingen wel op verschillende niveaus. De mate waarin de niveaus uiteenlopen verschilt ook. In het onderwijs van de 10-14 initiatieven worden digitale leermiddelen en tools ingezet, die het makkelijker maken om leerlingen individueel te laten werken, adaptief en op hun eigen niveau.

Alle initiatieven besteden aandacht aan de algemene persoonsvorming en aan de sociale vaardigheden van leerlingen. Leerlingen krijgen begeleiding bij het ontwikkelen van een zelfstandige leerhouding, ze leren plannen en er wordt gewerkt aan hun zelfvertrouwen. Daarnaast worden sociale competenties ontwikkeld. Leren samenwerken krijgt aandacht op vrijwel alle initiatieven.

Persoonlijke begeleiding wordt veelal gegeven in de vorm van coaching. De frequentie daarvan verschilt. Coaching wordt groepsgewijs en/of individueel gegeven. In de afgelopen schooljaren heeft de coaching zich steeds verder ontwikkeld. De coaching heeft steeds meer structuur gekregen en leraren hebben duidelijkere richtlijnen hoe de coaching wordt vormgegeven. Ook zijn de doelen van de coaching voor leerlingen steeds duidelijker.

Op de 10-14 initiatieven wordt gewerkt met een grote verscheidenheid aan leerlingvolginstrumenten. De meeste initiatieven werken met een leerlingvolgsysteem voor het volgen van de cognitieve ontwikkeling. Sommige werken met een bestaand systeem, andere met een maatwerksysteem. Daarnaast werken veel initiatieven met portfolio's, zowel voor de cognitieve als de niet-cognitieve ontwikkeling van leerlingen. Ook deze portfolio's zijn de laatste jaren doorontwikkeld door de initiatieven. Portfolio's zijn vaker gedigitaliseerd en sluiten vaker aan bij het onderwijsconcept van het initiatief. Hierdoor worden ze in de praktijk ook meer ingezet. Door portfolio's te digitaliseren, is het ook voor ouders inzichtelijker geworden waar kinderen staan in hun ontwikkeling.

De zelfstandigheid van de leerlingen zien initiatieven als een belangrijke succesfactor. Daardoor neemt hun gevoel van verantwoordelijkheid toe. De begeleiding die ze daarbij krijgen, is een andere succesfactor. De sterke kanten van leerlingen worden belicht en ontwikkeld.

Schoolportret - SOOOOL 10-14

SOOOOL 10-14 is een samenwerking tussen de schoolbesturen van Dynamiek Scholengroep, Dendron College en CITAVERDE College. Het initiatief is in schooljaar 2018/19 gestart. SOOOOL 10-14 is gehuisvest in een eigen vleugel van het Dendron College.

Visie en doelen

SOOOOL 10-14 staat voor Samen, Ontdekkend, Onderzoekend, Ontwerpend en Ondernemend Leren. Het aspect van *samen* staat centraal doordat de leerlingen zich ontwikkelen samen met de coach, de ouders en de medeleerlingen. Daarmee is de ambitie van het 10-14 onderwijs om gelijke kansen te bieden voor alle leerlingen door maatwerk te leveren waarin de talentontwikkeling van de leerling voorop staat. Door 'learning by doing' gaan leerlingen daarnaast *ontdekken* wat bij hen past, daarbij vindt er een accentverschuiving plaats van kennis naar vaardigheden. *Onderzoeken* komt in het onderwijs terug, doordat leerlingen met een onderzoekende houding op zoek gaan naar hun talenten en naar hoe zij het beste leren. De ambitie voor SOOOOL 10-14 is om ervoor te zorgen dat leerlingen zichzelf en hun kwaliteiten goed leren kennen, zich breed en optimaal ontwikkelen en eigenaar van hun eigen ontwikkelproces zijn. Door thematisch en vakoverstijgend te werken is het voor leerlingen mogelijk zelf hun leerroute te *ontwerpen*, waarbij er volop ruimte is voor praktijklessen en creativiteit. Het aspect van *ondernemen* komt terug in de samenwerking met de stakeholders uit de regio en doordat de leerlingen hun eigen netwerk moeten creëren en benutten. Tot slot is het doel van SOOOOL 10-14 dat leerlingen niet *leren* omdat het moet, maar omdat ze gemotiveerd zijn de wereld beter te begrijpen.

Doelgroep

SOOOOL 10-14 richt zich op leerlingen met een perspectief op vmbo-advies of eventueel een havo-advies. Er zijn verschillende redenen waarom er voor deze doelgroep is gekozen. Allereerst wilde men niet meteen de hele range pakken, omdat het prioriteit had eerst het onderwijsconcept goed vorm te geven. Ten tweede is het CITAVERDE College een vmbo-school, waardoor het voor de initiatiefnemers logisch was zich vooral op het vmbo te richten. Daarnaast is de dreiging of de gevolgen van krimp bij de praktijkvakken nijpender dan voor de havo- en vwo-afdelingen. Tot slot is een van de doelen van SOOOOL 10-14 'learning by doing'. Dit sluit goed aan bij het vmbo, zeker bij de praktijkvakken. In de toekomst wil SOOOOL 10-14 ook onderwijs aanbieden aan leerlingen met perspectief op een havo of vwo-advies.

Er zijn een aantal leerlingkenmerken voor wie het onderwijs bij SOOOOL 10-14 geschikt is. In elk geval moet de leerling niet bang zijn voor veranderingen. Om de pilot te laten slagen vonden de initiatiefnemers het belangrijk dat er vanuit een positieve ervaring voor SOOOOL 10-14 gekozen werd en dat kinderen zelf gemotiveerd zijn.

Werkwijze

Op SOOOOL 10-14 wordt de keuze voor het vo uitgesteld. Gedurende vier jaar volgen leerlingen die dat willen een eigen leerroute, daarbij krijgen zij coaching en begeleiding van leraren. De leer- en ontwikkelbehoefte van de leerling staat daarbij voorop. Vragen waarover leerlingen en leraren in gesprek gaan zijn: waar ben ik goed in? Wat kan ik nog verbeteren? Wat is mijn leerstijl?
Het onderwijs wordt zoveel mogelijk thematisch aangeboden. De leerlingen werken aan Quests passend bij een thema. Voorbeelden van thema's zijn 'Voeding', 'Op reis' en 'Groei'.
In het onderwijs is veel aandacht voor loopbaanoriëntatie. Zo worden er regelmatig uitstapjes gemaakt naar bedrijven en organisaties uit de regio.

7 Doorstroom en uitstroom

De 10-14 initiatieven hebben op twee manieren te maken met doorstroom naar het voortgezet onderwijs. Enerzijds tussentijdse uitstroom: leerlingen die, voordat ze de 10-14 leerlijn hebben doorlopen, al uitstromen naar een vo-school. Anderzijds doorstroom naar een reguliere vo school ná 10-14 onderwijs, vaak op de leeftijd van 14 jaar. We bespreken in dit hoofdstuk eerst de cijfers van uit- en doorstroom op de 10-14 initiatieven (7.1). Vervolgens gaan we in op ervaringen met de overgang naar het vo (7.2) en met vroegtijdige uitstroom (7.3). Ook bespreken we de succesfactoren en knelpunten in de overgang naar het vo (7.4).

7.1 Doorstroom en uitstroom

Na afloop van de schooljaren 2018/19 en 2019/20 is bij alle initiatieven informatie opgevraagd over doorstroom en uitstroom van leerlingen. We zien dat de doorstroom varieert per leerjaar. In tabel 7.1 en 7.2 presenteren we een overzicht.

Tabel 7.1 Doorstroom en uitstroom per leerjaar (einde schooljaar 2018/19)

	Leerjaar 1 (n=162)	Leerjaar 2 (n=221)	Leerjaar 3 (n=189)	Leerjaar 4 (n=85)	Totaal (n=657)
Doorstroom naar volgend leerjaar 10-14	96%	73%	86%	35% *	77%
Uitstroom naar andere school	4%	27%	14%	65%	23%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

* Deze leerlingen zijn doorgestroomd naar een volgend leerjaar binnen dezelfde school.

Tabel 7.2 Doorstroom en uitstroom per leerjaar (einde schooljaar 2019/20)

	Leerjaar 1 (n=201)	Leerjaar 2 (n=282)	Leerjaar 3 (n=249)	Leerjaar 4 (n=152)	Totaal (n=884)
Doorstroom naar volgend leerjaar 10-14	95%	75%	73%	56% *	76%
Uitstroom naar andere school	5%	25%	27%	44%	24%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

* Deze leerlingen zijn doorgestroomd naar een volgend leerjaar binnen dezelfde school.

Van alle 10-14-leerlingen stroomt jaarlijks driekwart door en één kwart stroomt uit naar een andere school. Na het eerste jaar gaan bijna alle leerlingen gewoon door naar het tweede jaar van 10-14 onderwijs. Na het tweede jaar ligt dat anders: ongeveer een kwart van de leerlingen stroomt uit naar een andere school. Dat het percentage hier hoger ligt, is waarschijnlijk omdat dit het moment is waarop leeftijdgenoten de overstap maken naar het voortgezet onderwijs. Een deel van de 10-14-leerlingen kiest ervoor om dat ook te doen: ze stappen over naar het eerste jaar van een reguliere vo-school.

Vanaf het derde jaar verschilt het beeld in de afgelopen twee schooljaren. In 2019 lag het uitstroompercentage na het derde jaar op 14%, maar in 2020 op 27%. Na het vierde jaar stroomde in 2019 de meerderheid van de leerlingen uit naar een andere school, in 2020 iets minder dan de helft. Een groter percentage vervolgt dus de schoolloopbaan op de vo-school waarvan het 10-14 initiatief deel uit maakt. Het uitstroompercentage na het vierde jaar varieert behoorlijk tussen de initiatieven, van vrijwel geen uitstroom (10-15 Agora Groesbeek en Spring High) tot ongeveer vijftig procent (Tiener College Gorinchem).

In de onderstaande tabellen geven we weer naar welk schooltype de uitstromende leerlingen toe gaan.

Tabel 7.3 Uitstroom vanuit leerjaar 2, 3 en 4 naar schooltype (einde schooljaar 2018/19)

Schooltype	Uitstroompercentage
(Voortgezet) speciaal onderwijs	4%
Praktijkonderwijs	4%
Vmbo	43%
Vmbo/havo	11%
Havo	15%
Havo/vwo	7%
Vwo	6%
Gymnasium	11%
Totaal (n=170)	100%

Tabel 7.4 Uitstroom vanuit leerjaar 2, 3 en 4 naar schooltype (einde schooljaar 2019/20)

Schooltype	Uitstroompercentage
(Voortgezet) speciaal onderwijs	3%
Praktijkonderwijs	1%
Vmbo	55%
Vmbo/havo	8%
Havo	14%
Havo/vwo	3%
Vwo	14%
Gymnasium	2%
Totaal (n=219)	100%

De laatste twee jaren zijn in totaal bijna 400 leerlingen vanaf het tweede leerjaar uitgestroomd naar een andere school. Ongeveer de helft (43% in 2019, 55% in 2020) stroomt uit naar het vmbo, ruim een kwart (28% in 2019; 31% in 2020) naar havo of vwo. Ten opzichte van de landelijke verdeling zijn de vmbo-leerlingen enigszins oververtegenwoordigd. Landelijk gaat in het derde leerjaar 50% van de leerlingen naar het vmbo, 44% naar havo/vwo en bijna 3% naar een driejarige brugklas vmbo/havo/vwo. Daarnaast gaan nog enkele leerlingen naar (v)so of praktijkonderwijs; de meesten van hen zijn afkomstig van de Tienerschool Groningen. De gymnasiasten komen voor het grootste deel van de Zuider gymnasiumbasisschool. De keuze voor het gymnasium is voor slechts enkele leerlingen van de andere initiatieven reden om over te stappen naar een ‘reguliere’ vo-school.

Op basis van deze gegevens kunnen we geen conclusies over het effect van 10-14 onderwijs op de schoolloopbaan. De belangrijkste reden daarvoor is dat het beginniveau van de leerlingen niet in het kader van dit onderzoek is vastgesteld. Een vergelijking is dus niet mogelijk. Wel hebben we een goed beeld van de ervaringen met de overgang naar vervolgonderwijs en met tussen uitstroom. Deze ervaringen bespreken we in de volgende paragrafen.

7.2 Ervaring met de overgang naar het regulier vo na 10-14

Wat betreft de doorstroom naar het regulier vo, kunnen we drie varianten onderscheiden binnen 10-14 onderwijs:

- **Doorstroom na 'klas 2'** (negen initiatieven): De LeerOnderneming, Onderwijsroute 10-14, Tienerschool Groningen, SOOOOL 10-14 en de Tienerschool Sneek hebben hier al vóór schooljaar 2020-2021 mee te maken gehad. In schooljaar 2021-2022 hebben het Tienercollege Noordoostpolder, NOVA Tienercollege en De Overstap voor het eerst leerlingen van 14-jarige leeftijd, en zullen dus voor het eerst leerlingen doorstromen.
- **Geen doorstroom, onderwijs tot aan het examen** (twee initiatieven): Spring High en 10-15 Agora Groesbeek bieden onderwijs aan tot het examen. Bij 10-15 Agora Groesbeek gaan de leerlingen wel over naar een andere vestiging, maar er is geen overgang naar 'traditioneel' onderwijs. Deze initiatieven hebben dus in principe ook niet (meer) te maken met doorstroom, slechts met tussentijdse uitstroom.
- **Doorstroom na 'groep 8'** (één initiatief): op de Zuider gymnasiumbasisschool stromen alle leerlingen in principe al na groep 8 door naar het voortgezet onderwijs.

Drie initiatieven hebben nog geen ervaring met doorstroom naar het vo (Tienercollege Noordoostpolder, NOVA Tienercollege en De Overstap). Deze initiatieven hebben pas in het huidige schooljaar leerlingen van 14 jaar. Deze initiatieven zijn dan ook niet meegenomen in deze paragraaf.

Onderwijsniveau

Betrokkenen van de 10-14 initiatieven geven aan dat het onderwijsniveau van leerlingen die uitstromen over het algemeen naar verwachting of hoger is. Initiatieven geven aan hier geen grote verrassingen in te zijn tegen gekomen.

> *"Als je kijkt naar het voorlopige advies dat ze in groep 8 kregen, zie je positieve verschillen t.o.v. waar ze nu naar zijn uitgestroomd. Sommige leerlingen in leerjaar 4 zijn namelijk hoger uitgestroomd dan hun aanvankelijk advies in groep 8."* Leraar – De LeerOnderneming

De schoolleider van 10-15 Agora Groesbeek verklaart het hoge uitstroomniveau door de gemotiveerde leerlingen en het maatwerk dat wordt geleverd.

> *"Leerlingen leggen hier hun eigen lat heel hoog qua uitstroom. Wat ze voor ogen hebben gehad, is ze tot nu toe allemaal gelukt. Het enorme maatwerk wat hier geleverd wordt plus de motivatie van de leerling zorgt voor passende uitstroom."* – Schoolleider 10-15 Agora Groesbeek

Naar welke vo-school?
Bij sommige 10-14 initiatieven gaan bijna alle leerlingen naar de aangesloten vo-school (of vo-scholen [3]), bij andere 10-14 initiatieven is dit beeld een stuk diffuser. Een belangrijke reden om wel of niet naar de aangesloten vo-school/scholen te gaan, lijkt het onderwijsconcept van de aangesloten vo-school. Als de aangesloten vo-school qua onderwijsconcept ver afstaat van 10-14 onderwijs en andere vo-scholen wel soortgelijk onderwijs aanbieden, kan dit voor leerlingen een reden zijn om voor een andere vo-school te kiezen.

> *Sommige leerlingen stappen naar een vo-school in Leeuwarden over die qua onderwijsconcept goed aansluit bij het Tienercollege. Terwijl de vo-locatie naast het Tienercollege niet goed aansluit, waardoor de leerlingen naar het traditionele stramien terug moeten."* – Leraar, Tienerschool Sneek

Overdracht naar het vo
Bij de overgang naar een vo-school vindt er een overdracht plaats. Sommige initiatieven benoemen dat die overdracht hetzelfde verloopt als de overdracht tussen een reguliere basis- en vo-school, andere initiatieven benoemen specifiek dat er een warme overdracht plaatsvindt. Het verschilt per initiatief wie de overdracht verzorgt: vaak speelt de coach van leerlingen hier een rol in, of heeft een bepaalde docent de taak toegewezen gekregen.

Ervaringen met de overgang naar de vo-school
Ervaringen met de overgang naar de vo-school zijn volgens schoolleiders, bestuurders en leraren over het algemeen positief. Sommige initiatieven geven aan dat het te vroeg is om iets te zeggen over de doorstroom naar het vo, omdat ten tijde van de interviews de eerste groep doorgestroomde leerlingen net begonnen is in de nieuwe vo-school. Zo noemt de schoolleider van de Tienerschool Sneek: *"Het is te snel om hier iets over te zeggen, omdat dit het eerste schooljaar is waarin leerlingen uitgestroomd zijn naar het vo na de tweede klas."*

Veel initiatieven houden ervaringen van doorgestroomde leerlingen (nog) niet formeel bij en horen vooral via informele wegen hoe het leerlingen vergaat. Denk bijvoorbeeld aan leerlingen die even langskomen op school. Een aantal initiatieven benoemt specifiek dat ze blijven monitoren hoe het met leerlingen gaat in het vo. Zo geven bijvoorbeeld de leraren van SOOOOL 10-14 aan dat ze hebben gebeld met leerlingen en heeft De LeerOnderneming gevraagd aan de vo-school of ze kunnen blijven monitoren.

Bij enkele initiatieven bestaat de wens om beter in beeld te houden hoe het leerlingen vergaat op de vo-school. Dit benoemen onder andere de Onderwijsroute 10-14, het Tiener College Gorinchem en De LeerOnderneming.

> *"Dan ben je benieuwd naar hoe ze het doen op vakniveau en sociaal-emotioneel. Ik denk dat we dat onvoldoende in beeld hebben."* – rector aangesloten VO-school Tienercollege Gorinchem

[3] Er zijn ook 10-14 initiatieven die met meerdere vo-scholen doorstroom-afspraken hebben. Zo is er voor leerlingen van de Tienerschool Groningen met drie vo-scholen een afspraak met plaatsingsgarantie. Ook Onderwijsroute 10-14 heeft met drie scholen een afspraak op doorstroomgarantie.

Schoolportret – NOVA Tienercollege

NOVA Tienercollege is voortgekomen uit een samenwerking tussen de schoolbesturen Openbaar Primair Onderwijs Dordrecht (OPOD) en Stedelijk Dalton Lyceum (SDL). Het initiatief is in schooljaar 2018/19 gestart. Het NOVA Tienercollege heeft een eigen vleugel in een po-school. De samenwerkende vo-scholen liggen vlak bij de po-school.

Visie en doelen
Het belangrijkste doel van het NOVA Tienercollege is het versoepelen van de overgang tussen po en vo. Door vanuit een veilige en kleinschalige omgeving te wennen aan verschillende leraren en les te krijgen in verschillende vakgebieden, wil NOVA ervoor zorgen dat leerlingen meer geleidelijk de overstap naar het voortgezet onderwijs kunnen maken.

De andere doelen zijn gerelateerd aan het NOVA-concept. Door de *Nieuwsgierigheid* van de leerlingen te voeden hopen ze dat de leerlingen een *Onderzoekende houding* ontwikkelen en door de leerlingen *Ambitieus* te maken hopen ze dat de leerlingen *Verantwoordelijkheid* nemen voor hun eigen leerproces. De doelen gelden voor het 10-14-traject, maar ook voor het vervolg van de schoolloopbaan.

Doelgroep
Het NOVA Tienercollege richt zich specifiek op havo-/vwo-leerlingen die nu onvoldoende op hun plek zijn op hun huidige school en daardoor zouden kunnen gaan onderpresteren. Voor deze groep kinderen wil NOVA een soepele overgang naar het voortgezet onderwijs creëren. Het NOVA Tienercollege richt zich ook op leerlingen die naar verwachting meer tijd nodig hebben om zich te ontwikkelen naar havo/vwo-niveau.

Werkwijze
Onderzoekend leren staat centraal op het NOVA Tienercollege. Leerlingen werken aan projecten waarin de zes stappen uit een onderzoekcyclus als aanknopingspunt dienen. Deze projecten worden aangeboden vanuit Blink en de Erasmus Universiteit. Bijna altijd worden de projecten aangepast in samenwerking met vo-docenten. Vanuit de Erasmus Universiteit worden er gastlessen verzorgd. Door het projectmatig onderwijs is het mogelijk om betekenis te geven aan de lesstof. De leerlingen zijn erg enthousiast over deze manier van werken en de leraren zien de effecten terug in de algemene houding van de leerlingen.

Po en vo zijn door het NOVA Tienercollege op elkaar aangewezen. Dit heeft ervoor gezorgd dat een deur, die normaal dicht is, nu open staat. Het gevolg hiervan is dat iedereen van elkaar leert. Daarnaast wordt er een doorgaande leerlijn gecreëerd: overlap in de lesstof van po en vo wordt verwijderd, de aansluiting wordt geoptimaliseerd.

7.3 Vroegtijdige uitstroom naar het vo

Alle 10-14 initiatieven hebben ook te maken met vroegtijdige, tussentijdse uitstroom naar het vo. De mate waarin, verschilt echter. Sommige initiatieven geven aan veel te maken hebben met vroegtijdige uitstroom, bij andere initiatieven gaat het om slechts enkele leerlingen per jaar. Ook verschilt het moment van vroegtijdige uitstroom tussen de initiatieven: vaak is dit na "groep 8", maar er zijn ook een aantal initiatieven waar leerlingen ook na "klas 1" nog regelmatig uitstromen.

We kunnen een aantal hoofdredenen onderscheiden voor tussentijdse uitstroom.

- **Het niveau van een leerling is al duidelijk na groep 8:** Initiatieven geven aan dat leerlingen waarbij het niveau na groep 8 al heel duidelijk is, en dit aan de onderkant of aan de bovenkant ligt, al vaker doorstromen naar een reguliere vo-school. Zo geeft de schoolleiding van De LeerOnderneming aan dat leerlingen met een VMBO-basis of kaderadvies soms eerder uitstromen. De schoolleiding van het Tienercollege Noordoostpolder benoemt juist leerlingen met hoogbegaafdheid: *"Leerlingen met bijvoorbeeld hoogbegaafdheid, of die graag al op VO-niveau lessen willen volgen stromen eerder af, maar dit zijn hele lage aantallen."*
- **Leerlingen willen naar 'de grote school':** Sommige leerlingen zijn er na groep 8 sociaal gezien aan toe om naar een 'echte' vo-school te gaan, geven initiatieven aan. Hierbij spelen ook vrienden vaak een rol: zij gaan ook naar een 'echte vo-school', waardoor leerlingen van 10-14 initiatieven dit ook graag willen. De schoolleiding van het Tiener College Gorinchem verwoordt dit als: *"De omgeving van een leerling vraagt bijvoorbeeld naar welke school het kind gaat en dan vindt het kind het gek om te zeggen dat hij/zij op dezelfde school blijft".* Ook geven initiatieven aan dat sommige leerlingen de behoefte hebben om hun sociale kring uit te breiden en bij andere leerlingen in de klas te komen. Leerlingen noemen 'naar de grote school willen' zelf ook regelmatig in de interviews. Zo noemt een leerling van het Tienercollege Gorinchem: *"Ik wil graag naar een échte middelbare school".*
- **Leerlingen willen naar een vo-school met een specifiek profiel**: Initiatieven geven aan dat er leerlingen zijn die bijvoorbeeld een theaterrichting, technasium, horecaschool, kunstklas of tweetalig onderwijs willen volgen. Zo'n specifieke richting wordt binnen 10-14 onderwijs niet aangeboden en daarom stromen leerlingen eerder uit. De leraren van SOOOOL 10-14 noemen: *"Leerlingen gaan bijvoorbeeld op het Valuas in Venlo de Kunstklas doen, dat aanbod is er niet op SOOOOL 10-14"*
- **Leerlingen passen niet in het onderwijsconcept**: verschillende initiatieven geven aan dat er een aantal leerlingen zijn die niet goed pasten in het onderwijsconcept op het 10-14 initiatief. Leerlingen gedijen bijvoorbeeld beter bij meer leraargestuurd onderwijs. 10-14 onderwijs is niet voor iedereen, zo geven leraren aan. Initiatieven proberen hier in hun intake-procedure overigens wel rekening mee te houden, om dit zo veel mogelijk te voorkomen. Zo geeft de schoolleiding van 10-15 Agora Groesbeek aan over een leerling die toch niet bij het onderwijsconcept bleek te passen: *"het aanmeldingsonderzoek is een groot verbeterpunt, waardoor er meer focus is aan de voorkant. Deze leerling was wellicht niet toegelaten wanneer dit aanmeldonderzoek aanwezig was geweest op het moment van toelating".*

Er worden nog enkele andere redenen genoemd, zoals verhuizen of leerlingen die naar speciaal onderwijs gaan. Ook hebben enkele initiatieven te maken met schoolspecifieke redenen voor uitstroom. We noemen hier een aantal voorbeelden.

- Spring High (dat onderwijs aanbiedt tot het examen) heeft in Amsterdam te maken met leerlingen die via loting in "klas 1" uitkomen, maar bij wie het onderwijsconcept niet past. Dit is dan een reden om weer uit te stromen.
- Op het Tiener College Gorinchem kunnen leerlingen al vanaf het juniorcollege op school zitten (vanaf 4 jaar). Hierbij zijn er dus ook veel ouders die voor het onderwijsconcept gekozen hebben, en niet per se voor het uitstel van keuze tot 14 jaar. Daarom stromen hier na 12 jaar ook relatief veel leerlingen uit.
- Het basisschooldeel van De Overstap is groep 7 en 8 van een reguliere basisschool. Ouders hebben dus vaak niet specifiek gekozen op het 10-14 onderwijs. Hier ziet de schoolleiding dan ook *"dat vorig jaar een substantieel deel van de leerlingen van De Overstap naar het reguliere vo zijn gegaan (naar groep 8)".* Dit schooljaar was dat overigens anders, nu is het grootste deel van groep 8 naar klas 1 van De Overstap gegaan.
- Op de Zuider gymnasiumbasisschool stromen vooral kinderen af die toch naar een ander niveau gaan. Bijvoorbeeld hoogbegaafde dyslectische leerlingen. Het gymnasium is voor hen te talig.

7.4 Succesfactoren en knelpunten in de overgang naar het vo

Initiatieven benoemen een aantal succesfactoren in de overgang naar de vo-school:

- **Eigenaarschap over het leren**: De initiatieven geven aan dat leerlingen die van 10-14 onderwijs komen eigenaar zijn van hun eigen leren. Dit zorgt ervoor dat ze het zelfstandig leren op het vo goed aankunnen. Een schoolbestuurder van De LeerOnderneming zegt hierover: *"Leerlingen nemen meer eigenaarschap over hun leerproces. Het zijn leerlingen die initiatief nemen. De zelfredzaamheid van de leerlingen van De LeerOnderneming is opmerkelijk*"
- **Goed kunnen plannen**: Veel initiatieven geven aan dat hun leerlingen goed hebben leren plannen op 10-14 initiatieven. Dit is een vaardigheid die belangrijk is in het vo-onderwijs.
- **Zelfvertrouwen**: verschillende initiatieven geven aan dat hun leerlingen veel zelfvertrouwen hebben gekregen in 10-14 onderwijs. Hierdoor kunnen ze de overstap naar het vo zelfverzekerd maken. De schoolleider van de Tienerschool Sneek: *"leerlingen hebben het zelfvertrouwen opgedaan om naar het vo te gaan."*
- **Verbinding met de vo-locatie/geleidelijke overgang**: Veel initiatieven benoemen de geleidelijke overgang naar het vo als een succesfactor. Vaak zijn 10-14 initiatieven letterlijk verbonden met een vo-locatie, waardoor leerlingen de omgeving, leraren en klassen al kennen voordat ze naar het vo overstappen. Dit zorgt ervoor dat leerlingen een minder harde landing ervaren. *"Leerlingen lopen al rond op de vo-locatie, daar kunnen ze naar de mediatheek, de aula en hebben ze een kluisje. Ze kunnen vakken volgen op vo-niveau en wennen ook aan de verschillende docenten die eigen regels en afspraken hebben."* (Schoolleiding Tiener College Gorinchem)

Naast de succesfactoren benoemen initiatieven ook een aantal knelpunten. De belangrijkste zijn:

- **Aansluiting van inhoud op regulier vo**: enkele initiatieven benoemen dat bijvoorbeeld de kennisdomeinen niet altijd volledig aansluiten op de stof die andere leerlingen in het regulier vo gehad hebben. Soms zijn er wellicht wat gaten, en op andere punten zijn leerlingen juist al verder. Zo benoemt het schoolbestuur van De LeerOnderneming: *"Van de eerste lichting uitgestroomde leerlingen horen we al wel terug dat er soms wel elementen missen in de modules, die de reguliere vo-scholen wel behandelingen. De leerlingen missen dus soms wel aansluiting als ze naar de derde klas gaan, dat dat voorkennis vanuit De LeerOnderneming dan niet gelijk is aan de derde klas waar ze instromen"*. Ook zijn er op een aantal initiatieven leerlingen die vakken op verschillende niveaus

volgen. In sommige vakken zijn ze dus verder ontwikkeld dan in andere vakken. Op het moment dat leerlingen vervolgens in een reguliere vo klas komen, waar alle vakken op hetzelfde niveau gevolgd moeten worden, zijn ze in sommige vakken verder, en in andere vakken wellicht achter. Een leraar van het Tiener College Gorinchem benoemt: *"soms is een leerling al toe aan Frans op het niveau van de vierde klas, terwijl ze dan in de derde klas instromen. De leerlingen lopen dan tegen stof aan die ze al gehad hebben."*

7.5 Aansluiting manier van werken op regulier vo:

Op een aantal initiatieven benoemen de schoolleiding, bestuurder en leraren dat er op de vo-school een dermate andere manier van werken is, dat dit voor leerlingen een 'cultuurshock' kan zijn. Sommige leerlingen missen de beschermde kleine omgeving. Leerlingen moeten wennen aan huiswerk (en cijfers) en moeten in een 'traditioneler stramien' functioneren. Zo noemt de schoolleider van de Tienerschool Groningen: "Leerlingen moeten vaak wel even wennen op de nieuwe VO-school. De docent staat op een andere VO-school minder voor je klaar dan op het Simon van Hasselt.". Leraren van SOOOOL 10-14 geven aan dat leerlingen de coaching missen. Ouders op een aantal initiatieven delen de vrees dat er op het vo op een heel andere manier gewerkt wordt. Een ouder van de Tienerschool Sneek geeft aan: "Ik ben bang voor een cultuurshock. Er wordt op het vo op een hele andere manier gewerkt". Overigens wordt het punt van aansluiting qua manier van werken niet op alle initiatieven genoemd, bij sommige initiatieven is een vo-school die op een manier werkt die aansluit bij de werkwijze van 10-14 onderwijs.

7.6 Samenvatting

De 10-14 initiatieven hebben op twee manieren te maken met doorstroom naar het voortgezet onderwijs: tussentijdse uitstroom en doorstroom ná 10-14 onderwijs.

Bij vroegtijdige uitstroom gaat het om leerlingen die, voordat ze de 10-14 leerlijn hebben doorlopen, al uitstromen naar een vo-school. Het percentage vroegtijdige uitstroom varieert behoorlijk tussen de initiatieven. Ook verschilt het moment van vroegtijdige uitstroom tussen de initiatieven: vaak is dit na "groep 8", maar er zijn ook een aantal initiatieven waar leerlingen ook na "klas 1" nog regelmatig uitstromen. We kunnen een aantal hoofdredenen onderscheiden voor tussentijdse uitstroom. Het niveau van de leerling is al duidelijk na groep 8, leerlingen willen naar 'de grote school', leerlingen willen naar een vo-school met een specifiek profiel, of leerlingen passen niet in het onderwijsconcept.

Naast tussentijdse uitstroom hebben 10-14 initiatieven ook te maken met doorstroom naar een reguliere vo school ná 10-14 onderwijs, vaak op 14 jaar. Volgens de initiatieven is het onderwijsniveau van leerlingen die uitstromen over het algemeen naar verwachting of hoger. Ervaringen met de overgang naar de vo-school zijn volgens schoolleiders, bestuurders en leraren over het algemeen positief. Veel initiatieven houden ervaringen van doorgestroomde leerlingen (nog) niet formeel bij en horen vooral via informele wegen hoe het leerlingen vergaat. Bij doorstroom naar het voortgezet onderwijs spelen volgens betrokkenen verschillende succesfactoren een rol: de hoge mate van eigenaarschap over het leren bij de leerlingen, zelfvertrouwen, goed kunnen plannen en de verbinding met de vo-locatie. Het grootste knelpunt voor de doorstroom is de aansluiting van de inhoud en de manier van werken op het regulier vo. Op sommige vo-scholen is de manier van werken dermate anders, dat dit lastig kan zijn voor 10-14 leerlingen.

Schoolportret - Tienerschool Groningen

De Tienerschool Groningen is een initiatief van het schoolbestuur Openbaar Onderwijs Groningen (O2G2). Het initiatief is in schooljaar 2017/18 gestart. De Tienerschool is gevestigd in het gebouw van de Simon van Hasseltschool, een vmbo-school voor leerlingen die voorheen een lwoo-indicatie kregen.

Visie en doelen
Leerlingen zo snel mogelijk op de juiste plek krijgen, dat is een belangrijk doel van de Tienerschool Groningen. Op de Tienerschool ontdekken leerlingen hun talenten waardoor ze beter weten wat ze kunnen en willen. De onzekerheid die kan toeslaan in de hoogste groepen van de basisschool of het sbo, hopen ze op de Tienerschool te kunnen voorkomen.

Het geeft leerlingen rust als de keuze voor de Tienerschool is gemaakt. Ze hebben daardoor een perspectief voor de komende jaren. Ouders waarderen de enorme vooruitgang van hun kind en de omgang tussen leerlingen, ouders en leraren. De resultaten van de Tienerschool zijn tot nu toe goed, bij enkele leerlingen vanuit het sbo zijn de achterstanden zodanig weggewerkt dat ze in het reguliere vmbo kunnen instromen.

Doelgroep
Op de Tienerschool zitten leerlingen met een leerachterstand en/of gedragsproblemen of sociaalemotionele problematiek. De leerlingen, van wie verwacht wordt dat zij na de Tienerschool kunnen instromen in het reguliere vmbo, komen binnen vanuit de hoogste groepen van het (speciaal) basisonderwijs.

Werkwijze
Dagelijks krijgen de leerlingen taal- en rekenlessen in niveaugroepen. Daarnaast zijn er de werkplaatsen voor rekenen en taal. Daar krijgen de leerlingen veel extra oefening en ze hebben er de tijd om zelfstandig te oefenen. In de taalwerkplaats wordt aandacht besteed aan lezen en spelling. In de rekenwerkplaats wordt vaak een koppeling gemaakt tussen rekenen en andere vakken.

Elke dinsdagmiddag wordt er op de Tienerschool gewerkt aan projecten. Leerlingen kunnen zelf kiezen aan welk project ze willen deelnemen. Er zijn diverse projecten op het gebied van sport, kunst en cultuur waarbij vaak samenwerking wordt gezocht in de regio. Zo is er bijvoorbeeld Playing for Success in samenwerking met FC Groningen en Coach2B in samenwerking met de Rabobank. Aan de projecten nemen leerlingen van verschillende leeftijden deel. De ervaringen hiermee zijn positief. Doel van de projecten is niet alleen het aanleren van vaardigheden en talentontwikkeling, maar ook elkaar beter te leren kennen.

8 Leerhouding en motivatie van leerlingen

Gedurende de pilot hebben we onderzoek gedaan naar de mindset, houding ten aanzien van nieuwsgierige vragenstellen, motivatie-oriëntatie en ervaren autonomie van leerlingen. Deze onderwerpen zijn bij de start van het monitoronderzoek vastgesteld. Dit hebben we gedaan op basis van de kennismakingsgesprekken met de eerste zes initiatieven die aan het monitoronderzoek deelnamen. In samenwerking met prof. dr. Juliette Walma van der Molen van de Universiteit Twente hebben we gekeken welke onderwerpen we terugzagen binnen de 10-14 initiatieven en welke literatuur en beschikbaar instrumentarium hier bij aansloot. Voor de volledige vragenlijsten voor leerlingen, zie bijlage 3.

Onze verwachting was dat leerlingen van 10-14 initiatieven zich in vergelijking met andere Nederlandse leerlingen sterker zouden ontwikkelen op deze onderwerpen, omdat hieraan in de onderwijsconcepten van de 10-14 initiatieven veel aandacht wordt gegeven.

In dit hoofdstuk lichten we de verschillende onderwerpen toe en beschrijven we welke ontwikkelingen we zien bij de leerlingen van 10-14 initiatieven. Eerst beschrijven we welke groepen leerlingen in de analyses zijn meegenomen. Vervolgens beschrijven we de uitkomsten op de vragen over mindset, over het stellen van nieuwsgierige vragen en de motivatie-oriëntatie van leerlingen.

8.1 Analyses

Voor het analyseren van de vragenlijsten van leerlingen hebben we gebruik gemaakt van data van verschillende meetmomenten:

- **Voorjaar 2018 (tranche 1):** groep 7 tot en met klas 2 van Spring High, Onderwijsroute 10-14, Tiener College Gorinchem, Tienerschool Groningen, de LeerOnderneming en de Overstap.
- **Voorjaar 2019 (tranche 2):** groep 7 tot en met klas 2 van SOOOOL 10-14, NOVA Tienercollege, Tienercollege NOP, Tienerschool Sneek, Zuider gymnasiumbasisschool en Agora 10-15.
- **Najaar 2020 (tranche 1 en 2):** groep 7 tot en met klas 2 van alle twaalf de initiatieven

De metingen van het voorjaar 2018 en voorjaar 2019 vormen samen de voormeting. De nameting is de meting uit het najaar 2020. We vergelijken de voormeting en de nameting met elkaar. Dat doen we op twee manieren:

- **Een longitudinale vergelijking.** Daarbij vergelijken we de uitkomsten van alle leerlingen op de voormeting met de uitkomsten van alle leerlingen op de nameting. Deze vergelijking wordt gemaakt tussen verschillende groepen leerlingen, want het betreft immers niet dezelfde leerlingen.
- **Een cross-sectionele vergelijking.** Daarin vergelijken we de uitkomsten van leerlingen die de vragenlijst twee keer hebben ingevuld. Deze vergelijking tussen groepen betreft dezelfde leerlingen, zie Tabel 8.1. Bij deze vergelijking gaan we uit van leerlingen uit die voormeting die bij de nameting op het initiatief zijn gebleven en niet zijn blijven zitten of versneld naar een ander leerjaar zijn gegaan. Eventuele tussentijdse in- en uitstroom kunnen we hier niet uitfilteren.

Tabel 8.1 Overzicht cross-sectionele vergelijking.

	Groep 7	Groep 8	Klas 1	Klas 2
Voorjaar 2018	Tranche 1			
Voorjaar 2019	Tranche 2	Tranche 2		
Najaar 2020			Tranche 2	Tranche 1 en Tranche 2

Voor een uitgebreidere beschrijving van de statische analyses, zie bijlagen 4 en 5.

8.2 Mindset

Binnen de 10-14 initiatieven wordt op verschillende manieren aan de mindset van leerlingen gewerkt, waarbij wordt gestimuleerd dat leerlingen ervaren dat hun intelligentie geen vaststaand gegeven is, maar iets dat zij kunnen ontwikkelen. Initiatieven ondersteunen dit bijvoorbeeld door leerlingen te coachen, waarbij leerlingen worden gestimuleerd om iets nieuws of iets op een hoger niveau te proberen.

Er bestaan verschillende manieren waarop kinderen naar hun eigen intelligentie kijken. Hier richten we ons op de theorie van vaste intelligentie en de theorie van maakbare intelligentie (Dweck, 2000). Dit heeft invloed op de allerlei aspecten van de mindset van kinderen: zoals het concept van zelfvertrouwen, hoe ze omgaan met falen, naar welke doelen ze streven etc. Binnen mindset wordt in de theorie onderscheid gemaakt in twee concepten, namelijk fixed mindset en growth mindset. Met een vragenlijst die fixed mindset meet, stel je vast in hoeverre kinderen hun intelligentie zien als iets dat aangeboren is wat zij niet kunnen veranderen. Het meet of kinderen zich slim voelen wanneer ze met weinig inspanning beter presteren dan leeftijdsgenootjes en of zij gefixeerd zijn op prestatiedoelen om de mate van intelligentie te bevestigen. Met een vragenlijst die growth mindset meet, stel je vast in hoeverre kinderen hun intelligentie zien als een dynamische en kneedbare kwaliteit, wat zij kunnen ontwikkelen door te leren. Het meet of kinderen zich slim voelen bij leerdoelen, dus wanneer zij complexe nieuwe taken krijgen en hun vaardigheden uitbreiden.

Eerder gebruikte schalen met vragen over fixed en growth mindset hebben we in overleg met prof. dr. Walma van der Molen aangepast, zodat de vraagstelling goed aan zou sluiten bij de leerlingen van de 10-14 initiatieven.

In de resultaten zien we dat er bij de meeste leerlingen van 10-14 initiatieven sprake is van een sterkere growth mindset dan een fixed mindset. Voor growth mindset zien we verschillen tussen leerjaren, namelijk dat de growth mindset in groep 7 hoger is als in klas 2. Hetzelfde patroon zien we terug als we alleen de leerlingen vergelijken die de vragenlijst zowel bij de voormeting als bij de nameting hebben ingevuld. We zien dat de leerlingen die tijdens de voormeting in groep 7 of 8 zaten destijds een hogere growth mindset hadden dan dat zij dat op de nameting in klas 1 of 2 hebben. Voor fixed mindset zien we geen verschillen tussen de leerjaren, dit lijkt constant te blijven. Verder zien we geen verschillen tussen de initiatieven voor growth mindset. We zien dat sommige initiatieven wel van elkaar verschillen voor fixed mindset, maar hierin is geen duidelijk patroon te herkennen.

We concluderen daarmee dat de fixed mindset van de leerlingen niet over de tijd is veranderd en redelijk hetzelfde is gebleven. De growth mindset van leerlingen is daarentegen wel veranderd, deze is afgenomen naarmate leerlingen ouder worden. Dit betekent dus dat kinderen naarmate ze ouder worden in mindere mate het gevoel hebben dat zij hun intelligentie kunnen ontwikkelen. Uit de literatuur is bekend dat gedurende de adolescentie leerlingen veel veranderingen ondergaan. Zo wordt het zelfbeeld van leerlingen minder positief (Blackwell et al., 2007; Simmons & Blyth, 1987 in Saunders, 2013). De afname in growth mindset zou dus verklaard kunnen worden door de ontwikkelingsfase van de leerlingen. Veel van deze veranderingen treden op rond de overstap van het po naar het vo (Korpershoek, Beijer, Spithoff, Naaijer, Timmermans, van Rooijen, Vugteveen & Opdenakker, 2016; Saunders, 2013) Zo neemt het competentiegevoel, gevoel van welbevinden, self-efficacy en verschillende aspecten van motivatie af (van Rooijen, Korpershoek, Vugteveen, Timmermans & Opdenakker, 2016).
Onze verwachting was dat een soepele overgang van po naar vo, zoals nagestreefd door 10-14 initiatieven, een gunstige invloed heeft op de ontwikkeling van leerlingen. Het is lastig vast te stellen wat de invloed van 10-14 onderwijs hierop is, want we weten niet precies welke en hoe sterk de invloed van de adolescentie is geweest op de daling in growth mindset. We kunnen wel stellen dat ondanks het volgen van 10-14 onderwijs de growth mindset afneemt. Tegelijkertijd weten we niet hoe sterk deze daling was geweest zonder 10-14 onderwijs.

8.3 Nieuwsgierige vragen stellen

De meeste 10-14 initiatieven geven aan dat zij in het onderwijsconcept ruimte bieden voor de eigen vragen van leerlingen en ontdekkend of onderzoekend leren aanbieden. De leraren vinden het belangrijk dat de leerlingen zelf vragen stellen en een ontdekkende houding aannemen. Zoals beschreven in het hoofdstuk over vakoverstijgend en thematisch werken, verschilt het tussen de initiatieven op welke manier en in welke mate zij dit doen.

Een nieuwsgierige houding is het verlangen om nieuwe informatie te zoeken en te verwerven (Post & Walma van der Molen, 2018). Het werkt voor zowel volwassenen als kinderen motiverend en bevordert het leren. Om regelmatig nieuwsgierig gedrag te laten zien, is het nodig dat leerlingen zich bewust zijn van het belang van een nieuwsgierige houding voor hun eigen leren, dat ze plezier ervaren aan het stellen van nieuwsgierige vragen, dat zij het gevoel hebben hier vaardig in te zijn en dat leerlingen ervaren dat zij vanuit de omgeving worden gestimuleerd en gewaardeerd in het stellen van nieuwsgierige vragen (Walma van der Molen, 2020). In het dagelijks leven vragen kinderen zich van alles af, maar associëren deze vragen veelal niet met dat wat zij op school leren. Post (2019) en Walma van der Molen (2020) schrijven dat als in de dagelijkse lespraktijk aandacht is voor de eigen vragen en gedachten van leerlingen, kinderen dit ook anders zullen gaan zien en ook meer ontdekkend gaan leren.

In eerder onderzoek hebben Post en Walma van der Molen (2018) een vragenlijst ontwikkeld om te meten welke opvattingen kinderen hebben over nieuwsgierigheid. Zij onderscheiden hierin zeven componenten. De vragenlijst van Post en van der Molen (2018) is betrouwbaar gebleken bij afname onder leerlingen in groep 5, 6, 7 en 8. De onderzoekers noemen dat zij verwachten dat de vragenlijst ook goed toepasbaar is voor leerlingen tot ongeveer 15 jaar. Uit ons onderzoek is gebleken dat dit inderdaad zo is.

Uit de vragenlijst van Post en Walma van der Molen (2018) hebben we drie componenten geselecteerd en opgenomen in de vragenlijst voor leerlingen van 10-14 initiatieven:

1. **Perceptie van persoonlijk belang** meet of kinderen ervaren dat nieuwsgierigheid positieve uitkomsten heeft op de eigen leerprestaties en of het hen een aangenaam gevoel geeft.
2. **Self-efficacy** meet in hoeverre kinderen zeker zijn over hun capaciteiten als vraagsteller/uitlegzoeker.
3. **Perceptie van maatschappelijke relevantie** meet of kinderen de waarde van nieuwsgierige denkers voor de samenleving ervaren.

We hebben geanalyseerd in hoeverre de nieuwsgierige houding van 10-14-leerlingen afwijkt van die van andere Nederlandse basisschoolleerlingen uit groep 7 en 8. Hierin zien we dat de verschillen minimaal zijn. De leerlingen van 10-14 onderwijs uit groep 7 en 8 scoren daarmee vergelijkbaar met leerlingen uit groep 7 en 8 van negen andere Nederlandse basisscholen.

Uit het onderzoek van Post en Walma van der Molen (2018) blijkt dat de nieuwsgierige houding van leerlingen significant afneemt naarmate zij in hogere klassen van het basisonderwijs komen. De afname tussen groep 7 en 8 is niet duidelijk zichtbaar binnen de 10-14 initiatieven. Wel zien we dat de score van leerlingen voor perceptie van persoonlijk belang in klas 2 en self-efficacy in klas 1 significant lager is dan in groep 7. Voor de scores op perceptie van maatschappelijke relevantie zien we geen significante afname naarmate leerlingen in hogere klassen komen. Dit kan er mogelijk op duiden dat de nieuwsgierige houding van leerlingen binnen 10-14 onderwijs wordt geprikkeld en leerlingen deze houding vast kunnen houden als zij ouder worden.

De afname tussen groep 7 en 8 zoals Post en Walma van der Molen (2018) vinden, zien we dus niet bij 10-14 leerlingen. Voor de hogere klassen zien we wel dat de nieuwsgierige houding van leerlingen significant afneemt. Naarmate leerlingen ouder worden lijkt de nieuwsgierigheid af te nemen. Ze scoren minder hoog op perceptie van persoonlijk belang, self-efficacy en perceptie van maatschappelijk belang. Als we de gemiddelde scores vergelijken van leerlingen van wie we zowel een voormeting als een nameting hebben, zien we dat er een afname is in het stellen van nieuwsgierige vragen naarmate leerlingen ouder worden. De gemiddelden lagen voor elke schaal significant hoger in de voormeting dan in de nameting.

Op de 10-14 initiatieven hadden de leerlingen tijdens de voormeting gemiddeld een positievere houding ten aanzien van nieuwsgierige vragen stellen dan tijdens de nameting. Dit verschil kan wellicht verklaard worden doordat er ten tijde van de nameting meer oudere leerlingen op de initiatieven zaten dan ten tijde van de voormeting.

Concluderend kunnen we stellen dat leerlingen op 10-14 onderwijs niet verschillen in hun houding ten aanzien van nieuwsgierige vragen stellen staan in vergelijking met andere Nederlandse basisschool-leerlingen. Het lijkt erop dat 10-14 leerlingen deze houding wel wat langer vasthouden dan andere Nederlandse basisschoolleerlingen, in ieder geval tot groep 8. Daarna zien we dat, ook bij 10-14 leerlingen, de houding ten opzichte van het stellen van nieuwsgierige vragen stellen afneemt naarmate de leerlingen ouder worden. Dit is in lijn met eerder onderzoek.

8.4 Motivatie-oriëntatie

Bij motivatie-oriëntatie onderscheiden we twee componenten:

- **Ontwikkelingsgerichte motivatie-oriëntatie** gaat over de motivatie van een leerling om ergens beter in te worden of meer begrip te krijgen. Leerlingen vinden het plezierig om voor persoonlijk gebruik nieuwe vaardigheden en taken te leren beheersen (Dweck & Legget, 1988).
- **Prestatievermijdende motivatie** gaat over de wens om te voorkomen dat anderen mogelijke incompetentie zien (Elliot, 1999).

In de vragenlijst zijn vragen gesteld over beide componenten. De vragenlijst is overgenomen uit onderzoek van Post en Walma Van der Molen (2018). De leerlingen van 10-14 initiatieven scoren gemiddeld hoger op ontwikkelingsgerichte motivatie-oriëntatie dan op prestatievermijdende motivatie. We zien dat leerlingen uit groep 7 en 8 gemiddeld iets hoger scoren op ontwikkelingsgerichte motivatie-oriëntatie dan leerlingen uit klas 1 en 2. Leerlingen uit groep 7 en 8 scoren gemiddeld iets lager op prestatievermijdende motivatie in vergelijking met leerlingen uit klas 1 en 2. Dit doet vermoeden dat de motivatie-oriëntatie verandert naarmate leerlingen ouder worden.

Als we kijken hoe leerlingen zich hebben ontwikkeld die de vragenlijst bij zowel de voormeting als de nameting hebben ingevuld, zien we dat leerlingen in groep 7 en 8 significant hoger scoorden op ontwikkelingsgerichte motivatie dan bij de nameting, in klas 1 of 2. Voor prestatievermijdende motivatie zien we hetzelfde patroon maar dan andersom. Hier scoorden leerlingen lager op tijdens de voormeting en juist hoger bij de nameting.

Uit onderzoek van Post en Walma-Van der Molen (2018) blijkt dat motivatie-oriëntatie samenhangt met de houding van leerlingen ten aanzien van het stellen van nieuwsgierige vragen. De componenten persoonlijke neiging en maatschappelijke relevantie laten een negatieve samenhang zien met prestatievermijdende motivatie. Dat houdt in dat leerlingen die ervaren dat nieuwsgierigheid positieve uitkomsten heeft op de eigen leerprestaties of hen een aangenaam gevoel geeft en leerlingen die waarde van nieuwsgierige denkers voor de samenleving ervaren, een lagere prestatievermijdende motivatie hebben. De nieuwsgierige houding van leerlingen is voorspellend voor de motivatie-oriëntatie van leerlingen.

Dit patroon zien we ook terug in de scores van de 10-14 leerlingen. Uit de analyses blijkt dat ontwikkelingsgerichte motivatie-oriëntatie samenhangt met de drie onderdelen van nieuwsgierige vragen stellen (perceptie van persoonlijk belang, self-efficacy en perceptie van maatschappelijk belang). Dat betekent dat als leerlingen gemotiveerd zijn om ergens beter in te worden of meer begrip in te krijgen en graag nieuwe vaardigheden of taken leren, zij ook een positievere houding hebben ten aanzien van het stellen van nieuwsgierige vragen. En ook andersom, bij een lagere motivatie zal ook de houding ten aanzien van het stellen van nieuwsgierige vragen lager zijn.
Ook prestatievermijdende motivatie hangt samen met twee onderdelen van nieuwsgierige vragen stellen, namelijk perceptie van persoonlijk belang en self-efficacy. Deze samenhang is negatief, wat betekent dat leerlingen met een hogere prestatievermijdende motivatie-oriëntatie veelal een negatievere houding hebben ten aanzien van het stellen van nieuwsgierige vragen.

Concluderend stellen we dat de ontwikkelingsgerichte motivatie-oriëntatie van leerlingen in 10-14 onderwijs over het algemeen hoger is dan hun prestatievermijdende motivatie-oriëntatie. Over de tijd zien we dat de ontwikkelingsgerichte motivatie-oriëntatie afneemt en dat de prestatievermijdende

motivatie-oriëntatie toeneemt bij leerlingen in klas 1 en 2 ten opzichte van groep 7 en 8. Dit is in lijn met andere onderzoeken onder leerlingen in dezelfde leeftijdsfase. Ook daaruit blijkt dat de motivatie-oriëntatie van leerlingen afneemt naarmate zij ouder worden (Saunders, 2013; van Rooijen, Korpershoek, Vugteveen, Timmermans & Opdenakker, 2016). De motivatie-oriëntatie van leerlingen laat een samenhang zien met hun houding ten aanzien van nieuwsgierige vragen stellen. Een hogere ontwikkelingsgerichte motivatie-oriëntatie hangt samen met een positievere houding ten aan zien van nieuwsgierige vragen stellen, en andersom. Een hogere prestatievermijdende motivatie-oriëntatie hangt samen met een negatievere houding ten aan zien van nieuwsgierige vragenstellen, en andersom. Deze uitkomsten zijn in lijn met eerder onderzoek.

8.5 Samenvatting

Over het algemeen zien we geen duidelijke effecten van 10-14 onderwijs op de mindset, houding ten aanzien van nieuwsgierige vragenstellen en motivatie-oriëntatie van leerlingen. De meeste initiatieven beogen met hun onderwijsconcept dat bij de leerlingen een positieve ontwikkeling wordt gestimuleerd. Dat zien we in de uitkomsten op de vragenlijsten niet terug. Net als in ander, vergelijkbaar onderzoek zien we dat de scores van leerlingen op deze onderdelen juist afnemen naarmate leerlingen ouder worden. Verschillende van deze ontwikkelingen zijn te wijten aan de adolescentie, maar vertonen ook samenhang met de overstap van po naar vo. Gezien het streven naar een meer soepele overgang po-vo, zouden we verwachten dat deze dalingen minder sterk zouden zijn bij de leerlingen van 10-14 initiatieven. Op basis van deze resultaten kunnen we niet stellen of deze afname binnen 10-14 minder sterk is dan bij andere vormen van onderwijs. Hiervoor is meer vergelijkend onderzoek nodig.

9 Algemene succesfactoren en knelpunten

Na verschillende aspecten van het 10-14 onderwijs te hebben beschreven, kijken we in dit hoofdstuk naar de opbrengsten van het onderwijs als geheel. Eerst bespreken we de opbrengsten van 10-14 onderwijs en de succesfactoren zijn (8.1). Vervolgens bespreken we de knelpunten die in de gesprekken met betrokkenen zijn genoemd (8.2).

9.1 Opbrengsten van 10-14 onderwijs en succesfactoren

De afgelopen drie jaar is steeds duidelijker geworden wat de opbrengst van 10-14 onderwijs is. In de eerste plaats kijken we natuurlijk wat het oplevert voor de leerlingen. Vervolgens is het interessant om te kijken naar de opbrengsten voor de leraren en de initiatieven.

Opbrengsten voor de leerlingen
In gesprekken met alle betrokkenen hebben we gevraagd naar de belangrijkste opbrengsten van 10-14 onderwijs. Uitstel van de schoolkeuze en geleidelijke overgang van primair naar voortgezet onderwijs werden genoemd als unieke opbrengsten van 10-14 onderwijs. Daarom gaan we daar eerst op in. Vervolgens bespreken we andere aspecten, die kenmerkend zijn voor 10-14 onderwijs, maar niet uniek: de vernieuwing van de onderwijsconcepten, de relatie tussen leraar en leerlingen en de leerresultaten.

Uitstel schoolkeuze
Bij de meeste 10-14 initiatieven hebben de leerlingen meer tijd om uit te vinden welk onderwijstype het beste bij hen past. Veel leerlingen vinden dat prettig. *"Je hebt meer tijd om door te groeien als je dat nodig hebt,"* zoals een leerling van het Tiener College Gorinchem zegt. Leerlingen verwachten dat ze daardoor meer kans hebben om terecht te komen op het onderwijstype dat het beste bij hen past. Ouders geven in de vragenlijst aan dat dit ook veel rust geeft. Een ouder van Onderwijsroute 10-14 benoemt dit als: *"Mijn kind krijgt rust en ruimte om te groeien en rijpen".*
Spring High en 10-15 Agora Groesbeek bieden leerlingen de mogelijkheid om ook na hun 14e dit type onderwijs te blijven volgen. Leerlingen waarderen het dat hen een 'zoektocht' bespaart blijft naar een school voor voortgezet onderwijs. Ze zitten nu op een school die hen bevalt, dus het is prettig dat ze daar kunnen blijven.

Geleidelijke overgang met doorlopende leerlijn
De overgang tussen primair en voortgezet onderwijs vindt op 10-14 onderwijs niet van het ene op het andere moment plaats, maar geleidelijk. *"Ik kan nu al wennen aan hoe het straks is op vmbo, dat maakt het veel leuker,"* zegt een leerling van de Tienerschool Groningen. Voor kinderen die op de basisschool het plezier in leren verloren hadden, zorgt de overstap naar 10-14 onderwijs voor nieuw perspectief. Interessant is dat deze kinderen (en hun ouders) niet de overgang naar het voortgezet onderwijs willen *uitstellen* maar *faseren*. Ze weten al dat ze naar het vmbo gaan en willen liefst al eerder die overstap maken, maar dan wel stap voor stap. Hetzelfde geldt voor de leerlingen van de Zuider gymnasium-basisschool. Al op heel jonge leeftijd is duidelijk dat het gymnasium bij hen past. Maar ze hebben nog wel tijd nodig om daar naartoe te groeien.

Onderwijsconcept
Het onderwijsconcept van de 10-14 initiatieven was een belangrijke reden voor leerlingen en ouders om ervoor te kiezen. Veel van de genoemde opbrengsten hebben dan ook te maken met het

onderwijsconcept. Zo zijn leerlingen er positief over dat ze zelf keuzes kunnen maken. *"Het gaat niet alleen over taal en rekenen, ik mag hier doen wat mij interesseert,"* zegt een leerling van 10-15 Agora Groesbeek. Leerlingen van verschillende initiatieven kunnen al vroeg beginnen met verschillende moderne vreemde talen. Zo kunnen ze op Spring High kiezen uit Spaans, Frans of Duits.
Veel initiatieven geven de leerlingen meer eigen verantwoordelijkheid. Het onderwijs is sterk gepersonaliseerd en leerlingen hebben inspraak bij het vaststellen van de onderwijsdoelen. Ook dit geldt niet uitsluitend voor 10-14 onderwijs, maar leerlingen noemen het wel als één van de belangrijkste pluspunten van hun school. Zij, hun ouders en de leraren typeren de opbrengst van het onderwijs vaak met woorden waar 'zelf' in voorkomt: zelfstandigheid, zelfvertrouwen, zelfverzekerd, zelfbewust. Een ouder van Spring High verwoordt dit in de vragenlijst als: "hij krijgt vertrouwen in zijn eigen kunnen en inzicht en verantwoordelijkheid in zijn leerproces en werkhouding."

Relatie met leraren en medeleerlingen
Op de 10-14 initiatieven staan leerlingen er niet alleen voor, is hun ervaring. De relatie met de leraren en met andere leerlingen is goed. Sommige leerlingen noemen dit als eerste als hen gevraagd wordt wat ze fijn vinden aan de school. Op hun vorige school voelden ze zich niet thuis en nu wel. *"Ik voel me hier gezien,"* zegt een leerling van de Zuider Gymnasiumbasisschool. Een vader van een andere leerling van dezelfde school verwoordt het precies zo. *"Mijn zoon voelt zich nu gezien, dat was op de vorige school niet zo. Je ziet wat het met hem doet, hij is veel gelukkiger. Ik heb opeens een ander kind thuis."* Ouders van andere initiatieven hebben vergelijkbare ervaringen.
Niet alleen de relatie met de leraar, maar ook de relaties tussen leerlingen onderling worden gezien als een sterke kant van 10-14 onderwijs. Verscheidene leerlingen zeggen dat er niet wordt gepest, terwijl dat op de vorige school wel zo was. Samenwerkend leren speelt hierbij een rol, denken leerlingen. Leerlingen van verschillende initiatieven vinden dat leerlingen daardoor goed met elkaar om kunnen gaan. *"Leerlingen blijven meer in hun eigen groep, met hun eigen vrienden. Dat is op deze leeftijd super belangrijk,"* zegt een leraar van Spring High.

Tegengaan segregatie
Naast uitstel van schoolkeuze hoort ook het tegengaan van segregatie bij gelijkekansen-beleid. Bij twee initiatieven zien we dit het duidelijkst: Spring High en de Zuider gymnasiumbasisschool. De schoolleiding van Spring High constateert dat het initiatief heeft bijgedragen aan het tegengaan van segregatie. De school bevat veel verschillende soorten bevolkingsgroepen, terwijl de overgang naar de middelbare school veelal zorgt voor segregatie. Dit was geen hoofddoel van het initiatief, maar stond wel in het businessplan als doelstelling. De Zuider gymnasiumbasisschool streeft naar een instroom van tenminste 50 procent uit Rotterdam-Zuid, waar relatief veel armoede is en de onderwijskansen minder gunstig zijn dan in het noorden van de stad. Dat vraagt om een gericht wervingsbeleid, aangezien het gymnasium ook een regionale functie heeft. Op deze manier wil de Zuider gymnasiumbasisschool voorkomen dat het gymnasium alleen toegankelijk is voor een select publiek. [4]

Leerresultaten
Wat betekent 10-14 voor de schoolloopbaan van leerlingen? Bij de meeste initiatieven is het nog te vroeg om daar goed zicht op te hebben. Leraren waarschuwen er voor dat een vergelijking met andere scholen lastig is. Een leraar van de Zuider Gymnasiumbasisschool: *"Veel hoogbegaafde kinderen ronden hun opleiding niet af op het niveau dat voor hen haalbaar is. Als dat de meerderheid van onze leerlingen wel lukt, is dat een succes."*

[4] Zie ook de kamerbrief over de beleidsagenda tegen segregatie in het funderend onderwijs van 18 december 2020.

Opbrengsten voor de leraren
Veel leraren hebben een bewuste keuze gemaakt om bij een 10-14 initiatief te gaan werken. Wat heeft het hen gebracht? Volgens de leraren zelf zijn de belangrijkste opbrengsten dat ze zich hebben ontwikkeld in hun vak en dat ze een betere relatie hebben met de leerlingen.

Ontwikkeling als leraar
Lesgeven op een 10-14 initiatief vraagt expertise, creativiteit, de bereidheid jezelf te ontwikkelen als docent. Het is veeleisend werk, maar de leraren zien het liever als uitdagend. Een coach van 10-15 Agora Groesbeek vertelt dat ze 's avonds kapot thuis komt, maar dat ze er meer energie uithaalt dan ze erin stopt. Een leraar van het Tienercollege Noordoostpolder: *"In het reguliere onderwijs heb ik het gevoel dat ik in een stoptrein zit en er op de rem wordt gedrukt, hier voelt het lesgeven alsof je in een intercity zit die lekker doorrijdt."*
Leraren vinden het bevredigend zelf hun onderwijs te kunnen ontwikkelen. Doordat de vakkenstructuur wordt doorbroken, doen ze dat vaak samen met collega's van andere secties. Een leraar van Spring High: *"Als leraar ben je hier geen Einzelgänger, maar je voelt je wel autonoom."* Bovendien ontwikkelen po- en vo-leraren samen het onderwijs en ze geven samen les. Dit werkt als een professionele leergemeenschap. Deze (intensieve) samenwerking in het team waarderen leraren. Een leraar van Onderwijsroute 10-14: *"Ik zit niet opgesloten in mijn eigen vak en mijn methode, ik krijg hier alle ruimte om binnen thema's en projecten te werken."*

Relatie met de leerlingen
De band met de leerlingen is hechter, vinden de meeste leraren. Je staat niet voor een groep, maar naast individuele leerlingen. Daardoor krijg je veel eerder een persoonlijke band, is de ervaring van de leraren van de meeste initiatieven. Er is intensiever contact en meer betrokkenheid. Een leraar van de LeerOnderneming verwoordt dit in de vragenlijst als: *Ik ben tevreden over de coaching en begeleiding die ik leerlingen als leerkracht kan geven. Er is tijd en ruimte voor alle kinderen bij ons op school.*Vooral vo-docenten voelen dit voordeel. Ze geven niet elk uur les aan een andere groep leerlingen, maar horen bij één groep. Dit geldt niet voor alle vo-docenten. Sommigen geven slechts enkele lessen aan 10-14 en de rest op hun reguliere vo-school.
Gepersonaliseerd leren is vanzelfsprekend geworden voor de leraren van de meeste 10-14 initiatieven. Sommigen vinden dat ze meer inzicht hebben gekregen in wat ertoe doet bij differentiatie. Ze moeten veel schakelen tussen verschillende niveaus en leeftijden en doen daardoor voortdurend nieuwe ervaringen op met differentiatie.

9.2 Succesfactoren

Waar zijn de opbrengsten van 10-14 onderwijs aan te danken? Die vraag is voorgelegd aan alle betrokkenen. Ze noemen een aantal algemene succesfactoren, die volgens hen verschillende opbrengsten van 10-14 onderwijs verklaren. We onderscheiden aspecten die met de organisatie van 10-14 te maken hebben en aspecten van het onderwijs zelf. We beperken ons tot factoren die door meerdere initiatieven zijn genoemd.

Organisatie van het initiatief
- **Kleinschaligheid** – Leraren zijn enthousiast over de kleinschaligheid van de initiatieven. *"Hier heb je een klein team met gemotiveerde docenten. Daardoor komt er sneller iets van de grond,"* zegt een leraar van Tiener College Corinchem. Over SOOOOL 10-14: *"Omdat de school zo klein is, is de*

organisatie heel wendbaar en er zijn korte lijnen." Ook ouders schrijven het succes van 10-14 onderwijs onder meer toe aan de kleinschaligheid. Daardoor is er veel (individuele) aandacht voor elk kind. *"Op Spring High kent iedereen elkaar en er is aandacht voor elk kind. De coaching is veel intensiever dan op een reguliere vo-school."* Ook ouders van de Tienerschool Groningen en Tienerschool Sneek hechten erg aan de kleinschaligheid: *"Het gaat hier echt om het kind, ieder kan op zijn eigen niveau aan de slag"*.

- **Enthousiast personeel –** De schoolleiding van veel initiatieven wijst erop dat de leraren en coaches zeer gemotiveerd en enthousiast zijn. Dat is absoluut een voorwaarde van 10-14 onderwijs volgens de schoolleiding, want 10-14 onderwijs vraagt veel van het onderwijzend personeel. De geïnterviewden van SOOOOL 10-14 denken dat het initiatief van de grond gekomen is door enthousiasme van directeuren en leerkrachten. Een leraar van het Tienercollege Noordoostpolder: *"De leraren zijn hier gemotiveerder, door de andere benadering van de leerlingen. Iedereen die hier werkt heeft de motivatie om dit onderwijs neer te zetten en om leerlingen intensief te coachen."* Door dit enthousiasme zijn de leraren graag bereid te investeren in de ontwikkeling van het onderwijs. Ook ouders noemen het personeel als iets waar ze heel tevreden over zijn. Een ouder van Tienercollege Noordoostpolder zegt bijvoorbeeld: "hoge mate van betrokkenheid en professionaliteit van docenten."
- **Voortraject –** Bij de eerste gesprekken met de initiatieven werd duidelijk dat een goede voorbereiding het halve werk is. Dit is de ervaring van onder meer Onderwijsroute 10-14 en het NOVA Tienercollege. In Zwolle heeft men echt de tijd genomen met een voortraject van tweeënhalf jaar. In die periode is goed nagedacht over de inrichting van het concept, waarbij gebruik is gemaakt van wetenschappelijk onderzoek. In ieder geval voorkom je daarmee dat je gaat vernieuwen via 'trial and error'. Ook op het NOVA Tienercollege is er een uitvoerig voorbereidingstraject geweest. De betrokkenen van dit initiatief noemen dit een belangrijke succesfactor.
- **Eén bestuur voor po en vo –** Bij de initiatieven waar po en vo onder een bestuur vallen, merkt men de voordelen. In feite behoren de scholen dan tot dezelfde organisatie. Samenwerking, scholing en besluitvorming is dan makkelijker te organiseren.

Onderwijsconcept

- **Maatwerk voor de individuele leerling –** Leerlingen worden serieus genomen op 10-14 initiatieven. De schoolleiders van verschillende initiatieven wijzen hierop. Voor een deel is dit te danken aan de kleinschaligheid van de initiatieven, maar ook aan de onderwijsvisie. *"Kinderen worden hier serieus genomen en ze leren zichzelf serieus te nemen,"* zegt de schoolleiding van de Tienerschool Sneek. Serieus nemen betekent ook dat wordt gekeken naar de talenten van elk kind. Niet alleen cognitieve talenten, maar ook sportieve en creatieve. Ook door de LeerOnderneming en Tienercollege Noordoostpolder wordt dit benadrukt. Leerlingen zelf merken dit ook. *"Elke leraar weet wat voor kind je bent, ze kennen je persoonlijk,"* zegt een leerling van Onderwijsroute 10-14. Ouders valt het ook op dat er veel aandacht is voor wat individuele leerlingen nodig hebben. *"Mijn kind krijgt elk vak individueel op het niveau dat mijn kind aan kan, dus er zijn meer mogelijkheden."*, zo zegt een ouder van Spring High in de vragenlijst.
- **Autonomie en zelfsturing –** De leraren van 10-14 initiatieven zien het gepersonaliseerde karakter van het onderwijs als een succesfactor, omdat het de leerlingen autonomie biedt en eigenaarschap bevordert. Leerlingen van SOOOOL 10-14 noemen als voorbeelden: je mag zelf bepalen wat je op een dag gaat doen, je mag alles zelf ondernemen, je mag onderzoeken en samenwerken. Een leerling van Onderwijsroute 10-14 verwoordt dit ook mooi: *"de vrijheid, in waar je wilt zitten en op welke manier je je werk maakt."*. Leerlingen werken in eigen tempo en leren planningsvaardigheden om met die vrijheid om te kunnen gaan. Autonomie wordt onder meer sterk gewaardeerd vanwege

de achtergrond van veel 10-14 leerlingen. Ze zijn vastgelopen in het reguliere onderwijs en krijgen in het 10-14 onderwijs de controle over hun eigen leren terug.

- **Uitdagend onderwijs –** Het onderwijs op de 10-14 initiatieven is uitdagend. *"In sociaal opzicht is er geborgenheid, bij het leren uitdaging,"* zegt een ouder van Tienerschool Sneek. De 'challenges' van 10-15 Agora Groesbeek worden letterlijk als een uitdaging gezien. Die uitdaging zijn leerlingen op de reguliere basisschool kwijtgeraakt, doordat het onderwijs niet bij hen aansluit, qua niveau of interessegebied. Bij de Zuider gymnasiumbasisschool krijgen hoogbegaafde leerlingen weer intellectuele uitdagingen. Hetzelfde geldt voor de Tienerschool Groningen, ook al gaat het daar meer om praktische uitdagingen.

9.3 Knelpunten en zorgen

Naast alle opbrengsten en positieve ervaringen zijn er ook knelpunten en zorgen rondom de ontwikkeling van 10-14 onderwijs. We bespreken eerst de knelpunten in wet- en regelgeving, vervolgens de knelpunten bij het borgen van de kwaliteit van het onderwijs.

Knelpunten wet- en regelgeving

De initiatieven ervaren verscheidene knelpunten in de wet- en regelgeving. Al vanaf het begin van het project werden de initiatieven met deze knelpunten geconfronteerd. De meeste gelden nog steeds. Alleen bij het eerste knelpunt zijn belangrijke vorderingen gemaakt. We noemen ze hier nogmaals en vermelden ook relevante ontwikkelingen in het beleid om iets aan deze knelpunten te doen.

- **Bevoegdheden van leraren –** In het Nederlandse onderwijs is het niet toegestaan om met een bevoegdheid voor primair onderwijs les te geven in het voortgezet onderwijs en vice versa. Omdat bij veel initiatieven po- en vo-leerlingen in gemengde samenstelling les krijgen (zie hoofdstuk 5), hebben de leraren dus eigenlijk een dubbele bevoegdheid nodig. Slechts enkele leraren hebben die. Dit knelpunt is fundamenteel, omdat het raakt aan de essentie van 10-14 onderwijs: een flexibele overgang tussen po en vo. Om die reden heeft de minister een experiment Teambevoegdheid gestart.[5] Dit houdt in dat het team, dat 10-14 onderwijs geeft, gezamenlijk de benodigde bevoegdheden bezit, zonder dat dit hoeft te gelden voor elke individuele leraar. Leraren blijven in dienst van de school van het type onderwijs (po of vo) waarvoor zij bevoegd zijn. Vijf van de twaalf initiatieven nemen deel aan dit experiment, samen met vijf recentelijk gestarte 10-14 initiatieven (die niet deelnemen aan dit monitor-onderzoek).
- **Verschillende CAO's –** De CAO's voor het po en vo verschillen. Dat heeft onder andere gevolgen voor de salariëring van de leraren. Leraren met een bevoegdheid voor po of vo krijgen een verschillende waardering voor dezelfde werkzaamheden. Hiervoor is op korte termijn geen oplossing in zicht. De initiatieven constateren dat het verschil in CAO's de samenwerking weliswaar niet onmogelijk maakt, maar wel een sta in de weg is voor gelijkwaardigheid van alle leraren binnen het team.
- **Gescheiden geldstromen –** Geldstromen vanuit het po en vanuit het vo zijn gescheiden en de bestedingsruimte voor het po en vo verschilt. Dit leidt tot extra administratieve last. De financiële verantwoording vindt gescheiden plaats: de kosten voor het po-deel naar de po-besturen, de kosten voor vo naar vo-besturen. Hetzelfde geldt voor de verantwoording naar de medezeggenschapsraad. Het helpt als het primair en voortgezet onderwijs onder één bestuur vallen. Voor de initiatieven waar dat niet het geval is, is nog geen structurele oplossing in zicht.

[5] Beleidsregel experiment teambevoegdheid voor 10-14 onderwijs, van 5 mei 2020. https://wetten.overheid.nl/BWBR0043452/2020-05-05

- **BRIN-nummer** – De initiatieven hebben geen eigen BRIN-nummer. Zij vallen deels onder een po-school en deels onder een vo-school. Daarom is er geen aparte MR voor de initiatieven en is er geen goede afspiegeling van onderwijsresultaten per BRIN-nummer. Dat is lastig in de communicatie met officiële instanties als DUO. Geautomatiseerde systemen kunnen 10-14 initiatieven niet plaatsen. Dat leidt tot foutmeldingen en dat kost de projectleiders extra werk. Sinds kort is via DUO de Registratie Instellingen en Opleidingen (RIO) toegankelijk, waarin scholen zelf kunnen aangeven hoe ze in de praktijk zijn georganiseerd. Daarin kan ook het 10-14 aanbod worden opgenomen. RIO bevat gegevens over het voortgezet onderwijs, het primair onderwijs volgt nog.
- **Eindtoets en schooladvies –** Binnen 10-14 onderwijs komt de eindtoets op een onlogisch moment. Het is nu geen eindtoets, maar een tussentoets. Zo communiceren verschillende initiatieven dat met ouders en leerlingen. Wel zijn er mogelijkheden om creatief om te gaan met deze verplichting. Maar toch: leerlingen voelen de druk van de toets en het advies staat wel zwart op wit in het systeem. Om leerlingen een goede score te laten halen, helpt gerichte voorbereiding. *"Je bent in feite bezig met 'teaching to the test'."* Leraren vrezen dat dit het leerplezier van de leerlingen schaadt.

  De minister maakt geen uitzondering op de verplichting om een eindtoets af te nemen. Hij hecht eraan dat ook de 10-14 initiatieven gebruik blijven maken van een gestandaardiseerde toets, zodat duidelijk wordt waar de leerlingen staan in hun ontwikkeling en leerlingen ten alle tijden kunnen uitstromen. Wel is het mogelijk gemaakt dat besturen bij de leerlingen binnen de 10–14-initiatieven een andere toets kunnen afnemen dan bij leerlingen op de 'reguliere' school.
- **Toezicht –** In het huidige toezicht bezoekt de Inspectie de po- en vo-scholen apart, op verschillende momenten. Dat komt omdat de 10-14 initiatieven juridisch gezien geen zelfstandige scholen zijn. Daarom ziet de Inspectie 10-14 initiatieven niet als een op zichzelf staand object van toezicht. Zij kan vanuit haar waarborgfunctie maar beperkt toezicht houden op 10-14 initiatieven, namelijk op het niveau van de po- of vo-school waarvan het 10-14 initiatief onderdeel uitmaakt. Zij kan wel thematische onderzoeken uitvoeren in relatie tot het stelsel en vanuit een agenderende rol. In 2020 heeft de Inspectie een themaonderzoek gedaan naar de initiatieven als geheel.

Borgen van kwaliteit

Behalve de knelpunten en zorgen die eerder in dit rapport zijn genoemd, zijn er enkele algemene zaken die te maken hebben met het borgen van de kwaliteit van het 10-14 onderwijs. Enkele aandachtspunten: aannamebeleid van leerlingen, personeelsbeleid, communicatie met ouders en vastleggen afspraken en werkwijzen. Een terugkerend thema daarbij is: zorg voor voldoende duidelijkheid voor alle partijen. We bespreken kwesties die bij meerdere initiatieven zijn geconstateerd.

Leerlingenpopulatie – De meeste 10-14 initiatieven hebben geen doorsnee-populatie. Bij sommige initiatieven heeft dit te maken met de doelgroep (bijvoorbeeld de Tienerschool Groningen of de Zuider gymnasiumbasisschool). Bij andere met de motieven waarom ouders en leerlingen kiezen voor het 10-14 onderwijs. Bij een deel van de leerlingen is dit een negatieve keuze: ze waren niet tevreden op hun vorige basisschool. Dit kan ertoe leiden dat er veel leerlingen met gedragsproblemen bij elkaar in de groep zitten. Dit was bijvoorbeeld bij SOOOOL 10-14 het geval. Dat maakte het eerste jaar pittig. Inmiddels spelen negatieve keuzemotieven daar een minder grote rol en zijn er meer leerlingen en ouders die bewust voor het onderwijsconcept van SOOOOL 10-14 kiezen. Ook bij 10-15 Agora Groesbeek en Tienercollege Noordoostpolder vroegen ouders zich af of het succes van het initiatief niet bedreigd zou worden door de 'zwaarte' van de leerlingenpopulatie. Enkele initiatieven willen vanwege de (te) grote zorgproblematiek de intakeprocedure aan passen of hebben dat al gedaan. Het gaat om het Tiener College Gorinchem, Tienerschool Sneek en De Overstap. Anders komen er te veel kinderen naar het 10-14 onderwijs die vroeger naar een vorm van speciaal onderwijs zouden zijn gegaan.

Personeelsbeleid – Lesgeven op een 10-14 initiatief vraagt veel van de leraren. Ze zijn vaak meer coach dan leraar en bij de meeste initiatieven hebben ze ook een actieve rol in het ontwikkelen van methoden en materiaal. Dit vraagt veel expertise en inzet. Tijdens de looptijd van het onderzoek is herhaaldelijk geconstateerd dat zulke leraren niet makkelijk te vinden zijn, zeker in tijden van een lerarentekort. Ook het vinden van vervanging is soms een probleem, zeker tijdens de corona-pandemie. Als het intern wordt opgelost, gaat dit ten koste van de ambulante tijd van coaches en is daarmee een bedreiging voor de kwaliteit van het onderwijs. Bij de laatste gespreksronde werden er door de initiatieven minder zorgen geuit over het personeelsbeleid.

Communicatie met ouders – Ouders hebben er behoefte aan goed op de hoogte te worden gehouden van de ontwikkeling van hun kinderen. Initiatieven werken met een leerlingvolgsysteem, maar het is voor ouders niet altijd duidelijk hoe dit werkt. Bij sommige initiatieven vinden enkele ouders het lastig om zicht te krijgen op de vorderingen van hun kinderen. Zo worden op de Tienerschool Sneek geen toetsen afgenomen en het leerlingvolgsysteem is nog in ontwikkeling. Ouders vragen zich af: naar welke school kan mijn kind straks? Ze waarderen de focus op persoonlijke ontwikkeling, maar maken zich ook zorgen over de overstap naar het reguliere voortgezet onderwijs.
Een andere zorg is de manier van werken in het reguliere voortgezet onderwijs. Een voorbeeld: op de LeerOnderneming krijgen leerlingen geen huiswerk, maar na de overstap naar het vo zal dat wel zo zijn. Zijn de leerlingen daarop voorbereid? In een enkel geval zijn er ook zorgen over de overgang *tijdens* het 10-14 onderwijs. Bij De Overstap zien ouders een verschil in de coaching tussen groep 7/8 en de eerste jaren van het vo. De overgang is minder soepel dan ze hadden gehoopt.
Zolang de leraren en coaches de ouders informeren en duidelijk maken dat sommige zaken in ontwikkeling zijn, scheelt dat. Ouders zeggen er begrip voor te hebben dat niet alles in één keer lukt. *"We zien het niet als iets dat fout gaat, maar als een leerproces,"* zegt een vader over de begeleiding door de mentor op Spring High. Voor 10-15 Agora Groesbeek geldt hetzelfde. Ouders zien dat coaches soms nog zoekende zijn, bijvoorbeeld in het doseren van sturing en leerlingen vrij laten.

Vastleggen van werkwijzen en afspraken – Bij de ontwikkeling van 10-14 onderwijs gaat veel aandacht uit naar de ontwikkeling van de inhoud van het onderwijs. Dit is begrijpelijk in de beginfase, maar het is tevens noodzakelijk om werkwijzen en producten toegankelijk te beschrijven. Bij sommige initiatieven is dit een serieus aandachtspunt. Een jaar geleden constateerden leraren op het Tiener College Gorinchem dat kernconcepten niet goed gedocumenteerd zijn.
Leraren van de Tienerschool Sneek vergelijken de ontwikkeling van 10-14 onderwijs met een achtbaan. Omdat de school in de opstartfase is, loopt er ontzettend veel. Sommige dingen gaan fantastisch, andere dingen lopen soms niet: bijvoorbeeld het mailsysteem, bepaalde structuren, ICT-omgevingen, documentatie. Inmiddels hebben verscheidene initiatieven stappen gezet om aan een betere borging te werken.

Continuïteit schoolloopbanen
Behalve de continuïteit van de 10-14 initiatieven is de continuïteit van de schoolloopbaan van de (oud)leerlingen een punt van zorg. Hoe zorgen we voor een soepele overgang naar het reguliere voortgezet onderwijs en hoe voorkomen we voortijdige uitstroom?

Overgang naar regulier voortgezet onderwijs – Over het algemeen is het doorstroomniveau naar verwachting, volgens de initiatieven. Over het niveau maakt men zich dus geen grote zorgen. Wel is de continuïteit een punt van zorg. Het is niet de bedoeling dat er na een soepele overgang po-vo een harde knip komt met het vervolgonderwijs. Hierop hebben de initiatieven beperkt zicht. Ervaringen van doorgestroomde leerlingen worden lang niet altijd bijgehouden. De contacten met andere vo-scholen zijn goed, maar de communicatie hierover is niet structureel. De 10-14 initiatieven moeten vooral langs

informele weg horen hoe het leerlingen vergaat. Sommige initiatieven nemen zich voor de komende jaren structureel te gaan monitoren hoe het met hun oud-leerlingen gaat.

Tussentijdse uitstroom – De tussentijdse uitstroom is het laatste schooljaar 2019/2020 toegenomen. Een kwart van de leerlingen stroomde uit en dit percentage varieert behoorlijk tussen de initiatieven. Bij enkele initiatieven zien we een zodanige tussentijdse uitstroom, dat het een bedreiging kan vormen voor het voortbestaan. Er zijn een aantal verklaringen voor de tussentijdse uitstroom:

- Onderwijsniveau is duidelijk na groep 8. Als dit niet past binnen het aanbod van het 10-14 initiatief (bijvoorbeeld havo op een vmbo-school) is dat reden om over te stappen.
- Leerlingen willen naar een 'echte' vo-school. Sommige leerlingen zijn er na groep 8 sociaal gezien aan toe om naar een andere school te gaan. De omgeving en vriendschappen spelen hierbij een rol.
- Leerlingen kiezen een school met een specifiek profiel, bijvoorbeeld een technasium of een kunstklas.
- Leerlingen passen niet goed binnen het onderwijsconcept, bijvoorbeeld omdat ze meer behoefte hebben aan structuur.

Kennisdeling in het Lerend Netwerk

De 10-14 initiatieven die deelnemen aan het onderzoek zijn aangesloten bij het Lerend Netwerk 10-14 onderwijs (voorheen: Kwartiermakers 10-14 onderwijs). De onderlinge contacten zijn echter beperkt. Volgens vertegenwoordigers van de initiatieven valt het echter tegen hoeveel er samen wordt ondernomen of van elkaar wordt geleerd. Inmiddels is het Lerend Netwerk meer gericht op de toekomstige ontwikkeling van 10-14 onderwijs dan op het versterken van contacten tussen de twaalf initiatieven binnen dit onderzoek. Inmiddels nemen er 16 initiatieven deel aan het netwerk. Het netwerk organiseert themabijeenkomsten, bijeenkomsten voor bestuurders en een jaarlijkse landelijke conferentie. De 10-14 initiatieven worden regelmatig benaderd door nieuwe initiatieven die ook willen gaan starten met 10-14 onderwijs.

Sommige initiatieven maken deel uit van andere netwerken. Zo heeft 10-15 Agora Groesbeek meer connecties met andere Agora-scholen dan met het Lerend Netwerk.

Positief is ook de rol van SLO, die initiatieven bij elkaar heeft gebracht. SOOOOL 10-14 werkt samen met SLO aan de domeinen Mens & Maatschappij en Mens & Natuur. Spring High, Onderwijsroute 10-14 en in mindere mate Tiener College Gorinchem zijn betrokken bij het opstellen van doorlopende leerlijnen van primair naar voortgezet onderwijs. De schoolleiding van Onderwijsroute 10-14 stelt wel vast dat de betrokkenheid hierbij zich niet uitbreidt naar andere initiatieven. Volgens de vertegenwoordiger van het schoolbestuur is het wel de vraag of er een 'blauwdruk' voor 10-14 onderwijs moet komen. Initiatieven verschillen van elkaar, misschien moet je niet streven naar één gemeenschappelijk concept.

Anderzijds zijn er grote overeenkomsten tussen de 10-14-initiatieven, in doelstellingen en werkwijze. Meer kennisdeling zou dus mogelijk moeten zijn, bij voorkeur binnen het Lerend Netwerk, dat hiervoor in het leven is geroepen.

Schoolportret - Tiener College Gorinchem

Het Tiener College Gorinchem is een initiatief van de schoolbesturen LOGOS (po-bestuur) en CVO-AV (vo-bestuur). Het initiatief is in schooljaar 2012/13 gestart, als eerste 10-14 school in Nederland. Het Tiener College zit in het schoolgebouw van een vo-school. Op een andere locatie is het Junior College. Het Junior College is er voor leerlingen vanaf 4 jaar en werkt volgens hetzelfde onderwijsconcept als het Tiener College.

Visie en doelen

De visie van de bestuurders en de school is dat het overstappen en kiezen voor een onderwijsniveau op één vast moment geen recht doet aan de ontwikkeling van het kind. Een geleidelijke overgang past beter bij de ontwikkeling van kinderen.

De doelen van het Tiener College Gorinchem zijn:

- De kloof tussen het po en vo kleiner maken door een soepele overgang te creëren en meer de ontwikkeling van het kind te volgen.
- Leerlingen 'ontwikkelingsvaardig' maken en werken aan duurzaam leren. Het Tiener College moet leerlingen de vaardigheden leren die zij nodig hebben in een toekomst met steeds meer vaardigheidsvereisten en beroepsmogelijkheden.
- Educatief partnerschap met ouders voor het bewerkstelligen van een ondersteunende thuissituatie, een versterkt pedagogisch didactisch concept en ten behoeve van de loopbaan- en beroepsoriëntatie van de leerling.

Doelgroep

Bij de start van het Tiener College Gorinchem waren er relatief veel leerlingen met ondersteuningsvragen waarbij het op de vorige basisschool niet goed verliep. De school is nu strenger in het aannamebeleid en geeft goed aan wat de school wel en niet kan bieden. Er zijn steeds meer leerlingen en ouders die bewust voor het Tiener College kiezen omdat zij zich kunnen vinden in de visie en de manier van werken van de school. Ook overweegt het Tiener College zich meer te richten op vmbo-t+ niveau, omdat het type onderwijs een behoorlijke mate van zelfstandigheid van leerlingen vraagt. Daarnaast zijn zij aangesloten bij een vo-locatie die havo onderwijs als laagste niveau aanbiedt.

Werkwijze

De visie van het Tiener College Gorinchem is dat toepassen, uitvinden, verklaren en ontwerpen een krachtig effect heeft op het leren van de leerling. De slogan van het initiatief is dan ook 'Prikkel je nieuwsgierigheid'. Er worden excursies en doe-opdrachten aangeboden die leerlingen moeten prikkelen om door te vragen en tot nieuwe onderzoeksvragen te komen. Bij deze excursies, ook wel labs genoemd, staat 'leren door doen' centraal. De hulp van ouders wordt ingeschakeld bij deze labs, bijvoorbeeld voor leerlingenvervoer.

Op het Tiener College starten de leerlingen de dag met een 'Pick-Me-Up', waarbij een leraar, leerling of gast een bijzonder verhaal vertelt of leerlingen laat kennismaken met iets dat zij nog niet wisten. Daarna gaan de leerlingen aan de slag met de kernvakken. In de middag gaan leerlingen in projecten vanuit een thema werken. Bij ieder project horen leerdoelen die verdeeld worden in de categorieën kennis, inzicht en vaardigheid. Voor deze projecten borduurt het het Tiener College Gorinchem voort op de methode waar in het Junior College mee wordt gewerkt, namelijk De Noordwijkse Methode. Deze methode stimuleert leerlingen om kritische denkers te worden aan de hand van 'denkbubbels', waarin vragen worden gesteld zoals 'Hoe weet ik dat de informatie klopt?', 'Waar heeft het nog meer mee te maken?' en 'Hoe zou het anders kunnen?'. De doorontwikkeling van deze methode doet het Tiener College zelf.

Door middel van PLP-gesprekken bespreken leerlingen en leraren de voortgang van de leerlingen. Deze voortgang wordt bijgehouden in een portfolio. Een aantal middelbare schoolvakken worden door vakspecialisten vanuit het vo gegeven.

10 Conclusies

In de voorgaande hoofdstukken is een gedetailleerd beeld geschetst van 10-14 onderwijs, zoals zich dat heeft ontwikkeld op twaalf initiatieven. Het beeld is zeer divers. Initiatieven verschillen wat betreft doelgroep, werkwijze, organisatie, visie op onderwijs. Dat betekent dat een beknopte beantwoording van de onderzoeksvragen niet eenvoudig is. We noemen ze hieronder nog een keer en bespreken ze vervolgens één voor één.

1. Wat wordt beoogd met 10-14 onderwijs en hoe is de interventie ingericht om de beoogde doelen te behalen?
2. Hoe verloopt de uitvoering van 10-14 onderwijs (organisatorisch, financieel, huisvesting, belemmerende factoren, stimulerende factoren en verbeterpunten?
3. Wat is de tevredenheid van schoolleiders, leraren, leerlingen en ouders over 10-14 onderwijs?
4. In welke mate worden de door de initiatiefnemers gestelde doelen bereikt?
5. Wat zijn de effecten van 10-14 onderwijs op leerlingattitude?
6. In welke mate beknellen de huidige (wettelijke) kaders het 10-14 onderwijs?

Voordat we de onderzoeksvragen beantwoorden, moeten we even stil staan bij de grote diversiteit onder de 10-14 initiatieven. Over de hoofddoelstellingen zijn ze het eens, maar de uitwerking verschilt enorm. Wat betreft doelgroep, samenstelling van de groepen, grootte, huisvesting en onderwijsconcept. We kunnen rustig stellen dat *het* 10-14 onderwijs niet bestaat. Als we de onderzoeksvragen beknopt willen beantwoorden, kunnen we niet altijd recht doen aan die onderlinge verschillen. Overal waar we in dit hoofdstuk conclusies trekken over 10-14 onderwijs, moeten we bedenken dat er uitzonderingen zijn op de regel.

10.1 Wat wordt beoogd met 10-14 onderwijs en hoe is de interventie ingericht om de gestelde doelen te behalen?

De 10-14 initiatieven hebben twee hoofddoelen: het optimaliseren van de schoolloopbaan en het bieden van meer maatwerk voor leerlingen.

Optimaliseren schoolloopbaan
Een soepele doorstroom tussen primair en voortgezet onderwijs, dat is waar alle 10-14 initiatieven naar streven. De initiatieven zien de huidige overgang als een breuk in de schoolloopbaan, doordat curriculum, pedagogiek en didactiek van po en vo onvoldoende op elkaar aansluiten. Dit is een obstakel voor een doorlopende ontwikkeling van leerlingen. Niet voor alle leerlingen, maar zeker voor een deel. De initiatieven werken er op verschillende manieren aan om die overgang soepeler te laten verlopen.

- *Groepssamenstelling* – Negen initiatieven werken met heterogene groepen naar leerjaar. Ze combineren groep 7 en 8 en leerjaar 1 en 2 van het voortgezet onderwijs of ze vormen combinaties waarbij de grens tussen po en vo wordt doorbroken, bijvoorbeeld een combinatie groep 8 met leerjaar vo. Drie initiatieven werken met jaargroepen.
- *Uitstel keuze onderwijsniveau* – Op acht initiatieven zijn de groepen heterogeen samengesteld naar niveau, van vmbo tot en met vwo. Pas ná afronding van 10-14 onderwijs wordt bepaald op welk niveau de leerlingen examen zullen doen. Daarnaast zijn er vier initiatieven met een meer afgebakende doelgroep: twee voor leerlingen met vmbo-niveau, waarvan één specifiek voor leerlingen met lwoo-niveau; één voor havo/vwo en één voor gymnasium. Op deze initiatieven

wordt de voorlopige niveaubepaling dus juist naar voren gehaald. Ook hier vindt de definitieve keuze plaats na afronding van het 10-14 onderwijs.

- *Vakintegratie* – Het streven naar een doorlopende leerlijn leidt er ook toe dat de vakken in primair en voortgezet onderwijs meer op elkaar worden afgestemd. We zien drie gradaties van vakintegratie. Drie initiatieven hebben de vakken *vergaand* geïntegreerd. Alle vakken worden geïntegreerd aangeboden binnen domeinen, kernconcepten of challenges. Initiatieven met *gedeeltelijke* vakintegratie hebben de meeste vakken geïntegreerd in domeinen of thematisch onderwijs, maar de kernvakken Nederlands, rekenen/wiskunde en Engels worden apart aangeboden. Drie initiatieven werken niet structureel vakoverstijgend. Bij twee van de drie initiatieven wordt wel vakoverstijgend projectonderwijs aangeboden naast het reguliere programma.
- *Leerlijn met eigen of bestaande methoden* –Zes initiatieven ontwikkelen een leerlijn met hun eigen methoden. Twee daarvan werken samen met SLO aan een leerlijn, andere initiatieven ontwikkelen zelf een doorlopende leerlijn, vanuit hun eigen onderwijsconcept. De initiatieven die voornamelijk vakgericht werken, gebruiken bestaande methoden voor po en vo.
- *Wennen aan de vo-locatie* – Dit gebeurt op alle initiatieven. Bijvoorbeeld door gastlessen van vo-docenten te volgen, les te krijgen van verschillende leraren of lessen te volgen op een vo-locatie.

Maatwerk voor alle leerlingen

Het andere hoofddoel van 10-14 onderwijs is het bieden van maatwerk aan leerlingen. De initiatieven werken aan de doelstellingen gepersonaliseerd leren, algemene persoonsvorming versterken van sociale competenties en/of persoonlijke begeleiding en coaching. Wel verschillen initiatieven onderling in de manier waarop zij aan deze doelstellingen werken.

- *Gepersonaliseerd leren* – Alle initiatieven streven naar een vorm van gepersonaliseerd onderwijs en meer zelfregulatie door leerlingen. De mate waarin dit gebeurt, verschilt. Bij sommige initiatieven hebben leerlingen veel zeggenschap over hun eigen leer- en ontwikkelproces, en hebben ze zeggenschap over hun eigen leerdoelen. Bij andere initiatieven is er meer sturing door de school. Bij alle initiatieven werken leerlingen op verschillende niveaus, binnen een leerjaar of leerjaar-doorbrekend.
- *Persoonsvorming en versterken sociale competenties* – Alle initiatieven besteden aandacht aan de algemene persoonsvorming en aan de sociale vaardigheden van leerlingen. Leerlingen krijgen begeleiding bij het ontwikkelen van een zelfstandige leerhouding, ze leren plannen en er wordt gewerkt aan hun zelfvertrouwen. Daarnaast worden sociale competenties ontwikkeld. Leren samenwerken krijgt aandacht op vrijwel alle initiatieven.
- *Persoonlijke begeleiding en coaching* – Coaching wordt groepsgewijs en/of individueel gegeven. In de afgelopen schooljaren heeft de coaching zich bij veel initaitieven verder ontwikkeld. De coaching heeft steeds meer structuur gekregen en leraren hebben duidelijkere richtlijnen hoe de coaching wordt vormgegeven. De meeste initiatieven werken met een vaste frequentie, bij sommige initiatieven wordt coaching gegeven als er aanleiding toe is.
- *Volgen van de ontwikkeling van de leerlingen* – Op de 10-14 initiatieven wordt gewerkt met een grote verscheidenheid aan leerlingvolginstrumenten. De meeste initiatieven werken met een leerlingvolgsysteem voor het volgen van de cognitieve ontwikkeling. Sommige werken met een bestaand systeem, andere met een maatwerksysteem. Daarnaast werken veel initiatieven met portfolio's en rubrics, waarmee ook sociale-emotionele ontwikkeling wordt gevolgd.

10.2 Hoe verloopt de uitvoering van 10-14 onderwijs?

Na drie jaar de initiatieven gevolgd te hebben, zien we dat het onderwijs verder is ontwikkeld en de manier van werken is verfijnd. Sommige initiatieven hebben in bepaalde opzichten een koerswijziging doorgemaakt. Een voorbeeld is het afbakenen van de doelgroep, om het scala onderwijsniveaus te beperken en te voorkomen dat het initiatief voornamelijk leerlingen met een ondersteuningsbehoefte trekt. Andere ingrijpende veranderingen zijn een verhuizing of de introductie van een nieuw onderwijsconcept. Bij andere initiatieven gaat het meer om het doorontwikkelen en verfijnen van het onderwijsconcept. We gaan in op enkele aspecten van de uitvoering: organisatie, financiën en huisvesting.

- *Organisatie* – Wat betreft de organisatie van het onderwijs zijn de initiatieven nog steeds in ontwikkeling. Het laatste jaar heeft een deel van de initiatieven meer structuur en overzicht aangebracht binnen thema's en domeinen. Er wordt meer structureel vakoverstijgend gewerkt. De leraren van sommige initiatieven krijgen nu een vast aantal uren ontwikkel- of overlegtijd. Voor de consolidatie van de werkwijze is dit van belang. Ook de ontwikkeling van leerlingvolgsysteem en portfolio's is doorgegaan.
- *Financiën* – Voor 10-14 is geen subsidie beschikbaar[6]; de schoolbesturen bekostigen het onderwijs volledig. In de meeste gevallen betekent dit een extra investering. Het onderwijs op de 10-14 initiatieven is vaak wat kleinschaliger en bovendien wordt er veel tijd geïnvesteerd in de ontwikkeling van het onderwijs. De meeste schoolbesturen verwachten wel dat de initiatieven na enkele jaren zonder extra investering zouden moeten kunnen draaien.
- *Huisvesting* – De meeste initiatieven zijn op of vlakbij de vo-locatie gevestigd. Dat maakt het makkelijker voor leerlingen om kennis te maken met het voortgezet onderwijs. Zij raken er stapsgewijs mee vertrouwd en het geeft hen perspectief op het vervolg van hun schoolloopbaan. Huisvesting op een basisschool bevalt minder goed, vooral niet voor leerlingen in de vo-leeftijd. Om die reden zijn twee initiatieven verhuisd van de po-locatie naar de vo-locatie.

Als belangrijkste succesfactoren noemen de initiatieven kleinschaligheid, gemotiveerd en enthousiast personeel, een goede voorbereiding en een gezamenlijk bestuur voor po en vo. Volgens de betrokkenen maakt dit het werken op een 10-14 initiatief gemakkelijker en vergroot het de kans van slagen. Ook de zelfstandigheid van de leerlingen zien initiatieven als een belangrijke succesfactor. Daardoor neemt hun gevoel van verantwoordelijkheid toe.
Daarnaast zijn er ook nog aandachtspunten, met name op het vlak van kwaliteitsborging en continuïteit van de schoolloopbaan van de leerlingen.

- *Kwaliteitsborging* – De 10-14 initiatieven hebben over het algemeen geen makkelijke leerlingenpopulatie. Veel leerlingen zijn vastgelopen op de basisschool en zijn op zoek gegaan naar een alternatief. Bij sommige initiatieven heeft dit ertoe geleid dat relatief veel aanmeldingen van leerlingen met motivatie- en gedragsproblemen. Het 10-14 vraagt mede hierdoor veel van leraren. Ook zonder gedragsproblematiek is hun baan al veeleisend. Bij veel initiatieven geven leraren intensieve begeleiding aan de leerlingen en ontwikkelen bovendien hun eigen onderwijs. Dergelijke leraren zijn niet zomaar te vervangen. Des te belangrijker is het dat werkwijzen en producten goed overdraagbaar zijn. Initiatieven zijn hiermee bezig, onder andere naar aanleiding van slechte ervaringen hiermee. De komende jaren blijft dit aandacht vragen. Het gaat daarbij niet alleen om

[6] Wel konden de afgelopen 2 jaar 10-14 initiatieven een aanvraag indienen voor doorstroomprogramma's po-vo.

communicatie binnen het lerarenteam, maar ook met de ouders. Zij hebben behoefte aan transparante communicatie over het onderwijs en de vorderingen van hun kinderen.

- *Continuïteit schoolloopbanen* – Het 10-14 onderwijs draagt bij aan een soepele overgang po-vo. Maar hoe gaat het daarna? Initiatieven hebben beperkt zicht op hoe het de leerlingen vergaat na hun overstap naar een reguliere vo-school. Dat vraagt om extra aandacht, want anders komt de 'knip' na het 10-14 traject in de plaats van de 'knip' tussen po en vo. Daarmee wordt het probleem niet opgelost, alleen naar achteren verschoven. Verder signaleren we dat de tussentijdse uitstroom is toegenomen. Daarvoor zijn vaak goede redenen. Bij grote uitstroom kan dit echter een risico zijn voor de continuïteit van het initiatief.

10.3 Hoe tevreden zijn betrokkenen over 10-14 onderwijs?

Leraren, leerlingen en ouders zijn over het algemeen tevreden over het 10-14 onderwijs, met name over het onderwijsconcept. Individuele leerlingen krijgen persoonlijke aandacht en een onderwijsaanbod dat bij ze past. Andere sterke punten zijn de kleinschaligheid van het onderwijs en de betrokkenheid van leraren. Voor een deel van de leerlingen geldt dat ze na negatieve ervaringen op hun vorige basisschool, nu weer met plezier naar school gaan. Over enkele aspecten is expliciet naar de tevredenheid gevraagd: geleidelijke overgang, vakoverstijgend werken, gepersonaliseerd leren en begeleiding van de leerlingen.

- *Geleidelijke overgang* – Zowel de betrokkenen op de initiatieven als ouders en leerlingen zijn over het algemeen tevreden over de manier waarop de initiatieven kunnen werken aan een soepele overgang. Ouders en leerlingen waarderen het dat ze geleidelijk kunnen wennen aan het vo, door al vo-vakken te volgen en kennis te maken met de locatie. Po-leraren voelen zich meer betrokken bij het vo en vice versa, door te werken aan doorgaande leerlijnen. Verschillende betrokkenen van de initiatieven noemen het een unieke opbrengst van 10-14 onderwijs dat zij op deze manier aan een soepele doorstroom van po naar vo kunnen werken.
- *Vakoverstijgend werken* – De meeste leraren zijn hierover (zeer) tevreden. Het meest tevreden zijn de leraren op initiatieven met *gedeeltelijke* vakintegratie, het minst op initiatieven *zonder* vakintegratie.
- *Gepersonaliseerd leren en sociale competenties* – Over het gepersonaliseerd leren en sociale competenties overheerst tevredenheid. Ouders en leerlingen vinden het positief dat het onderwijs meer leerlinggestuurd is en zijn over het algemeen erg tevreden over de manier waarop de initiatieven werken aan de algemene persoonsvorming en sociale competenties van leerlingen.
- *Begeleiding en monitoring van de voortgang* – Ouders zien dat er veel tijd is voor begeleiding en coaching en dat dit goed aansluit bij de behoefte van hun kind. De coaching is verder ontwikkeld en heeft op sommige initiatieven een meer structureel karakter gekregen. De meeste ouders en leerlingen vinden dat ze voldoende zicht hebben op de ontwikkeling van leerlingen. Wat dit betreft zijn er wel aanzienlijk verschillen tussen de initiatieven. Bij sommige initiatieven zijn veel ouders kritisch. Ze hebben behoefte aan meer duidelijkheid, omdat de leerlingen op termijn de overstap zullen moeten maken naar een reguliere school voor voortgezet onderwijs.

10.4 Worden de gestelde doelen bereikt?

De hoofddoelen van 10-14 onderwijs zijn een meer geleidelijke overgang tussen po en vo en maatwerk voor alle leerlingen. In de uitvoering zijn belangrijke vorderingen gemaakt (zie 10.1 en 10.2) en de

betrokkenen zijn tevreden (zie 10.3). Naast deze resultaten zijn er nog andere opbrengsten, voor leerlingen en leraren.

- *Relatie tussen leerling en leraren en tussen leerlingen onderling* – De relatie met de leraren en met andere leerlingen is goed. Sommige leerlingen noemen dit als eerste als hen gevraagd wordt wat ze fijn vinden aan de school. Dit is een belangrijke bevinding, omdat veel 10-14 leerlingen niet gelukkig waren op hun vorige school. Ook de leraren waarderen de band met hun leerlingen. Doordat het onderwijs individueler is, krijgen ze een meer persoonlijke band met de leerlingen.
- *Tegengaan van segregatie* – Bij twee initiatieven, Spring High en de Zuider gymnasiumbasisschool is het tegengaan van segregatie een doelstelling. Beide initiatieven hebben een gemêleerde schoolpopulatie, terwijl de overgang naar de middelbare school veelal juist zorgt voor segregatie.
- *Ontwikkeling als leraar* – Lesgeven op een 10-14 initiatief is veeleisend, maar de leraren vinden het een positieve uitdaging. Het kost veel energie, maar geeft ook veel energie. Leraren waarderen het persoonlijke contact met de leerlingen en vinden het bevredigend gezamenlijk hun onderwijs te kunnen ontwikkelen; leraren van verschillende secties en po-leraren met vo-leraren.

Het is nog vroeg om uitspraken te doen over de opbrengst van 10-14 onderwijs voor de schoolloopbaan van de leerlingen. Inmiddels zijn er al de eerste gegevens bekend over doorstroom en uitstroom. Tussentijdse uitstroom zien we vooral na het tweede leerjaar van het 10-14 traject. Ongeveer een kwart van de leerlingen stroomt dan uit naar een reguliere vo-school. Zij kiezen op dat moment voor een schooltype en volgen dus toch de meer traditionele route. Ook na het derde jaar stroomde in 2020 ongeveer een kwart tussentijds uit.
De laatste twee jaren zijn in totaal bijna 400 leerlingen vanaf het tweede leerjaar uitgestroomd naar een andere school. Ongeveer de helft stroomt uit naar het vmbo, ruim een kwart naar havo of vwo. Ten opzichte van de landelijke verdeling zijn de vmbo-leerlingen enigszins oververtegenwoordigd. Hoe we dit resultaat moeten waarderen is moeilijk te zeggen, omdat het beginniveau van de leerlingen niet bekend is. Het is nog te vroeg om uitspraken te doen over het vervolg van de schoolloopbaan van de 10-14-leerlingen.

10.5 Wat zijn de effecten op de attitude van de leerlingen?

Door middel van vragenlijsten onder leerlingen is op verschillende momenten informatie verzameld over hun mindset, houding ten aanzien van nieuwsgierige vragen stellen en hun motivatie-oriëntatie. We zien geen duidelijke aanwijzingen voor een positief effect. Het lijkt er eerder op dat de ‘growth mindset’, de overtuiging dat je je kunt ontwikkelen, en motivatie afnemen. Dit zien we ook in ander vergelijkbaar onderzoek. We weten niet of deze afname binnen 10-14 initiatieven minder sterk is dan bij andere vormen van onderwijs. Hiervoor is meer vergelijkend onderzoek nodig.

10.6 Welke knelpunten worden veroorzaakt door de huidige wettelijke kaders?

Het 10-14 onderwijs heeft geen experimentele status en vindt plaats binnen de wettelijke kaders. Al in het eerste jaar van dit monitor-onderzoek werd duidelijk dat wet- en regelgeving een aantal knelpunten oplevert voor de 10-14 initiatieven.

- *Bevoegdheden en arbeidsvoorwaarden* – In het Nederlandse onderwijs is het niet toegestaan om met een bevoegdheid voor primair onderwijs les te geven in het voortgezet onderwijs en vice versa. Als oplossing voor dit fundamentele knelpunt heeft de minister een experiment Teambevoegdheid

gestart. Dit houdt in dat het 10-14 onderwijs team gezamenlijk de benodigde bevoegdheden bezit, zonder dat dit hoeft te gelden voor elke individuele leraar.

- *CAO's* – De CAO's voor het po en vo verschillen, waardoor leraren met een bevoegdheid voor po of vo een verschillende waardering krijgen voor dezelfde werkzaamheden.
- *Gescheiden geldstromen po en vo* – Geldstromen en financiële verantwoording zijn gescheiden. Dit alles leidt tot extra administratieve last.
- *BRIN-nummer* – Een 10-14 initiatief is geen school, de leerlingen vallen onder verschillende BRIN-nummers. Er is geen aparte MR voor de initiatieven en is er geen goede afspiegeling van onderwijsresultaten per BRIN-nummer. Dat is lastig in de communicatie met officiële instanties als DUO en bij het toezicht door de Inspectie van het Onderwijs. Omdat de wet de 10-14 initiatieven niet als één geheel ziet, maar als onderdelen van verschillende po- en vo-scholen, zit er ook een 'knip' in het toezicht op de initiatieven.
- *Eindtoets en schooladvies* – Veel initiatieven zouden liever werken zonder eindtoets en schooladvies. Het moment van de eindtoets voelt voor veel initiatieven als onnatuurlijk. Wettelijk gezien is dit echter niet mogelijk. Wel is er flexibiliteit mogelijk in het omgaan met schooladvies en eindtoets. Initiatieven zien de eindtoets als een tussentoets en het schooladvies als een tussentijds advies.

Bijlage 1 Format schoolprofiel 10-14 onderwijs

Basisgegevens

Schoolnaam	
Plaats	
Gestart in schooljaar	
Welke eindtoets PO*	
Geeft de school einde basisschool (groep 8) adviezen voor vervolgonderwijs? Zo ja, wanneer? En worden deze met ouders/lln. besproken?	ja / nee ..... ja / nee
Hoeveel leerlingen van groep 8 gaan na het schooljaar 2017/18 naar een andere vo-school?	…….
Geeft de school op 14 –jarige leeftijd adviezen vervolgonderwijs? Zo ja, wanneer? En worden deze met ouders/lln. besproken?	ja / nee ..... ja / nee
Leerlingvolgsysteem Cognitief en Sociaal-emotioneel voor leerlingen 10-14 In welke leerjaren worden deze instrumenten gebruikt?	
Tevredenheidsonderzoek ouders – wanneer gepland	
Tevredenheidsonderzoek leerlingen – wanneer gepland	
Tevredenheidsonderzoek docenten – wanneer gepland	

*Centrale Eindtoets, ROUTE 8, IEP, Dia, CESAN, AMN

	2016/2017	2017/2018	2018/2019
Aantal groepen			
Aantal leerlingen			
Leeftijd leerlingen			

Doelgroep

Wat is de doelgroep van het 10-14 onderwijs?

1. Alle leerlingen
2. Specifieke doelgroep, nl: .....

Hoe wordt geselecteerd als er te veel aanmeldingen zijn?

.....

Doelen

	Ja	Deels	Nee	Toelichting
Uitstellen keuze waardoor tijd voor rijping				
Succesvolle doorstroom naar vervolgonderwijs dat bij leerling past				
Leren in samenhang				
Eigenaarschap en betrokkenheid bij leerproces				
Algemene persoonsvorming (Bildung)				
Sociale competenties				
Anders, namelijk:				
Anders, namelijk:				
Anders, namelijk:				

Bijlage 2 Interviewleidraden najaar 2020

Gespreksleidraad schoolleiding en schoolbestuur

Algemeen

- **Voor bestuur:** Investeert het bestuur extra middelen in 10-14 onderwijs?
- **Voor bestuur:** In welke periode moeten welke resultaten worden behaald om 10-14 onderwijs te continueren?

Geleidelijke overgang

- Zijn er het afgelopen jaar wijzigingen geweest rondom een geleidelijke overgang? Zo ja, wat is er veranderd?
- Zijn er het afgelopen jaar wijzigingen geweest in de klassenindeling? Zo ja, wat is er veranderd?
- Op welke manier werken jullie aan een overgang naar het voortgezet onderwijs?
- In hoeverre zijn jullie doelstellingen m.b.t. een geleidelijke overgang behaald?
- Wat zijn succesfactoren m.b.t. de overgang naar het vo?
- Wat zijn knelpunten m.b.t. de overgang naar het vo?

Vakoverstijgend werken

- Zijn er het afgelopen jaar wijzigingen geweest rondom vakoverstijgend werken? Zo ja, wat is er veranderd?
- In hoeverre zijn jullie doelstellingen m.b.t. vakoverstijgend en thematisch werken behaald?

Gepersonaliseerd leren, persoonlijke ontwikkeling en begeleiding

- Zijn er het afgelopen jaar wijzigingen geweest rondom gepersonaliseerd leren, persoonlijke ontwikkeling en begeleiding? Zo ja, wat is er veranderd?
- In hoeverre zijn jullie doelstellingen m.b.t. gepersonaliseerd leren behaald?

Opbrengsten

- Wat levert 10-14 onderwijs op voor leerlingen? Waar merk je dat aan?
- Wat levert 10-14 onderwijs op voor leraren? Waar merk je dat aan?

Uitstroom naar regulier vo

- Hoe gaan jullie om met leerlingen die al eerder uitstromen naar het voortgezet onderwijs?
- Wat zijn jullie ervaringen tot dusver met leerlingen die overstappen naar het voortgezet onderwijs? *Doorvragen: op basis van welke informatie van wie? Bijv. oud-leerlingen, ouders, vo-school?*
- Hoe ziet het contact eruit met andere vo-scholen in de regio? *Let op, het gaat om andere vo-scholen, geen 10-14 initiatieven. Doorvragen: met wie is er contact, op welke momenten en is er een protocol o.i.d. voor die contacten?*
- Wat zijn succesfactoren m.b.t. de overgang naar het vo?
- Wat zijn knelpunten m.b.t. de overgang naar het vo?
- Is het onderwijsniveau waarnaar leerlingen doorstromen naar verwachting? *Zijn er wat dat betreft verrassingen? (o.a. aan de hand van de stroomgegevens die we eerder hebben ontvangen)*
- In hoeverre is sprake van tussentijdse uitstroom? *Neemt dit af of toe? Wat zijn redenen voor tussentijdse uitstroom?*

Afsluitend

- Wat kan wel binnen 10-14 onderwijs, wat in de oude situatie (po en vo gescheiden) niet mogelijk was geweest?
- Welke onverwachte positieve of negatieve effecten heeft 10-14 onderwijs teweeggebracht?

Zijn er nog belangrijke zaken die nog niet zijn besproken, maar die jullie wel willen delen?

Gespreksleidraad leraren

Geleidelijke overgang

- Zijn er het afgelopen jaar wijzigingen geweest rondom een geleidelijke overgang? Zo ja, wat is er veranderd?
- Zijn er het afgelopen jaar wijzigingen geweest in de klassenindeling? Zo ja, wat is er veranderd?
- Op welke manier werken jullie aan een overgang naar het voortgezet onderwijs?
- In hoeverre zijn jullie doelstellingen m.b.t. een geleidelijke overgang behaald?
- Wat zijn succesfactoren m.b.t. de overgang naar het vo?
- Wat zijn knelpunten m.b.t. de overgang naar het vo?

Vakoverstijgend werken

- Zijn er het afgelopen jaar wijzigingen geweest rondom vakoverstijgend werken? Zo ja, wat is er veranderd?
- In hoeverre zijn jullie doelstellingen m.b.t. vakoverstijgend en thematisch werken behaald?

Gepersonaliseerd leren, persoonlijke ontwikkeling en begeleiding

- Zijn er het afgelopen jaar wijzigingen geweest rondom gepersonaliseerd leren, persoonlijke ontwikkeling en begeleiding? Zo ja, wat is er veranderd?
- In hoeverre zijn jullie doelstellingen m.b.t. gepersonaliseerd leren behaald?

Opbrengsten

- Wat levert 10-14 onderwijs op voor leerlingen? Waar merk je dat aan?
- Wat levert 10-14 onderwijs op voor leraren? Waar merk je dat aan?

Uitstroom naar regulier vo

- Hoe gaan jullie om met leerlingen die al eerder uitstromen naar het voortgezet onderwijs?
- Wat zijn jullie ervaringen tot dusver met leerlingen die overstappen naar het voortgezet onderwijs? *Doorvragen: op basis van welke informatie van wie? Bijv. oud-leerlingen, ouders, vo-school?*
- Hoe ziet het contact eruit met andere vo-scholen? *Let op, het gaat om andere vo-scholen, geen 10-14 initiatieven. Doorvragen: met wie is er contact, op welke momenten en is er een protocol o.i.d. voor die contacten?*
- Wat zijn succesfactoren m.b.t. de overgang naar het vo?
- Wat zijn knelpunten m.b.t. de overgang naar het vo?
  Is het onderwijsniveau waarnaar leerlingen doorstromen naar verwachting? Zijn er wat dat betreft verrassingen? (o.a. aan de hand van de stroomgegevens die we eerder hebben ontvangen)
  In hoeverre is sprake van tussentijdse uitstroom? Neemt dit af of toe? Wat zijn redenen voor tussentijdse uitstroom?

Afsluitend

- Wat kan wel binnen 10-14 onderwijs, wat in de oude situatie (po en vo gescheiden) niet mogelijk was geweest?
- Welke onverwachte positieve of negatieve effecten heeft 10-14 onderwijs teweeggebracht?

Zijn er nog belangrijke zaken die nog niet zijn besproken, maar jullie wel willen delen?

Gespreksleidraad ouders

Algemeen

- Hoe vindt u het gaan op deze school?
- Wat gaat er goed op deze school?
- Wat gaat er minder goed op deze school?
    - Hoe komt dat?
- Waarom heeft u voor deze school gekozen?
- Welke verwachtingen had u van te voren van 10-14 onderwijs? Worden verwachtingen waargemaakt?
- Welke stappen heeft de school gezet afgelopen tijd?
- *Indien van toepassing:* Ziet u verschillen met de vorige school waar uw kind op zat?
    - Zo ja, wat zijn deze verschillen?
- Wat leert uw kind op deze school wat hij/zij volgens u op een 'reguliere' school niet of minder zou leren?
- Waar moet een 10-14 school volgens u aan voldoen?
- Wat mist er nog om te voldoen aan uw idealen voor een 10-14 school?
- Welke verwachtingen zijn er vanuit de school over de ondersteuning en rol van ouders?

Vakoverstijgend werken.

- Weet u met welke projecten/thema's uw kind bezig is?

Gepersonaliseerd leren, persoonlijke ontwikkeling en begeleiding.

- In hoeverre vindt u dat uw kind opdrachten krijgt die aansluiten bij zijn/haar interesses of talenten?
- Hoe is het contact met de leraar/leraren?
- Hoe is de persoonlijke begeleiding?
- Hoe wordt u geïnformeerd over de ontwikkeling van uw kind?
- In welke mate heeft u hier goed zicht op?

Geleidelijke overgang naar het vo.

- Hoe denkt u over de overstap naar het voorgezet onderwijs? Wat zijn uw verwachtingen, bent u bezig met de keuze van een vo-school?
- Op welke manier werkt de school aan de overgang naar het voortgezet onderwijs?

Afsluitend

- Wat zijn, alles overziend, de belangrijkste *voordelen*? Kunt u een top 3 geven?
- Wat zijn, alles overziend, de belangrijkste *nadelen/knelpunten*? Kunt u een top 3 geven?
- Zijn er nog belangrijke zaken die nog niet zijn besproken, maar u wel wilt delen?

Gespreksleidraad leerlingen

Algemeen

- Hoe vinden jullie het gaan op school?
- Wat vind je leuk aan deze school?
- Wat vind je minder leuk aan deze school?
    - Hoe komt dat?
- Waarom heb je voor deze school gekozen?
- Wat leer je op deze school, dat je op je vorige school niet of minder zou leren?
- Ben je tevreden over de school?

Vakoverstijgend werken

- Welke thema's worden er bij jou op school behandeld?
- Op welke manier werk je hieraan?
- Hoe zien de lessen 'taal' en 'rekenen' eruit?
- Hoe ziet jouw klassenindeling eruit?

Gepersonaliseerd leren, persoonlijke ontwikkeling en begeleiding.

- Mag je wel eens zelf de opdrachten uitkiezen?
- Mag je weleens je eigen leerplan maken?
- Hoe vaak bespreek je jouw leerdoelen?
- Hoe is het contact met jouw leraar/leraren?

Geleidelijke overgang naar vo

- Heb je al een idee naar wat voor school je hierna zou willen?
- Op welke manier kun je alvast wennen aan het voortgezet onderwijs?

Afsluitend

- Zijn er nog dingen die je graag wilt delen, maar die nog niet zijn besproken?

Bijlage 3 Vragenlijsten

Vragenlijst leraren

Algemene vragen

1. Op welke school bent u werkzaam?

Meerdere antwoorden mogelijk

- ☐ Simon van Hasseltschool (Groningen)
- ☐ De Overstap (Zetten)
- ☐ De LeerOnderneming (Ridderkerk)
- ☐ Spring High (Amsterdam)
- ☐ Agora (Groesbeek)
- ☐ Tienercollege (Gorinchem)
- ☐ Onderwijsroute 10-14 (Zwolle)
- ☐ NOVA Tienercollege (Dordrecht)
- ☐ SOOOOL (Horst)
- ☐ Tienercollege NOP (Emmeloord)
- ☐ Tienerschool (Sneek)
- ☐ Zuid Gymnasium Basisschool (Rotterdam)

2. Hoe lang bent u werkzaam in het onderwijs?
   - ☐ 0-5 jaar
   - ☐ 5-10 jaar
   - ☐ 10-15 jaar
   - ☐ 15-20 jaar
   - ☐ 20 jaar of langer

3. Op welke manier bent u betrokken bij het 10-14 onderwijs?

Meerdere antwoorden mogelijk

N.B. Als er in de vragenlijst vragen staan die u vanuit uw functie niet kunt beantwoorden, dan kunt u deze vragen overslaan.

- ☐ Als leraar/coach van een groep leerlingen
- ☐ Als coördinator van het 10-14 onderwijs
- ☐ Als intern begeleider
- ☐ Als vakdocent
- ☐ Als onderwijsassistent
- ☐ Anders, namelijk_____

4. Voor welk schooltype heeft u een onderwijsbevoegdheid?
   Meerdere antwoorden mogelijk
   - ☐ Primair onderwijs
   - ☐ Voortgezet onderwijs
   - ☐ Ik heb geen onderwijsbevoegdheid

Motivatie voor 10-14 onderwijs

5. Waarom heeft u er voor gekozen om op deze school te gaan lesgeven?
   Meerdere antwoorden mogelijk
   - ☐ Omdat deze samenwerkingsvorm tussen po en vo in 10-14 onderwijs me erg aansprak.
   - ☐ Omdat het (vernieuwende) onderwijsconcept van deze school me erg aansprak.
   - ☐ Omdat ik leerlingen meer persoonlijke aandacht kan geven op deze school.
   - ☐ Omdat ik het niet (meer) naar mijn zin had bij mijn vorige baan.

- ☐ Anders, namelijk_____
- ☐ Niet van toepassing, ik heb er niet zelf voor gekozen om binnen 10-14 onderwijs les te geven.

Uitvoering

6. Mogen uw leerlingen zelf kiezen waar hun leerdoelen over gaan?
   - ☐ Nee, de leraren bepalen de leerdoelen voor de leerlingen
   - ☐ Ja, leerlingen mogen dit deels zelf bepalen
   - ☐ Ja, leerlingen mogen dit grotendeels zelf bepalen
   - ☐ Ja, leerlingen mogen helemaal zelf bepalen

7. Waar gaan de leerdoelen van uw leerlingen over?
   - ☐ Vooral over schoolvakken
   - ☐ Vooral over de persoonlijke ontwikkeling van leerlingen (zoals plannen, omgaan met anderen, voor jezelf opkomen of zelfstandig werken).
   - ☐ Over allebei (schoolvakken en persoonlijke ontwikkeling)

8. Hoe vaak bespreekt u de leerdoelen met uw leerlingen?
   - ☐ Nooit
   - ☐ Tenminste 1x per maand
   - ☐ Tenminste 1x per week
   - ☐ Tenminste 1x per dag

9. Kunt u voor de volgende onderdelen aangeven hoe vaak dit op uw school gebeurt?

	Nooit	Tenminste 1 x per maand	Tenminste 1x per week	Tenminste 1x per dag
Vakoverstijgend lesgeven (doormiddel van bijvoorbeeld projecten, thema's of kernconcepten)?	☐	☐	☐	☐
Leerlingen werken vanuit hun eigen interesses of talenten	☐	☐	☐	☐
Basisschoolleerlingen volgen vakken op het niveau van het voortgezet onderwijs en andersom	☐	☐	☐	☐
Leerlingen hebben les met leerlingen van een ander leerjaar	☐	☐	☐	☐

10. U heeft aangegeven dat leerlingen onderwijs volgen met leerlingen van een ander leerjaar. Met welke leerjaren is dat?
    - ☐ Alleen de basisschoolgroepen door elkaar
    - ☐ Alleen de middelbare schoolgroepen door elkaar
    - ☐ Alle leerjaren door elkaar

11. Hoe houdt u de voortgang van uw leerlingen in de gaten?
    Meerdere antwoorden mogelijk
    - ☐ Landelijke volgtoetsen, zoals Cito-toetsen of Dia-toetsen
    - ☐ Methode gebonden toetsen
    - ☐ Zelf geconstrueerde toetsen (proefwerken, s.o.'s)
    - ☐ Voortgangsinstrumenten in adaptieve software, zoals Snappet

- ☐ Presentaties van leerlingen
- ☐ Producten van leerlingen zoals werkstukken
- ☐ Portfolio's van leerlingen
- ☐ Observaties in de klas
- ☐ Anders, namelijk_____

12. Hoe registreert u de voortgang van uw leerlingen?
Meerdere antwoorden mogelijk
- ☐ Leerlingvolgsysteem
- ☐ Portfolio
- ☐ Cijferlijst
- ☐ Leerplan met de doelen van de leerling
- ☐ Rapport in woorden
- ☐ Anders, namelijk_____

Tevredenheid

13. Kunt u aangeven hoe tevreden u bent over de volgende punten?

	Helemaal niet tevreden	Niet tevreden	Tevreden	Helemaal tevreden	n.v.t.
Het lesgeven op deze school	☐	☐	☐	☐	☐
Het opstellen van eigen leerdoelen door de leerlingen	☐	☐	☐	☐	☐
Het werken aan eigen leerdoelen van de leerlingen	☐	☐	☐	☐	☐
De keuzevrijheid die leerlingen hebben over hun leerdoelen	☐	☐	☐	☐	☐
Het vakoverstijgend werken binnen uw school	☐	☐	☐	☐	☐
De mogelijkheid voor leerlingen om op hun eigen niveau te werken	☐	☐	☐	☐	☐
De samenwerking tussen leerlingen van verschillende leeftijden	☐	☐	☐	☐	☐
Het lesgeven aan leerlingen van zowel de basisschool als het voortgezet onderwijs	☐	☐	☐	☐	☐
Zicht houden op de voortgang van uw leerlingen	☐	☐	☐	☐	☐

De mogelijkheid van leerlingen om te werken vanuit hun eigen interesses en talenten	□	□	□	□	□

□ Als u nog aanvullingen heeft kunt u die hier kwijt (open vraag)
Ik ben tevreden over...
□ Ik ben ontevreden over...

Kijk op lesgeven

14. De volgende stellingen gaan over het ontwerpen van lessen. U kunt aangeven hoe sterk u het ergens mee oneens of eens bent door één van de vijf bolletjes aan te klikken (van helemaal niet mee eens tot helemaal mee eens).

	Helemaal niet mee eens				Helemaal mee eens
Ik houd van uitdagende lesinhoud voor de leerlingen omdat ik dit vaak interessanter voor mezelf vind.	□	□	□	□	□
Ik behandel het liefste lesinhoud waarbij het gemakkelijk is om de antwoorden uit mijn hoofd te kennen.	□	□	□	□	□
Ik houd van lesopdrachten voor de leerlingen waarbij ik als leraar zelf ook flink moet nadenken en dingen mag uitpluizen.	□	□	□	□	□
Ik geef het liefste lesopdrachten aan leerlingen die al in vaste lesmethodes beschreven staan.	□	□	□	□	□
Ik bedenk graag lesopdrachten voor mijn leerlingen over onderwerpen waar ik zelf ook meer over wil leren.	□	□	□	□	□

Ik houd mij het liefst aan het geven van lesopdrachten die voor mij gemakkelijk zijn om uit te voeren.	□	□	□	□	□
Ik bedenk graag zelf lesopdrachten voor leerlingen omdat ik het zelf ook leuk vind om iets nieuws te leren.	□	□	□	□	□
Ik bedenk graag ontwerp- en onderzoeksopdrachten voor de leerlingen omdat ik dit uitdagend vind.	□	□	□	□	□
Ik bedenk het liefste gemakkelijke lesopdrachten voor mijn leerlingen, zodat ik zeker weet dat ik het goed doe.	□	□	□	□	□

15. De volgende vragen gaan over uw kijk op kennisoverdracht en kennisconstructie. U kunt aangeven hoe sterk u het ergens mee oneens of eens bent door één van de vijf bolletjes aan te klikken (van helemaal niet mee eens tot helemaal mee eens).

	Helemaal niet mee eens				Helemaal mee eens
Ik vind het essentieel om mijn leerlingen te stimuleren zichzelf doelen te stellen.	□	□	□	□	□
Ik denk dat het essentieel is om de leerstof samen te vatten aan het einde van de les.	□	□	□	□	□
Ik vind het noodzakelijk om na te gaan of leerlingen de behandelde stof beheersen.	□	□	□	□	□

Ik denk dat het zeer belangrijk is dat leerlingen de vrijheid krijgen om zelf leerinhoud te kiezen.	□	□	□	□	□
Ik denk dat het heel belangrijk is dat leerlingen oefeningen doen om de stof te verwerken.	□	□	□	□	□
Ik vind het erg belangrijk dat leerlingen opdrachten uitvoeren die aansluiten bij hun belangstelling.	□	□	□	□	□
Ik denk dat het heel belangrijk is om bij het beoordelen van het werk van leerlingen ook het proces en hun aanpak mee te wegen.	□	□	□	□	□
Ik denk dat het heel belangrijk is om tijdens de les vragen te stellen aan mijn leerlingen over de opgegeven leerstof.	□	□	□	□	□
Ik denk dat het erg belangrijk is om bij nieuwe leerstof eerst vooraf de hoofdlijnen uit te leggen.	□	□	□	□	□
Ik vind het essentieel dat leerlingen elkaar feedback geven over hun gemaakte werk.	□	□	□	□	□

Vragenlijst ouders

Algemene vragen

1. Op welke school zit uw zoon/dochter?
   - ☐ Simon van Hasseltschool (Groningen)
   - ☐ De Overstap (Zetten)
   - ☐ De LeerOnderneming (Ridderkerk)
   - ☐ Spring High (Amsterdam)
   - ☐ Agora (Groesbeek)
   - ☐ Tienercollege (Gorinchem)
   - ☐ Onderwijsroute 10-14 (Zwolle)
   - ☐ NOVA Tienercollege (Dordrecht)
   - ☐ SOOOOL (Horst)
   - ☐ Tienercollege NOP (Emmeloord)
   - ☐ Tienerschool (Sneek)
   - ☐ Zuid Gymnasium Basisschool (Rotterdam)

2. Hoe oud is uw zoon/dochter? (open vraag)

3. Hoelang zit uw kind al op deze school?
   - ☐ Dit is het eerste jaar op deze school
   - ☐ Dit is het tweede jaar op deze school
   - ☐ Dit is het derde jaar op deze school
   - ☐ Dit is het vierde jaar op deze school
   - ☐ Mijn kind zit al langer dan vier jaar op deze school

Motivatie voor 10-14 onderwijs

4. Waarom heeft u ervoor gekozen om uw kind naar 10-14 onderwijs te laten gaan?
   Meerdere antwoorden mogelijk
   - ☐ Om de keuze voor de middelbare school uit te stellen.
   - ☐ Omdat leerlingen op deze school op een andere manier werken (bijvoorbeeld met projecten of op je eigen niveau).
   - ☐ Omdat er op deze school meer aandacht is voor mijn kind.
   - ☐ Omdat mijn kind het niet goed naar zijn zin had op zijn vorige school
   - ☐ Omdat het mij een goed idee leek om naar deze school te gaan.
   - ☐ Omdat mijn kind graag naar deze school wilde.
   - ☐ Anders, namelijk_____

Schooladvies

5. Waar wilt u het liefst dat uw kind na het schooladvies naartoe gaat?
   - ☐ 10-14 onderwijs blijven volgen
   - ☐ Naar een andere school voor voortgezet onderwijs gaan
   - ☐ Afhankelijk van de wens van mijn kind
   - ☐ Dat weet ik nog niet
   - ☐ Iets anders, namelijk_____
   - ☐ Niet van toepassing, want mijn kind heeft al een schooladvies gehad.

Voortgang en ontwikkeling van uw kind

6. Heeft u voor uw gevoel voldoende zicht op de voortgang en ontwikkeling van uw kind?
   - ☐ Ja
   - ☐ Soms
   - ☐ Nee
   - ☐ Weet ik niet
7. Hoe vaak wordt u door de school op de hoogte gehouden van lopende zaken en aankomende activiteiten?
   - ☐ Nooit
   - ☐ Tenminste 1x per maand
   - ☐ Tenminste 1x per week
   - ☐ Tenminste 1x per dag
   - ☐ Weet ik niet

Tevredenheid

8. Kunt u aangeven hoe tevreden u bent over de volgende punten?

	Helemaal niet tevreden			Helemaal tevreden
De overstap naar deze school	☐	☐	☐	☐
De voorbereiding op de overstap naar een andere middelbare school[j]	☐	☐	☐	☐
Zicht houden op de voortgang van uw kind	☐	☐	☐	☐
De school in het algemeen	☐	☐	☐	☐

9. Wat levert het 10-14 onderwijs op voor uw kind?

10. Als u nog aanvullingen heeft kunt u die hieronder kwijt (open vraag)
    - ☐ Ik ben tevreden over...
    - ☐ Ik ben ontevreden over...

Vragenlijst leerlingen

Algemene vragen

1. Hoe oud ben je? (open vraag)

2. Ik ben een ...
   - ☐ Jongen
   - ☐ Meisje

3. In welke groep/klas zit je?

4. Hoelang zit je al op deze school?
   - ☐ Dit is mijn eerste schooljaar op deze school
   - ☐ Dit is mijn tweede schooljaar op deze school
   - ☐ Dit is mijn derde schooljaar op deze school
   - ☐ Dit is mijn vierde schooljaar op deze school
   - ☐ Ik zit al langer dan vier jaar op deze school

Motivatie voor 10-14 onderwijs

5. Waarom heb je voor deze school gekozen?
   Meerdere antwoorden mogelijk
   - ☐ Om de keuze voor de middelbare school uit te stellen.
   - ☐ Omdat je op deze school op een andere manier werkt (bijvoorbeeld met projecten of op je eigen niveau).
   - ☐ Omdat er op deze school meer aandacht is voor mij.
   - ☐ Omdat ik het niet goed naar mijn zin had op mijn vorige school.
   - ☐ Omdat ik graag naar deze school wilde.
   - ☐ Omdat het mijn ouders een goed idee leek om naar deze school te gaan.
   - ☐ Anders, namelijk_____

Uitvoering

6. Mag je zelf kiezen waar jouw leerdoelen over gaan?
   - ☐ Nee, de leraren bepalen alles.
   - ☐ Ja, ik mag een beetje zelf bepalen.
   - ☐ Ja, ik mag het meeste zelf bepalen.
   - ☐ Ja, ik mag alles zelf bepalen.

7. Waar gaan jouw leerdoelen over?
   - ☐ Vooral over schoolvakken
   - ☐ Vooral over mijn persoonlijke ontwikkeling (zoals plannen, omgaan met anderen, voor mezelf opkomen of zelfstandig werken).
   - ☐ Over allebei (schoolvakken en persoonlijke ontwikkeling)
   - ☐ Weet ik niet

8. Hoe vaak bespreek je jouw leerdoelen met een leraar, coach of mentor?
   - ☐ Nooit
   - ☐ Tenminste 1x per maand
   - ☐ Tenminste 1x per week
   - ☐ Tenminste 1x per dag

9. Hoe vaak...

	Nooit	Tenminste 1x per maand	Tenminste 1x per week	Tenminste 1x per dag	Weet ik niet
...werk je aan een project of thema?	☐	☐	☐	☐	☐
...kun jij werken vanuit je eigen interesses en talenten?	☐	☐	☐	☐	☐
...kun jij vakken op je eigen niveau volgen?	☐	☐	☐	☐	☐
...volg jij vakken van het voortgezet onderwijs terwijl je nog op de basisschool zit of andersom?	☐	☐	☐	☐	☐
...heb je les met leerlingen van een andere leeftijd	☐	☐	☐	☐	☐

10. Vind je dat je zelf voldoende weet over wat je hebt geleerd op school?
    - ☐ Ja
    - ☐ Soms
    - ☐ Nee
    - ☐ Weet ik niet

Tevredenheid

11. Kun je aangeven hoe tevreden je bent over de volgende punten?

Je kunt aangeven hoe tevreden je bent door een bolletje aan te kruisen van 1 (helemaal niet tevreden) tot 4 (helemaal tevreden).

	Helemaal niet tevreden	Niet tevreden	Tevreden	Helemaal tevreden	Geldt niet voor mij/ Weet ik niet
De school in het algemeen	☐	☐	☐	☐	☐
Het bespreken van jouw leerdoelen met een leraar, coach of mentor	☐	☐	☐	☐	☐
De vrijheid die jij hebt in het bepalen van jouw leerdoelen	☐	☐	☐	☐	☐
Het werken aan thema's of projecten	☐	☐	☐	☐	☐
Het werken op eigen niveau	☐	☐	☐	☐	☐

De samenwerking met leerlingen van een andere leeftijd	□	□	□	□	□
Wat je weet over je eigen ontwikkeling	□	□	□	□	□
Werken vanuit jouw eigen interesses en talenten	□	□	□	□	□

12. Als je nog aanvullingen hebt, kun je die hier kwijt (open vraag)
    - □ Ik ben tevreden over...
    - □ Ik ben ontevreden over...

VRAGENLIJST KIJK OP LEREN

De vorige vragen gingen over jouw ervaringen met 10-14 onderwijs. Nu hebben we nog enkele vragen over jouw kijk op leren.

13. De volgende stellingen gaan over nieuwsgierige vragen stellen op school.

Je kunt aangeven hoe sterk je het ergens mee oneens of eens bent door een bolletje aan te kruisen van 1 (helemaal niet mee eens) tot 4 (helemaal mee eens).

	Helemaal niet mee eens	Niet mee eens	Mee eens	Helemaal mee eens
Ik vind het heel leuk om tijdens de les op school benieuwd te zijn naar allerlei dingen.	□	□	□	□
Ik kan tijdens de les heel goed slimme vragen bedenken.	□	□	□	□
Ik denk dat mensen die goede vragen stellen, een grote invloed op de samenleving hebben.	□	□	□	□
Ik vind het voor mezelf heel belangrijk om interessante vragen te bedenken op school, want dan leer ik meer over de dingen om me heen.	□	□	□	□
Ik vind het voor mezelf heel belangrijk om me tijdens de les van alles af te vragen, want dan kom ik meer te weten over allerlei verschillende dingen.	□	□	□	□
Ik vind mezelf op school heel goed in het uitpluizen van nieuwe dingen.	□	□	□	□
Ik vind het heel leuk om me van alles af te vragen over de dingen die ik leer op school.	□	□	□	□

Ik vind mensen die veel te weten willen komen heel belangrijk voor de economie van Nederland.	□	□	□	□
Ik ben heel goed in het bedenken van nieuwe vragen over allerlei onderwerpen uit de lessen op school.	□	□	□	□
Ik ben heel goed in het bedenken van interessante vragen over allerlei onderwerpen op school.	□	□	□	□
Ik vind mensen die vaak interessante vragen bedenken heel belangrijk voor de samenleving.	□	□	□	□

De volgende vragen gaan over wat jij moeilijk vindt op school en hoe je daar mee omgaat.

14. Wat vind jij voor jezelf op dit moment het moeilijkst op school? Dat kan een schoolvak zijn. Maar het kan ook over iets anders gaan, zoals zelf je leerdoelen opstellen, zelfdiscipline bij het halen van je planning, of samenwerken in groepjes.
    Geef hieronder in 1 woord aan wat voor jou nu moeilijk is (bijvoorbeeld: rekenen, Engels, plannen, samenwerken). (open vraag)

15. Nu willen we je wat vragen stellen daarover. Geef steeds aan hoe iets voor jezelf is.
    Er zijn weer geen goede of foute antwoorden en je wordt er niet op beoordeeld.
    We willen gewoon graag weten hoe jij hier zelf over denkt.

    Je kunt aangeven hoe sterk je het ergens mee oneens of eens bent door een bolletje aan te kruisen van 1 (helemaal niet mee eens) tot 4 (helemaal mee eens).

	Helemaal niet mee eens	Niet mee eens	Mee eens	Helemaal mee eens
Ik denk dat ik altijd kan veranderen hoe goed ik ben in {{q16}}	□	□	□	□
Hoe goed ik ben in {{q16}} is denk ik iets dat is aangeboren, waar ik niet veel aan kan veranderen.	□	□	□	□
Ik geloof dat vast staat hoe goed ik ben in {{q16}} en dat ik daar niet veel aan kan veranderen.	□	□	□	□
Ik denk dat ik een bepaalde aanleg heb voor {{q16}} en zelf niet kan veranderen hoe goed ik daar in ben.	□	□	□	□
Ik denk dat ik met voldoende tijd en moeite mijn vaardigheden in {{q16}} kan veranderen.	□	□	□	□

Ik geloof dat ik in staat ben om na verloop van tijd beter te worden in {{q16}}	□	□	□	□
Ik denk dat ik er zelf niet veel aan kan veranderen hoe goed ik ben in {{q16}}	□	□	□	□
Ik denk dat ik altijd een beetje beter kan worden in {{q16}}	□	□	□	□

16. Het volgende stukje gaat over de manier waarop je omgaat met nieuwe dingen leren op school. Vul bij iedere vraag weer in hoe jij er zelf over denkt. Er zijn geen goede of foute antwoorden en je wordt hier ook niet op beoordeeld, we willen gewoon graag weten hoe het voor jou is.

Je kunt aangeven hoe sterk je het ergens mee oneens of eens bent door een bolletje aan te kruisen van 1 (helemaal niet mee eens) tot 4 (helemaal mee eens

	Helemaal niet mee eens	Niet mee eens	Mee eens	Helemaal mee eens	Geldt niet voor mij/ Weet niet
Ik leer heel graag nieuwe dingen over een schoolvak, want daar heb ik zelf later wat aan.	□	□	□	□	□
Ik zou het liefst gemakkelijkere opdrachten kiezen.	□	□	□	□	□
Ik leer heel graag iets nieuws over een schoolvak, want dan begrijp ik dingen beter.	□	□	□	□	□
Ik vind het zelf heel leuk om een schoolvak zo goed mogelijk te begrijpen, want ik wil graag meer weten.	□	□	□	□	□
Ik zou het liefst gemakelijkere dingen leren, zodat mijn juf of meester mij geen fouten ziet maken.	□	□	□	□	□

Ik zou het liefst anderen de moeilijkere dingen van een opdracht laten doen, zodat niemand kan zien dat ik iets niet weet.	□	□	□	□	□
Ik leer graag iets nieuws over een schoolvak want ik vind het belangrijk om dingen beter te begrijpen.	□	□	□	□	□
Ik zou het liefst voor gemakkelijkere opdrachten kiezen, zodat ik niets fout kan doen.	□	□	□	□	□
Ik leer graag iets nieuws over een schoolvak, omdat ik dit zelf interessant vind.	□	□	□	□	□

17. De volgende vragen gaan over hoeveel keuzevrijheid jij ervaart in de lessen en of je het gevoel hebt dat jouw leraar naar jou luistert.

    Als je les hebt van meerdere leraren, vul deze vragen dan in voor de leraar van wie je het meeste les hebt.

	Helemaal niet mee eens	Niet mee eens	Mee eens	Helemaal mee eens
Mijn leraar geeft me veel keuze in hoe ik mijn schoolwerk aanpak	□	□	□	□
Mijn leraar luistert naar mijn ideeën	□	□	□	□
Mijn leraar zegt mij altijd wat ik moet doen tijdens de les	□	□	□	□
Mijn leraar geeft mij weinig keuze over hoe ik mijn schoolwerk aanpak	□	□	□	□
Mijn leraar luistert naar mijn mening	□	□	□	□
Mijn leraar legt uit hoe ik de dingen die we op school leren, kan gebruiken	□	□	□	□

Mijn leraar geeft heel vaak kritiek op hoe ik mijn werk doe in de klas	□	□	□	□
Mijn leraar legt uit waarom wat ik doe op school, belangrijk is voor mij	□	□	□	□

Bijlage 4 Leraarschalen

Standaard versus creatief lesontwerp

Schalen

De schaal 'standaard lesontwerp' bestond uit vier stellingen, de schaal 'creatief lesontwerp' uit vijf stellingen. In totaal bestond dit onderdeel van de vragenlijst dus uit negen stellingen, die ingevuld werden op een 5-punts Likertschaal (1: Helemaal niet mee eens; tot 5: Helemaal mee eens). Tabel B4.1 geeft weer welke vragen bij welke schalen horen. De schalen zijn ontwikkeld in eerder onderzoek (Post & Walma van der Molen, 2020), en zijn in dat onderzoek voldoende betrouwbaar gebleken.

Tabel B4.1 Leraren, attitude t.o.v. lesontwerp: Standaard lessen (SL) vs. Eigen creatief lesontwerp (CL)

Ik bedenk het liefste gemakkelijke lesopdrachten voor mijn leerlingen, zodat ik zeker weet dat ik het goed doe	SL
Ik behandel het liefste lesinhoud waarbij het gemakkelijk is om de antwoorden uit mijn hoofd te kennen	SL
Ik houd mij liefst aan het geven van lesopdrachten die voor mij gemakkelijk zijn om uit te voeren	SL
Ik geef het liefste lesopdrachten aan leerlingen die al in vaste lesmethodes beschreven staan	SL
Ik bedenk graag lesopdrachten voor mijn leerlingen over onderwerpen waar ik zelf ook meer over wil leren	CL
Ik houd van uitdagende lesinhoud voor leerlingen omdat ik dit vaak interessanter voor mezelf vind	CL
Ik bedenk graag zelf lesopdrachten voor leerlingen omdat ik het zelf ook leuk vind om iets nieuws te leren	CL
Ik bedenk graag ontwerp- en onderzoeksopdrachten voor de leerlingen omdat ik dit een uitdaging vind	CL
Ik houd van lesopdrachten voor leerlingen waarbij ik als leerkracht zelf ook flink moet nadenken en dingen mag uitpluizen	CL

Betrouwbaarheid schalen en gemiddelde scores

Leraren (n=84) van 10-14 initiatieven hebben in het huidige onderzoek de stellingen ingevuld. De betrouwbaarheid van de schalen bleek voldoende. In Tabel B4.2 is een overzicht van de gemiddelden en standaarddeviaties op beiden schalen te zien.

Tabel B4.2 Leraren 10-14 initiatieven, attitude t.o.v. lesontwerp (gemiddelden, standaarddeviatie en betrouwbaarheid)

	M (sd)	**α**
Creatief lesontwerp	3.77 (.682)	.722
Standaard lesontwerp	2.10 (.88)	.815

De onderstaande tabel geeft het gemiddelde en de standaarddeviatie aan van een vergelijkingsgroep (n=31) van drie basisscholen uit eerder onderzoek (Post & Walma van der Molen, 2020)

Tabel B4.3 Leraren vergelijkingsgroep, attitude t.o.v. lesontwerp (gemiddelden, standaarddeviatie en betrouwbaarheid)

	M (sd)
Creatief lesontwerp	3.71 (.56)
Standaard lesontwerp	2.40 (.70)

Kennisoverdracht versus kennisconstructie

Schalen

De schalen kennisoverdracht en kennisconstructie bestonden beiden uit vijf stellingen. In totaal bestaat dit onderdeel van de vragenlijst dus uit tien stellingen, die ingevuld worden op een 5-punts Likertschaal (1: Helemaal niet mee eens; tot 5: Helemaal mee eens). Tabel B4.4 geeft weer welke vragen bij welke schalen horen.

Tabel B4.4 Leerkrachten, pedagogische opvattingen: Kennisoverdracht (KO) vs. Kennisconstructie (KC)

Ik denk dat het heel belangrijk is om tijdens de les vragen te stellen aan mijn leerlingen over de opgegeven leerstof	KO
Ik denk dat het essentieel is om de leerstof samen te vatten aan het einde van de les	KO
Ik vind het noodzakelijk om na te gaan of leerlingen de behandelde stof beheersen	KO
Ik denk dat het erg belangrijk is om bij nieuwe leerstof eerst vooraf de hoofdlijnen uit te leggen	KO
Ik denk dat het heel belangrijk is dat leerlingen oefeningen doen om de stof te verwerken	KO
Ik vind het erg belangrijk dat leerlingen opdrachten uitvoeren die aansluiten bij hun belangstelling	KC
Ik denk dat het zeer belangrijk is dat leerlingen de vrijheid krijgen om zelf leerinhouden te kiezen	KC
Ik vind het heel belangrijk om bij het beoordelen van het werk van leerlingen ook het proces en hun aanpak mee te wegen	KC
Ik vind het essentieel om mijn leerlingen te stimuleren zichzelf doelen te stellen	KC
Ik vind het essentieel dat leerlingen elkaar feedback geven over hun gemaakte werk	KC

Betrouwbaarheid schalen en gemiddelde scores

Leraren (n=84) van 10-14 initiatieven hebben de vragen ingevuld. Betrouwbaarheid van de schaal kennisconstructie bleek voldoende, de schaal kennisoverdracht was matig betrouwbaar, net onder de grens van 0.70 (zie tabel B4.5). In deze tabel is tevens een overzicht van de gemiddelden en standaarddeviaties op beide schalen te zien.

Tabel B4.5 Leraren 10-14 initiatieven, pedagogische opvattingen(gemiddelden, standaarddeviatie en betrouwbaarheid)

	M (SD)	**α**
Kennisoverdracht	4.08 (0,56)	.683
Kennisconstructie	4.17 (0,55)	.727

Bijlage 5 Leerlingschalen

Mindset

Tabel B5.1. Schalen growth mindset en fixed mindset

Mindset
Growth mindset (α .80, *M* 3.1, *SD* 0.6)
Ik denk dat ik altijd kan veranderen hoe goed ik ben in […].
Ik denk dat ik met voldoende tijd en moeite mijn vaardigheden in […] kan veranderen.
Ik geloof dat ik in staat ben om na verloop van tijd beter te worden in […].
Ik denk dat ik altijd een beetje beter kan worden in […].
Fixed mindset (α .81, *M* 2.1, *SD* 0.7)
Hoe goed ik ben in […] is denk ik iets dat is aangeboren, waar ik niet veel aan kan veranderen.
Ik geloof dat vast staat hoe goed ik ben in […] en dat ik daar niet veel aan kan veranderen.
Ik denk dat ik een bepaalde aanleg heb voor […] en zelf niet kan veranderen hoe goed ik daar in ben.

- In de resultaten zien we dat er bij de meeste leerlingen van 10-14 initiatieven sprake is van een sterkere growth mindset (*M* 3.1, *SD* 0.6) dan een fixed mindset (*M* 2.1, *SD* 0.7).
- Voor growth mindset zien we verschillen tussen leerjaren, namelijk dat de growth mindset in groep 7 hoger is als in klas 2 ($F(3, 629) = 3.25$, $p = .02$. Post-hoc Tukey α.05: $p = .046$, M groep 7: 3.18, M klas 2: 2.99).
- Hetzelfde patroon zien we terug als we alleen de leerlingen vergelijken die de vragenlijst zowel bij de voormeting als bij de nameting hebben ingevuld. We zien dat de leerlingen die tijdens de voormeting in groep 7 of 8 zaten destijds een hogere growth mindset hadden dan dat zij dat op de nameting in klas 1 of 2 hebben ($F(1, 327) = 30.65$, $p = .00$).
- Voor fixed mindset zien we geen verschillen tussen de leerjaren, dit lijkt constant te blijven ($F(3, 629) = .43$, $p = 73$).
- Verder zien we geen verschillen tussen de initiatieven voor growth mindset ($F(11, 676) = 1.39$, $p = .18$).
- We zien dat sommige initiatieven wel van elkaar verschillen voor fixed mindset, maar hierin is geen duidelijk patroon te herkennen ($F(11, 676) = 2.80$, $p = .001$). Een post-hoc test (Tukey, alfa .05) laat zien dat er significante verschillen zijn tussen:
  - Onderwijsroute Zwolle en Zuider Gymnasiumbasisschool Rotterdam ($p = .04$). Hierbij was de mean difference .43, dus fixed mindset was significant hoger op Onderwijsrouteroute Zwolle (M = 2.18), in vergelijking met Zuider Gymnasiumbasisschool Rotterdam (M = 1.75).
  - Spring High Amsterdam en Tienerschool Groningen ($p = .02$). Hierbij was de mean difference -.35, dus fixed mindset was significant lager op Spring High Amsterdam (M = 1.91), in vergelijking met Tienerschool Groningen (M = 2.26).

Nieuwsgierige vragen stellen

Tabel B5.2. Schalen perceptie van persoonlijk belang, self-efficacy en perceptie van maatschappelijk belang

Nieuwsgierige vragen stellen
Perceptie van persoonlijk belang (α .77, *M* 2.88, *SD* 0.5)
Ik vind het voor mezelf heel belangrijk om interessante vragen te bedenken op school, want dan leer ik meer over de dingen om me heen...
Ik vind het voor mezelf heel belangrijk om me tijdens de les van alles af te vragen, want dan kom ik meer te weten over allerlei verschillende dingen...
Ik vind het heel leuk om tijdens de lessen op school benieuwd te zijn naar allerlei dingen
Ik vind het heel leuk om me van alles af te vragen over de dingen die ik leer op school…
Self-efficacy (α .74, *M* 2.68, *SD* 0.5)
Ik ben heel goed in het bedenken van interessante vragen over allerlei onderwerpen op school.
Ik vind mezelf op school heel goed in het uitpluizen van nieuwe dingen.
Ik kan tijdens de les heel goed slimme vragen bedenken.
Ik ben heel goed in het bedenken van nieuwe vragen over allerlei onderwerpen uit de lessen op school.
Perceptie van maatschappelijke relevantie (α .72, *M* 2.75, *SD* 0.6)
Ik denk dat mensen die goede vragen stellen, een grote invloed op de samenleving hebben.
Ik vind mensen die veel te weten willen komen heel belangrijk voor de economie van Nederland.
Ik vind mensen die vaak interessante vragen bedenken heel belangrijk voor de samenleving.

- Voor de hogere klassen zien we wel dat de nieuwsgierige houding van leerlingen significant afneemt naarmate zij in de vo-klassen komen. Als we de gemiddelde scores van leerlingen van wie we zowel een voormeting als een nameting hebben vergelijken, zien we dat er een afname is in het stellen van nieuwsgierige vragen naarmate leerlingen ouder worden. Een ANOVA vergelijking tussen de voormeting en de nameting geeft een significant effect op perceptie van persoonlijk belang ($F(1, 329) = 27.93$, $p = .00$), self-efficacy ($F(1, 329) = 13.57$, $p = .00$) en perceptie van maatschappelijk belang ($F(1, 329) = 5.41$, $p = .02$). De gemiddelden lagen voor elke schaal significant hoger in de voormeting dan in de nameting.
- Op de 10-14 initiatieven hadden de leerlingen tijdens de voormeting gemiddeld een positievere houding ten aanzien van nieuwsgierige vragen stellen dan tijdens de nameting. Dit verschil kan wellicht verklaard worden doordat er ten tijde van de nameting meer oudere leerlingen op de initiatieven zaten in vergelijking met de voormeting. Een ANOVA vergelijking tussen voor- en meting geeft een significant effect op Personal Inclination ($F(1, 329) = 27.93$, $p = .00$), Self-Efficacy ($F(1, 329) = 13.57$, $p = .00$) en Social Relevance ($F(1, 329) = 5.41$, $p = .02$).

Motivatie-oriëntatie

Tabel B5.3. Schalen ontwikkelingsgerichte motivatie-oriëntatie en prestatievermijdende oriëntatie motivatie

Motivatie-oriëntatie
Ontwikkelingsgerichte motivatie-oriëntatie (α .83, *M* 3.2, *SD* .53*)*
Ik leer heel graag iets nieuws over een schoolvak, omdat ik dit zelf interessant vind
Ik leer heel graag iets nieuws over een schoolvak, want dan begrijp ik dingen beter
Ik vind het zelf heel leuk om een schoolvak zo goed mogelijk te begrijpen, want ik wil graag meer weten
Ik leer heel graag nieuwe dingen over een schoolvak, want daar heb ik zelf later wat aan
Ik leer graag iets nieuws over een schoolvak, want ik vind het belangrijk om dingen beter te begrijpen
Prestatievermijdende motivatie-oriëntatie (α .83, *M* 2.2, *SD* .77)
Ik zou het liefst voor gemakkelijkere opdrachten kiezen, zodat ik niets fouts kan doen
Ik zou het liefst anderen de moeilijkere dingen van een opdracht laten doen, zodat niemand kan zien dat ik iets niet weet
Ik zou het liefst gemakkelijkere opdrachten kiezen, zodat ik geen onvoldoendes haal
Ik zou het liefst gemakkelijkere dingen leren, zodat mijn juf of meester mij geen fouten ziet maken
Ik zou het liefst gemakkelijkere opdrachten kiezen, zodat ik geen lagere cijfers haal

- We zien dat leerlingen uit groep 7 en 8 gemiddeld hoger scoren op ontwikkelingsgerichte motivatie-oriëntatie dan leerlingen uit klas 1 en 2 (F(1, 814) = 9.55, p = .01).
- Leerlingen uit groep 7 en 8 scoren gemiddeld lager op prestatievermijdende motivatie in vergelijking met leerlingen uit klas 1 en 2 (F(1, 887) = 7.81, p = .02).
- Ook zien we verschillen tussen de voormeting in het voorjaar 2018 of 2019 en de nameting in het najaar van 2020. Tijdens de voormeting scoorden leerlingen gemiddeld hoger voor ontwikkelingsgerichte motivatie dan tijdens de nameting (F(1, 319) = 6.96, p = .01). Voor prestatievermijdende motivatie zien we dat de leerlingen tijdens de voormeting gemiddeld lager scoorden dan tijdens de nameting (F(1, 320) = 21.39, p = .00).
- Als we kijken naar de leerlingen die de vragenlijst bij zowel de voormeting als de nameting hebben ingevuld, zien we dat leerlingen in groep 7 en 8 significant hoger scoorden op ontwikkelingsgerichte motivatie dan dat dezelfde leerlingen dat in klas 1 of 2 bij de nameting doen (F(1, 319) = 6.96, p = .01).
- Voor prestatievermijdende motivatie zien we hetzelfde patroon maar dan andersom. Hier scoorden leerlingen lager op tijdens de voormeting en juist hoger bij de nameting (F(1, 320) = 21.39, p = .00).
- Uit de analyses blijkt dat ontwikkelingsgerichte motivatie-oriëntatie samenhangt met de drie onderdelen van nieuwsgierige vragen stellen (perceptie van persoonlijk belang (*r*=.531, *p*=.000), self-efficacy (*r*=.339, *p*=.000) en perceptie van maatschappelijk belang (*r*=.388, *p*=.000)).
- Ook prestatievermijdende motivatie hangt samen met twee onderdelen van nieuwsgierige vragen stellen, namelijk perceptie van persoonlijk belang (*r*=-.136, *p*=.000) en self-efficacy (*r*=-.205, *p*=.000). Deze samenhang is negatief.

Referentielijst

Dupriez, V., Dumay, X., & Vause, A. (2008). How do school systems manage pupils' heterogeneity? *Comparative Education Review*, 52, 245-273

Dweck, C. S. (2000). *Self-theories: Their role in motivation, personality, and development*. Londen: Psychology Press.

Ferguson-Patrick, K., Reynolds, R., & Macqueen, S. (2018). Integrating curriculum: a case study of teaching Global Education. *European Journal of Teacher Education*, 41(2), 187-201.

Gulikers, J.T.M. & Baartman L.K.J. (2017). *Doelgericht professionaliseren: formatieve toetspraktijken met effect! Wat DOET de docent in de klas?* Wageningen/Utrecht: Universiteit Wageningen, Hogeschool Utrecht.

Kennisrotonde (2017). *Draagt later keuzemoment voortgezet onderwijs bij aan schoolsucces?* (KR. 225). Den Haag: Kennisrotonde.

Korpershoek, H., Beijer, C., Spithoff, M., Naaijer, H.M., Timmermans, A.C., van Rooijen, M., Vugteveen, J., & Opdenakker, M.C. (2016). *Overgangen en aansluitingen in het Onderwijs. Deelrapportage 1: reviewstudie naar de po-vo en de vmbo-mbo overgang.* Groningen: GION Onderwijs/onderzoek.

McPhail, G. (2016). From aspirations to practice: Curriculum challenges for a new 'twenty-first-century' secondary school. *The Curriculum Journal*, 27(4), 518-537.

Naaijer, H. M., Spithoff, M., Osinga, M., Klitzing, N., Korpershoek, H., & Opdenakker, M-C. (2016). *De overgang van primair naar voortgezet onderwijs in internationaal perspectief: Een systematische overzichtsstudie van onderwijstransities in relatie tot kenmerken van verschillende Europese onderwijsstelsels.* Groningen: GION onderwijs/onderzoek.

OECD (2012), *Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools*. OECD Publishing.

Onderwijsraad (2010). *Vroeg of laat.* Den Haag: Onderwijsraad.

Onderwijsraad (2014). *Overgangen in het onderwijs.* Den Haag: Onderwijsraad.

Pang, J.S., & Good, R. (2000). A review of the integration of science and mathematics: Implications for further research. *School Science and Mathematics*, 100(2), 73-82.

Post, T., & van der Molen, J. H. W. (2019). Development and validation of a questionnaire to measure primary school children's images of and attitudes towards curiosity (the CIAC question-naire). *Motivation and emotion*, *43*(1), 159-178.

Post, T. (2019). *Fostering inquiry-based pedagogy in primary school: A longitudinal study into the effects of a two-year school improvement project*. Twente: Universiteit Twente.

Post, T., & Walma van der Molen, J. H. (2020). Effects of a Longitudinal School Development Program on Primary Teachers' Attitudes Toward Inquiry Teaching and Their Inquiry Teaching Practices. *Teachers College Record*, *122*(12).

Saunders, S. A. (2013). *The impact of a growth mindset intervention on the reading achievement of at-risk adolescent students.* Virginia: Faculty of the Curry School of Education University of Virginia.

Timmermans, A., Kuyper, H., & van der Werf, G. (2013). *Schooladviezen en* onderwijsloopbanen*: Voorkomen, risicofactoren en gevolgen van onder- en overadvisering.* Groningen: GION.

Van der Steeg, M. 2011. *Invloed vroege selectie op bovenkant vaardigheidsverdeling.* Achtergronddocument bij CPB Policy brief, 5.

Van de Werfhorst, H., Elffers, L. & Karstens, S. (2015). *Onderwijsstelsels vergeleken: leren, werken en burgerschap.* Meppel: Ten Brink uitgevers.

Van Gennip, H., van Rens, C., Smeets, E. (2008). *Didactiek in balans. ICT in het onderwijs. Meten, balans opmaken terugkoppelen.* Nijmegen: ITS.

Van Rooijen, M., Korpershoek, H., Vugteveen, J., Timmermans, A.C., & Opdenakker, M. C. (2016). Overgangen en aansluitingen in het onderwijs. Deelrapportage 2: empirische studie naar de cognitieve en niet-cognitieve ontwikkeling van leerlingen rondom de po-vo overgang. Groningen: GION Onderwijs/Onderzoek.

Walma van der Molen (2020). *Talenten voeden. Wat zijn de ingrediënten voor toekomstbestendig leren?* Zutphen: Kenniscentrum Wetenschap & Technologie Oost.

Wilschut, A., & Pijls, M. (2018). *Effecten van vakkenintegratie: Een literatuurstudie*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam, Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding.

Oberon

Postbus 1423, 3500 BK Utrecht
t 030 230 60 90 | f 030 230 60 80
info@oberon.eu | www.oberon.eu

Utrecht, april 2021
In opdracht van het Ministerie OCW